مناسک نوین

مطابق با فتاوی

مراجع معظم تقلید

با تجدید نظر و اضافات

تدوین

عبدالرحیم انصاری مصطفی آخوندی

بسم الله الرحمن الرحیم

مناسک نوین مطابق با فتاوای مراجع معظم تقلید

نویسنده:

عبدالرحمن طیب انصاری

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

مناسک نوین

مشخصات کتاب

سرشناسه : انصاری، عبدالرحمن، - ۱۳۲۶

عنوان و نام پدیدآور : مناسك نوین مطابق با فتاوای مراجع معظم تقلید.../ تدوین عبدالرحمان انصاری، مصطفی آخوندی

وضعیت ویراست : [ویرایش]۲

مشخصات نشر : [تهران]: مشعر، ۱۳۸۲.

مشخصات ظاهری : ص ۲۶۳

شابک : ۱۲۰۰۰ریال ؛ ۱۲۰۰۰ریال

موضوع : حج

موضوع : فقه جعفری -- رساله عملیه

موضوع : فتواهای شیعه -- قرن ۱۴

شناسه افزوده : آخوندی، مصطفی، . - ۱۳۳۸

رده بندی کنگره : BP۱۸۸/۸/الف ۸۶م ۸ ۱۳۸۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی : م ۸۲-۳۶۸۱۹

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

ص: ۳

ص: ۴

ص: ۵

ص: ۶

ص: ۷

ص: ۸

ص: ۹

ص: ۱۰

ص: ۱۱

ص: ۱۲

ص: ۱۳

ص: ۱۴

ص: ۱۵

پیشگفتار

«مراتب معنوی حجّ، که سرمایه حیات جاودانه است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می دانید، حاصل نخواهد شد مگر آن که دستورات عبادی حجّ به طور صحیح و شایسته، مو به مو عمل شود.»

امام خمینی رحمه الله

فروع حجّ به اندازه ای زیاد است که گاهی افراد آگاه را دچار مشکل می کند و از سویی با توجّه به کثرت مراجع تقلید و عدم دسترسی روحانیون محترم کاروان ها به تمامی فتاوای علما، بر آن شدیم تا مسائل مهمّ حجّ و فروع اختلافی را از مراجع بزرگ تقلید جمع آوری کنیم و به نام «مناسک نوین حج» در اختیار روحانیان گرامی کاروان ها و زائران خانه خدا قرار دهیم، از این رو مناسک حجّ حضرت امام خمینی قدس سره را به عنوان متن برگزیدیم و فتاوای مراجع بزرگوار تقلید را

ص: ۱۶

که نامشان در ذیل می آید به عنوان حاشیه آوردیم:

۱- حضرت آیهاللّه حاج شیخ محمّدعلی اراکی قدس سره

۲- حضرت آیهاللّه حاج سیّد محمّدرضا گلپایگانی قدس سره

۳- حضرت آیهاللّه حاج سیّد ابوالقاسم خوئی قدس سره

۴- حضرت آیهاللّه حاج سیّد علی خامنه ای (دامت برکاته)

۵- حضرت آیهاللّه حاج شیخ محمّد فاضل لنکرانی (دامت برکاته)

۶- حضرت آیهاللّه حاج شیخ محمّد تقی بهجت (دامت برکاته)

۷- حضرت آیهاللّه حاج سیّد علی حسینی سیستانی (دامت برکاته)

۸- حضرت آیهاللّه حاج شیخ ناصر مکارم شیرازی (دامت برکاته)

۹- حضرت آیهاللّه حاج شیخ میرزا جواد تبریزی (دامت برکاته)

۱۰- حضرت آیهاللّه حاج شیخ حسین وحید خراسانی (دامت برکاته)

۱۱- حضرت آیهاللّه حاج سیّد موسی شبیری زنجانی (دامت برکاته)

۱۲- حضرت آیهاللّه حاج شیخ لطف اللّه صافی گلپایگانی (دامت برکاته)

۱۳- حضرت آیهاللّه حاج شیخ حسین نوری همدانی (دامت برکاته)

۱۴- حضرت آیهاللّه حاج شیخ یوسف صانعی (دامت برکاته)

شیوه تنظیم

در تنظیم این مناسک، نکات ذیل مدّنظر قرار گرفته است:

۱- مسائل به صورت موضوعی تنظیم شده است.

۲- مهمترین مسائل مربوط به مناسک حج، آمده است.

ص: ۱۷

۳- بیشتر، مسائل مورد اختلاف و کاربردی آورده شده است.

۴- برای دسترسی سریع به فتاوا ابتدا خلاصه آن آمده که، با علامت دایره () مشخص شده است.

۵- پس از ذکر فتوا، آدرس مسأله در داخل پرانتز ذکر شده است.

۶- برای بیان فتاوای مراجعی که موافق همدیگرند، یک متن انتخاب شده است.

۷- سعی شده است عین عبارات مراجع عظام آورده شود، جز در موارد نادری که به ناچار اندک تصرّفی صورت گرفته است.

۸- در موارد بسیار اندکی، اگر فتوای مرجعی با مناسک محشی منطبق نبود به مناسک خود آن مرجع آدرس داده شده است.

۹- برای تکمیل مباحث کتاب (به عنوان یک مجموعه کامل) برخی مسائل مورد نیاز را از توضیح المسائل آورده ایم.

۱۰- در مواردی که فتوای مرجعی به دست نیامده، نام آن مرجع ذکر نشده است.

منابع مورد استفاده:

منابعی که در مناسک نوین از آن ها استفاده شده، عبارتند از:

۱- مهم ترین و اصلی ترین منبع، مناسک حجّ محشی (مطابق با

ص: ۱۸

فتاوای ۱۲ تن از مراجع عظام)، چاپ نشر مشعر، حوزه نمایندگی ولی فقه در امور حج و زیارت، (ویرایش جدید، تابستان ۱۳۸۲ می باشد).

۲- مناسک حجّ آیات عظام: زنجانی و وحید.

۳- اجوبه الاستفتاءات، حضرت آیهاللّٰه خامنه ای، (دارالحق، بیروت- لبنان، چاپ اوّل ۱۴۱۶ ه ق).

۴- استفتاءات ویژه حجّ، حضرت آیهاللّٰه حاج سیّد علی خامنه ای حاوی ۷۲ سؤال، (تکثیر از: بعثه مقام معظّم رهبری).

۵- توضیح المسائل آیات عظام که در متن با نام «رساله» ذکر شده است.

۶- آنجا که آمده است: امام خمینی و سایر آیات عظام ولی در ذیل فقط نام دو یا سه تن پیش نیامده است به این معنی است که جز این چند تن بقیه موافق با امام می باشند. اما به خاطر اختصار از ذکر نام آیات عظام خود داری شده است.

۷- در برخی موارد آدرس ها علاوه بر مناسک محشی به مناسک آیات عظام نیز آدرس داده شده است.

۸- پس از دیدن خلاصه، متن فتاوا حتماً دیده شود.

بار الها! مهاجران الی اللّٰه را از برکات حجّ ابراهیمی بهره مند و از کوثر زلال رسالت و ولایت سیراب نما.

ایزدا! سایه ولایت، این نعمت بزرگ الهی را بر سر ما مستدام بدار و بر عمر با عزّت مقام معظم رهبری حضرت آیهاللّٰه خامنه ای بیفزا.

ص: ۱۹

پروردگارا! این خدمت ناچیز به راهنمایان و زائران خانه ات را قبول فرما و قلب مصلح جهان حضرت بقیهاللّه الاعظم (عج) را از ما خشنود گردان و فرجش را نزدیک نما.

تداوم راهنمایی و پیشنهادات شما سروران گرامی موجب پیراستگی و آراستگی کتاب در چاپ های بعدی خواهد شد.

آدرس: قم، شهرک امام خمینی، شهرک مدرس، بین کوچه ۳ و ۵، کوچه حسینیه سیدالشهداء، پلاک ۳. تلفن: ۷۷۳۶۵۴۳- ۲۹۲۰۲۳۸

ماه مبارک رمضان ۱۴۲۳/ آبان ۱۳۸۲

عبدالرحمن انصاری

مصطفی آخوندی

ص: ۲۰

مقدّمه چاپ جدید:

در سال ۱۳۷۸ چاپ دوم مناسک نوین که حاوی اهمّ مسائل عمره و حج به صورت کاربردی است، همراه با فتاوای مراجع معظّم تقلید، منتشر گردید، این کار که حاصل تلاش حضرات حجج اسلام انصاری و آخوندی و در نوع خود مفید و سودمند است، مورد استقبال زائران، به خصوص روحانیان معظّم کاروان ها قرار گرفت ولی از آن جا که نوشته های فقهی، به ویژه مسائل حج، دقّت بسیار طلبیده و فتاوای متفاوت کار را بر محقّقان شاق و پرزحمت ساخته است و از سوی دیگر نیاز روحانیان معزّز کاروان های حج، مؤلفان محترم را بر آن داشت تا کتاب را برای چاپ سوم آماده سازند. لذا زحمت فراوانی کشیده شد و نقایص آن تا حدود زیادی برطرف گردید، مسائلی حذف و مسائل دیگر افزوده شد. از تلاش پدیدآورندگان این اثر تشکر می کنیم و توفیق همگان را از خداوند خواستاریم و همچنان از نظرات اصلاحی و پیشنهادی خوانندگان استقبال می کنیم.

معاونت آموزش و تحقیقات

بعثه مقام معظّم رهبری

ص: ۲۱

بخش اول:

اشاره

ص: ۲۲

ص: ۲۳

فصل اول: تقلید

تقلید چیست؟

امام خمینی رحمه الله: تقلید در احکام، عمل کردن به دستور مجتهد است.

(رساله ص ۱ م ۲)

نیز آیات عظام سیستانی (رساله ص ۶ م ۲)+ صانعی (رساله ص ۶ م ۲)+ بهجت (رساله ص ۱)+ فاضل (رساله ص ۵ م ۳)+ نوری (رساله ص ۱۲ م ۲)+ تبریزی (رساله ص ۴ م ۲).

آیهاللّه خامنه ای: بعید نیست که صرف التزام به عمل بر فتاوای مجتهد معیّن، کافی در تحقق تقلید باشد. (استفتاء)

آیهاللّه مکارم: تقلید در احکام، استناد عملی به دستور مجتهد است. (رساله ص ۱ م ۲).

آیهاللّه صافی: تقلید در احکام، یاد گرفتن فتوای مجتهد است با التزام به عمل به آن. (رساله ص ۶ م ۲).

نیّت در تقلید

س- آیا با نیّت، تقلید محقّق می شود؟ و اگر با نیّت تقلید کرد آیا می تواند به دیگری رجوع کند؟

آیهاللّه فاضل: بدون عمل ولو فی الجمله، تحقّق تقلید مشکل است. (استفتاء)

ص: ۲۴

آیهاللّه نوری: (اگر با نیت از مجتهدی تقلید کرد) می تواند به دیگری رجوع کند. (همان)

آیهاللّه بهجت: مجرّد نیّت تقلید نیست، و تقلید از مجتهد دیگر با وجود شرایط، مانع ندارد. (همان)

آیهاللّه تبریزی: به نیّت، تقلید محقّق نمی شود، و تقلیدی که با تحقّق آن رجوع به غیر جایز نیست، به یاد گرفتن فتوا برای عمل محقّق می شود ولو هنوز عمل نکرده باشد. (همان)

آیهاللّه سیستانی: در مسأله بقاء بر تقلید میّت، التزام به عمل به فتوای مجتهد کافی است. (همان)

آیهاللّه صافی: تقلید با نیّت محقّق نمی شود، و اگر مجرّد نیّت بوده عدول به مُساوی اشکال ندارد. (همان)

آیهاللّه صانعی: محض نیّت، تقلید نمی باشد و لذا تقلید از مجتهد دیگر مانعی ندارد. (همان)

بقاء بر تقلید میّت

آیهاللّه سیستانی: اگر مجتهدی که انسان از او تقلید می کند از دنیا برود، اگر اعلم از مجتهد زنده باشد، باید بر تقلید او باقی بماند و چنانچه مجتهد زنده اعلم باشد، باید به مجتهد زنده رجوع کند، و اگر اعلمیتی میان آنها معلوم نشود یا مساوی باشند مخیّر است عمل خود را با فتوای هر کدام تطبیق نماید، مگر در موارد علم اجمالی یا

ص: ۲۵

قیام حجّت اجمالی بر تکلیف مانند: اختلاف بر قصر و تمام که بنابر احتیاط واجب باید رعایت هر دو فتوا را بنماید و مراد از تقلید در صدر این مسأله، صرف التزام به متابعت از فتوای مجتهد معیّن است نه عمل کردن به دستور او. (رساله ص ۸ م ۹)

آیهاللّه وحید: اگر مجتهدی که وظیفه انسان تقلید از او بوده از دنیا برود، در صورتی که اعلم بودن مجتهد زنده از میّت برایش ثابت شود، در مسائل مورد ابتلایی که علم- اگر چه اجمالًا- به اختلاف بین میّت و حیّ دارد واجب است به حیّ رجوع کند، و در صورتی که اعلمیّت مجتهد میّت برایش ثابت بوده، مادامی که اعلم بودن مجتهد زنده برایش ثابت نشود باید به فتوای مجتهد میّت عمل کند، چه در زمان حیات او التزام به عمل به فتوای او داشته یا نداشته باشد، و چه عمل به فتوای او کرده یا نکرده باشد، و چه فتوای او را یاد گرفته یا نگرفته باشد. (توضیح المسائل م ۹).

آیهاللّه مکارم: باقی ماندن بر مجتهدی که از دنیا رفته جایز است، بلکه اگر اعلم باشد واجب است به شرط اینکه عمل به فتوای او کرده باشد و یا حدّاقل فتوای او را برای عمل یاد گرفته باشد. عمل کردن به فتوای مجتهد مرده ابتداءً جایز نیست، هر چند اعلم باشد بنابر احتیاط واجب. (رساله ص ۱۱ م ۱۰).

آیهاللّه صانعی: کسی که در بعضی مسائل به فتوای مجتهدی عمل کرده، بعد از مردن آن مجتهد می تواند در همه مسائل حتّی در

ص: ۲۶

مسائلی که عمل نکرده، از او تقلید کند. (رساله ص ۷ م ۹)

آیهاللّه خامنه ای: بقاء بر تقلید میّت در همه مسائل حتّی در مسائلی که عمل نکرده جایز است. (اسئله و اجوبه ص ۱۷، س ۴۳)

سزاوار نیست ترک احتیاط در بقاء بر تقلید میّت اعلم.

(همان ص ۱۶، س ۳۷).

آیهاللّه بهجت: بقاء در مسائلی که تقلید و عمل کرده، اگر مجتهد میّت و مجتهد زنده با هم مساوی باشند، جایز است و اگر مجتهدی که از دنیا رفته اعلم باشد، واجب است و اگر مجتهد زنده بعداً اعلم شد، واجب است در تمامی مسائل به او عدول نماید. مسائلی که از مجتهد میّت یاد گرفته و بنا داشته عمل کند اگر عمل نکرده یا شکّ در آن دارد نمی تواند در آن مسائل بر تقلید میّت باقی بماند، هر چند مجتهد میّت اعلم باشد. (رساله ص ۱۰، م ۱۲، ۱۳).

- شخصی مقلد مرجعی بوده و بعد از وفات او بر طبق نظر مرجعی دیگر بر تقلید باقی مانده ولی در بعضی از فتاوی به مرجع دوّم عدول کرده (مثل بلاد کبیره) بعد از وفات مرجع دوّم، نمی تواند در این مسائل به مرجع اوّل برگردد ولی می تواند به تقلید مرجع دوّم باقی باشد. (رساله ص ۱۰ م ۱۴).

آیهاللّه فاضل: باقی ماندن بر تقلید میّت جایز است در صورتی که (مجتهد حیّ و میّت) مساوی در علم باشند و اگر یکی از آن دو اعلم باشد تقلید از او لازم است، و فرقی بین مسائلی که عمل نموده و

ص: ۲۷

مسائلی که عمل ننموده وجود ندارد. (رساله ص ۷ م ۱۰).

آیهاللّه نوری: کسی که در بعضی مسائل به فتوای مجتهدی عمل کرده، بعد از مردن آن مجتهد می تواند در همه مسائل از او تقلید کند مگر اینکه مجتهد زنده اعلم از میّت باشد که در این صورت رجوع به زنده واجب است. (رساله ص ۱۴ م ۹).

آیهاللّه صافی: کسی که در مسأله ای به فتوای مجتهدی عمل کرده یا آن را یاد گرفته و ملتزم به عمل به آن شده باشد، اگر بعد از مردن آن مجتهد در آن مسأله، به فتوای مجتهد زنده رفتار نکرده باشد می تواند در آن مسأله به فتوای مجتهدی که از دنیا رفته باقی باشد، بلکه جواز بقاء بر تقلید او در سایر مسائل نیز بعید نیست، ولی اگر مجتهدِ میّتی که از او تقلید می کرده اعلم از حیّ باشد بقاء بر تقلید او بنابر احتیاط واجب است، چنانکه اگر مجتهد حیّ از میّت اعلم باشد، عدول به حیّ واجب است. (رساله ص ۸ م ۹).

آیهاللّه تبریزی: اگر مجتهدی که انسان از او تقلید می کند از دنیا برود، در صورتی که فتوای او در نظر مقلّد بوده و فراموش نکرده باشد، حکم بعد از فوت او، حکم زنده بودنش هست، و اگر فتوای او را یاد نگرفته، لازم است به مجتهد زنده رجوع کند و بعید نیست در صورتی که فراموش کرده، باز بتواند به فتوای او عمل کند. (رساله ص ۵ م ۹)، و اگر در مسأله ای از مجتهد زنده تقلید نماید دوباره نمی تواند به مجتهدی که از دنیا رفته رجوع کند. (رساله ص ۶ م ۱۰).

ص: ۲۸

آیهاللّه زنجانی: اگر انسان مجتهـدی را در زمانی که می توانسـته از او تقلیـد کنـد- یعنی هنگامی که ممیز بوده و خوب و بـد را می فهمیـده (هر چنـد بالغ نشده)- درک کند، می تواند پس از مرگ آن مجتهد از او تقلید کند. خواه در زمان زنده بودنش از او تقلید کرده باشد یا نه، در غیر این صورت بنابر احتیاط عمل کردن به فتوای مجتهدی که از دنیا رفته جایز نیست.

و چنـانچه مجتهـدی که از او تقلیـد می کرده از دنیـا برود ... در صورتی که اعلم باشـد یـا در صورت تساوی به فتوای او عمل کرده باشـد، لازم است بر فتوای او باقی بماند. و اگر مجتهد زنده اعلم شده باشد، باید به او مراجعه شود. و اگر به فتوای مجتهد متوفّی که با مجتهد زنده مساوی است عمل نکرده باشد، از هر یک از آنها که بخواهد می تواند تقلید کند (مناسب محشی، ص ۵۶۹).

شکّ در اعلیمت

س- چنانچه مجتهـد حیّ، قائل بر وجوب بقاء بر تقلیـد میّت اعلم باشـد و مقلّـد شکّ دارد که مجتهد حیّ اعلم است یا مجتهد میّت، وظیفه اش چیست؟

آیهاللّه فاضل: در فرض شکّ می توان از هر کدام خواست تقلید کند. (استفتاء)

آیهاللّه مکارم شیرازی: در مسائلی که به فتوای او عمل کرده

ص: ۲۹

باقی می ماند و در بقیه به فتوای مجتهد زنده عمل می کند. (استفتاء)

آیهاللّه سیستانی: اگر اعلمیّت مجتهد میّت در زمانی معلوم باشد، اکنون هم اعلم به حساب می آید تا حجّت شرعی بر خلاف آن قائم شود، و اگر معلوم نباشد و از نظر ورع در فتوا دادن هم مساوی باشند می توانـد به فتوای هر کـدام عمل کنـد مگر موارد علم اجمالی که احتیاطاً باید ملاحظه هر دو فتوا را بکند. (استفتاء)

آیهاللّه تبریزی: چنانچه اعلمیّت میّت را احراز کرده در مسائلی که از میّت در زمان حیات او یاد گرفته باید باقی بماند و در بقیّه مسائل باید به حیّ رجوع کند، و چنانچه اعلمیّت میّت را احراز نکرده در مسائلی که از میّت یاد گرفته می تواند باقی باشد و می تواند رجوع به حیّ کند و در بقیّه مسائل باید به حیّ رجوع کند. (استفتاء)

عدول و تبعیض در تقلید

آیهاللّه مکارم: هرگاه دو مجتهد مساوی باشند می توان بعضی مسائل را از یکی و بعضی را از دیگری تقلید کرد. (رساله ص ۱۲ م ۱۹).

- عدول بنابر احتیاط واجب جایز نیست مگر آنکه مجتهد دوّم اعلم باشد و اگر بدون تحقیق عدول کرده باید بازگردد.

(رساله ص ۱۲ م ۱۶).

آیهاللّه بهجت: در صورت مساوی بودن دو مجتهد جایز است انسان در مسائلی که ارتباط با هم ندارنـد بعضـی را از یکی و بعضـی دیگر را از مجتهد دیگر تقلید نماید. (رساله ص ۹ م ۵).

ص: ۳۰

- عـدول از مجتهـد زنـده به مجتهـد دیگر در صورت تسـاوی آن دو، جایز است ولی احوط ترک عـدول است مگر به اعلم و حکم اورعیّت نیز مانند اعلمیّت است. (رساله ص ۹ م ۶).

آیهاللَّه فاضل: عـدول (از مجتهـد زنـده به دیگری) جایز نیست مگر آنکه دیگری اعلم باشـد که در این صورت رجوع به آن واجب است. (رساله ص ۷ م ۱۱).

- اگر مجتهدی در احکام عبادات اعلم باشد و مجتهد دیگری در احکام معاملات، احیاط آن است که مکلّف تقلید را تقسیم نماید، یعنی در عبادات از اوّلی و در معاملات از دوّمی تقلید نماید.

(رساله ص ۸ م ۱۵).

آیهاللَّه خامنه ای: تا هنگامی که مرجع تقلیـد زنـده است، احتیاط واجب آن است که مقلـدین او مرجع تقلیـد خود را عوض نکننـد، مگر این که وی فاقـد یکی از شـرایط مرجعیت شود. (منتخبی از اسـتفتائات مقـام معظم رهبری تهیه شـده توسـط ارتباطات حوزه ای دفتر معظم له).

آیهـاللَّه صـافی: (عـدول) در مسائلی که هنوز عمل نکرده مانعی نـدارد و در آن ها که عمل کرده محلّ اشـکال است و (تبعیض) در مسائلی که عمل کرده محلّ اشکال است. (استفتاء).

آیهاللَّه سیسـتانی: اگر در اعلمیت و ورع در افتا مساوی هسـتند، می توانـد عمل خود را با فتوای هر کدام تطبیق کند، بجز موارد علم اجمالی به تکلیف، مانند: قصر و تمام که موارد اختلاف باید به

ص: ۳۱

احتیاط واجب جمع کند. (از این مسأله استفاده می شود که تبعیض نیز جایز است). (همان).

آیهالّله تبریزی: در فرض تساوی دو مجتهـد در مسائلی که از مجتهـد اوّل یاد نگرفته می تواند به مجتهد دوّم رجوع کند مگر این که علم اجمالی به بطلان عمل پیدا کند که در این صورت رجوع به مجتهد دوّم جایز نیست. (تبعیض نیز از این مسأله روشن می شود).

(همان).

آیهالّله نوری: در مسائلی که اوّلی فتوا دارد و به آن عمل کرده است (عدول) جایز نیست و (در مورد تبعیض) در مسأله ای که عمل کرده نمی تواند به مساوی رجوع کند. (همان).

آیهالّله صانعی: تخییر در متساویین ابتدایی است نه استمراری.

(پس جایز است). (همان).

آیهالّله زنجانی: اگر انسان به فتوای مجتهـدی عمل کرد نمی توانـد از مجتهد دیگر تقلید کند، مگر مجتهد دیگر اعلم از مجتهد اوّل شده باشد که لازم است به فتوای مجتهد دیگر عدول کند (رساله محشی، ص ۵۷۱).

ص: ۳۲

فصل دوم: استطاعت

شرایط استطاعت

۱ و ۲- بلوغ و عقل

۳- حریّت

۴- استطاعت از جهت مال و صحّت بدن و توانائی و باز بودن راه و آزادی آن و وسعت وقت و کفایت آن. (م ۱۴).

استطاعت مالی

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی، خوئی رحمهم الله، خامنه ای و فاضل: شرط است در وجوب حج، علاوه بر مصارف رفتن و برگشتن، اینکه ضروریات زندگی و آنچه را در معیشت به آن نیاز دارد، داشته باشد. مثل خانه مسکونی و اثاث خانه و وسیله سواری و غیر آن در حدّی که مناسب با شأن او باشد و چنانچه عین آن ها را نداشته یا ندارد، پول یا چیزی که بتواند آن ها را تهیه کند، داشته باشد. (م ۱۶).

آیهاللّه مکارم: خواه (خانه مسکونی) ملکی باشد یا اجاره ای که با شئون او سازگار باشد. (همان).

آیهاللّه بهجت: ضرورت شخصیه یا شأنیه. (همان).

آیهاللّه صافی و آیهاللّه سیستانی: و نداشتن آن حرجی باشد.

(همان).

ص: ۳۳

آیهاللّه صانعی: و همچنین است در صورت عزم بر عود و مراجعت، سوغات ها و ولیمه و پذیرایی در برگشت، اگر به نحوی باشد که ترکش موجب ملامت و خجلت زدگی می شود. (همان).

تذکر: به مسأله ۵۱ نیز مراجعه شود.

قرض کردن پول حجّ

با قرض کردن پول:

استطاعت حاصل نمی شود و کفایت از حج نمی کند: (آیات عظام:

امام خمینی، اراکی رحمهم الله، مکارم، نوری و صانعی).

حج واجب می شود: (آیات عظام: خوئی، گلپایگانی رحمهم الله، فاضل، سیستانی، بهجت، وحید، تبریزی، زنجانی و صافی).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله، نوری، صانعی و مکارم: اگر غیر مستطیع، مصارف حج را قرض کند مستطیع نمی شود، هر چند بتواند بعداً به سهولت قرض را اداء کند و اگر با آن حج بجا آورد از حجهالاسلام کفایت نمی کند. (م ۲۰).

آیهاللّه خامنه ای: با قرض، استطاعت حاصل نمی شود.

(استفتائات ص ۹ س ۲).

آیهاللّه تبریزی: ... و اگر در وقت قرض کردن مالی داشته باشد که بتواند با آن قرض خود را ادا کند ولی فعلًا نمی تواند آن را بفروشد یا در آن تصرّف کند حج بر او واجب خواهد بود. (م ۲۰).

ص: ۳۴

آیهاللَّه سیستانی: مگر اینکه وقت پرداخت قرض آنقدر دور باشد که اصلًا عقلاـ به آن توجّه نکنند که در این صورت حج بر او واجب خواهد شد. (همان).

آیات عظام: خویی، گلپایگانی رحمهم الله، فاضل و صافی: هر گاه کسی مقداری پول قرض کند که آن پول به مقدار مخارج حج باشد و قدرت پرداخت آن را بدون مشقت بعد از آن داشته باشد، حج بر او واجب خواهد بود. (همان).

آیهاللَّه وحید: ولی اگر قرض کرد به اندازه هزینه حج و توانائی بر پرداخت قرض بدون زحمت داشته باشد، حج بر او واجب می شود.

(ص ۲۰ م ۳۰).

و نیز آیهاللَّه زنجانی: (ص ۲۵ م ۳۳).

آیهاللَّه بهجت: قرض گرفتن برای حج تحصیل استطاعت است و واجب نیست مگر آن که مالی داشته باشد بالفعل که می تواند پس از حج با فروش و استبدال آن اداء دین کند که در این صورت قرض گرفتن واجب است با عدم تمکن از فروش آن قبل از حج و اگر مالی که با آن اداء دین می نماید بعد از حج تحصیل می شود پس در وجوب حج فعلًا تأمّل است. (م ۲۰).

داشتن خانه گران قیمت

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی رحمهم الله، فاضل، خامنه ای، صافی، نوری، مکارم، تبریزی و صانعی: اگر کسی منزل گران قیمتی

ص: ۳۵

دارد و در صورتی که آن را بفروشد و منزل ارزان تر بخرد و با تفاوت آن بتواند به حج برود چنانچه آن منزل زائد بر شؤون او نباشد، لازم نیست آن را بفروشد و با این فرض مستطیع نیست. و اگر زائد بر شؤون او باشد با وجود سایر شرایط مستطیع است (م ۴۹).

آیهاللّه بهجت: اگر استبدال ضرری یا حرجی باشد لازم نیست (همان).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه سیستانی: اگر فروش خانه سبب حرج و مشقت نباشد، حج بر او واجب است (همان).

تذکر: در مورد داشتن ماشین، باغ، زمین و ... نیز حکم همین است.

فاقد منزل مسکونی

امام خمینی رحمه الله: اگر کسی زمین یا چیز دیگری را بفروشد که منزل مسکونی تهیه کند در صورت نیاز به منزل مسکونی مستطیع نمی شود هر چند پولی که بدست آورده برای مخارج حج کافی باشد (م ۵۱)

آیهاللّه مکارم: و قصد تهیه آن را داشته باشد. (همان)

آیات عظام خویی رحمه الله، بهجت و سیستانی: در صورتی که صرف آن پول در راه حج سبب ناراحتی و مشقت در زندگی وی شود، حج بر او واجب نمی شود، و چنانچه سبب ناراحتی نشود واجب می شود. (همان)

آیهاللّه خامنه ای: اگر در نزد عرف داشتن خانه ملکی از شؤون عرفی او باشد یا سکونت در غیر خانه ملکی برای او باعث مشقت و ناراحتی

ص: ۳۶

شود و یا موجب تحقیر او گردد، مستطیع نمی شود. (همان)

س- کسی که فاقد مسکن ملکی است و زندگی او از طریق درآمد و حقوق تأمین می شود و هزینه حج را نیز دارا می باشد، آیا مستطیع است؟

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی رحمهم الله، مکارم، سیستانی، صافی، نوری، فاضل، خامنه ای و صانعی: اگر لوازم زندگی به مقدار شأن خویش دارا شد و بعد از مراجعت با درآمد کسب بتواند زندگی خود و عائله را اداره کند، مستطیع است (م ۷۷).

آیات عظام: خویی رحمه الله، تبریزی و بهجت: اگر از جهت صرف هزینه در ناراحتی و مشقت (دچار) نشوند واجب است حج برود.

(همان).

استطاعت و پول قربانی

س- شخصی به جز پول قربانی استطاعت را دارد، آیا حج بر او واجب است؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، بهجت، تبریزی، سیستانی، صانعی، مکارم و نوری: بلی، مستطیع است و پول هدی جزء استطاعت نیست (م ۸۹).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی و فاضل: چنین شخصی مستطیع نیست و پول هدی، جزء استطاعت است (همان).

ص: ۳۷

آیهاللَّه مکارم و آیهاللَّه سیستانی: ... استطاعت حاصل است و به جای هدی روزه بگیرد (همان).

آیهاللَّه تبریزی: مستطیع است، در صورتی که بتواند بدون حرج و مشقت بدل هدی روزه بگیرد (همان).

مهریه زن

آیـات عظـام: امـام خمینی، اراکی رحمهم الله، خـامنه ای، فاضـل، صافی، نوری و صانعی: زنی که مهریه اش وافی برای مخارج حج هست و آن را از شوهر خود طلبکـار است، اگر شوهرش تمکّن از ادای آن را نـدارد، زن حقّ مطالبه نـدارد و مسـتطیع نیست، و اگر تمکّن دارد و مطالبه آن برای زن مفسـده ای نـدارد، با فرض اینکه شوهر نفقه و مخارج زندگی زن را می دهد لازم است زن مهریه را مطـالبه کنـد و به حـج برود و چنـانچه برای او مفسـده دارد، مثـل اینکه ممکن است مطالبه به نزاع و طلاق منجر شود که برای زن مفسده دارد، مستطیع نشده است.

(م ۴۷).

آیهـاللَّه گلپایگـانی رحمه الله: مجرد طلاـق باعث عـدم وجوب حـج نیست بلی اگر صـرف مهریه در حـج باعث شود که زنـدگی او مختلّ گردد، حج بر او واجب نیست. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: (... به نزاع)، اگر به حدّی باشد که برای زن تحمّلش مشکل باشد. (همان).

ص: ۳۸

آیهاللّه تبریزی: اگر مطالبه مهریه موجب ناراحتی هایی شود که زن در زندگی اش به حرج و مشقّت بیافتد حج بر او واجب نیست.

(همان).

آیهاللّه خویی رحمه الله: یعنی مطالبه بر او حرجی یا در آن خوف ضرر باشد حج بر او واجب نیست. (همان).

آیهاللّه مکارم: حتی اگر منجرّ به طلاق نشود ولی مشکلات مهمّی در زندگی او حاصل گردد، حج لازم نیست. (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر شوهر تمکّن از پرداخت مهریه به مقدار مخارج حج دارد و مطالبه مهریه، مستلزم حرج و هتک حیثیت نباشد، با وجود سایر شرایط استطاعت، حج بر او واجب است. (ص ۱۱ س ۳۵).

آیهاللّه بهجت: در صورتیکه مطالبه مهر از شوهر، ناراحتی و یا مشکلاتی در زندگی ایجاد نکند، وی مستطیع است و مطالبه مهر منعی ندارد بلکه لازم است. ولی اگر موجب دردسر و ناراحتی برای وی شود و یا مراجعه به حاکم باعث منقصت شأن او گردد مطالبه لازم نیست. (م ۴۷).

استطاعت مالی و عدم استطاعت بدنی یا باز نبودن راه

می تواند در مال تصرّف کند: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله، بهجت، مکارم، فاضل، صانعی و نوری)

ص: ۳۹

واجب است نایب بگیرد: (آیات عظام: گلپایگانی، خوئی رحمهم الله، صافی، سیستانی و زنجانی)

بنابر احتیاط نایب بگیرد. (آیهاللّه تبریزی)

نایب گرفتن موافق احتیاط است: (آیهاللّه وحید)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، مکارم، نوری، بهجت و صانعی: کسی که از جهت مالی مستطیع است و از جهت صحّت بدن یا باز بودن راه مستطیع نیست می تواند در مال تصرّف کند و خود را از استطاعت مالی خارج کند. (م ۲۳).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللّه صافی: اگر از جهت مالی قدرت دارد و از جهت صحّت بدن استطاعت ندارد و امید خوب شدن ندارد، واجب است نایب بگیرد، بلکه احوط نایب گرفتن است برای کسی که امید خوب شدن دارد. پس اگر رفع عذر شد، خودش نیز به حج برود، مگر اینکه پس از رفع عذر، استطاعت مالی نداشته باشد. (همان)

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: اگر علم داشته اشد که در آن سال متمکن از رفتن به حج است، جواز مصرف کردن وجه در غیر حج (خصوصاً در اوان خروج مردم برای حج) مشکل است، و اگر استطاعت مالی بعد از استطاعت طریقی حاصل شده باشد تصرف در آن مال در زمانی که مردم آماده برای حج می شوند، جایز نیست (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: و مأیوس است از تمکّن از مسیر و صحّت بدن.

(همان).

ص: ۴۰

آیهاللّه خوئی رحمه الله: اگر دارا و ثروتمند است و توانایی مباشرت اعمال حج را ندارد یا دشوار و با مشقّت است، باید نایب بگیرد. و وجوب نایب گرفتن، مانند وجوب حج فوری است. (همان).

آیهاللّه سیستانی: کسی که تمکن مالی دارد ولی توانائی مباشرت حج را ندارد و امید این که بتواند در آینده انجام دهد ندارد، واجب است نائب بگیرد، و اگر مباشرت برای او حرج و مشقّت داشته باشد، می تواند نائب بگیرد، گرچه مباشرت افضل است و به هر حال همچنانکه وجوب مباشرت فوری است وجوب استنابه نیز فوری است. (همان).

آیهاللّه زنجانی: کسی که از جهت مالی مستطیع است و فعلًا از جهات دیگر استطاعت ندارد، اگر از استطاعت پیدا کردن مأیوس است، واجب است در اوّلین سال ممکن، کسی را به نیابت خود به حج بفرستد و اگر در آینده توانایی رفتن به حج پیدا کرد، باید دوباره برای خود حج بجا آورد. (ص ۱۶ م ۵۱).

آیهاللّه تبریزی: اگر می داند در همان سال سایر شرائط استطاعت حاصل می شود حفظ استطاعت مالی لازم است وگرنه لزوم ندارد و اگر اطمینان به زوال عذر تا آخر عمر ندارد بنا بر احتیاط در همان سال نایب بگیرد و چنانچه عذرش زایل شد و استطاعت مالی باقی بود بنا بر احتیاط دوباره خودش حج بجا آورد. (همان).

آیهاللّه بهجت: در صورتی که موضوع وجوب استنابه که یأس از

ص: ۴۱

رفع مانع است محقق نشده باشد (همان).

آیهاللّه وحید: در صورت تمکّن مالی و عدم استطاعت بدنی یا حرجی بودن، وجوب نایب گرفتن محلّ اشکال است، اگر چه موافق با احتیاط است. (ص ۲۹ م ۶۰).

رجوع به کفایت

شرط است و وجوه شرعیه کفایت نمی کند: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله و نوری).

شرط نیست و وجوه شرعیه کفایت می کند: (آیات عظام: خوئی، گلپایگانی رحمهم الله، سیستانی، بهجت، صانعی، تبریزی، وحید، فاضل، خامنه ای، مکارم و زنجانی).

احتیاط ترک نشود: (آیهاللّه صافی).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله و نوری: شرط است در استطاعت رجوع به کفایت، یعنی بعد از برگشت از حج، تجارت یا زراعت یا صنعت یا منفعت ملك مثل باغ و دکّان داشته باشد. بطوری که برای زندگانی به شدّت و حرج نیفتد و اگر قدرت بر کسب لایق به حالش هم داشته باشد کافی است و اگر بعد از مراجعت نیاز به مثل زکات و خمس و سایر وجوه شرعیه داشته باشد کفایت نمی کند. بنابر این بر طلاب و اهل علمی که در بازگشت از حج، نیاز به شهریه حوزه های علمیه دارند حج واجب نیست. (م ۴۰).

ص: ۴۲

آیهاللَّه فاضل: و همچنین اگر از طریق زکات یا خمس و یا استعطاء، امور خود را اداره کند کافی است و همچنین کسی که آنچه دارد در راه حج خرج کند زندگی او قبل و بعد از حج تفاوتی نکند.

حج بر او واجب می شود و نیز بر طلاب که با شهریه اداره می شوند چنانچه هزینه حج و مخارج خانواده خود را داشته باشند یا به عنوان روحانی مشرّف شوند حج واجب است و از حجهالاسلام کفایت می کند. (همان).

آیهاللَّه خامنه ای: اگر بعد از مراجعت، زندگی آن ها با شهریه اداره می شود کفایت می کند و حج واجب است. (همان).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی و تبریزی: کسی که از وجوه شرعیه مانند خمس و زکات و امثال این ها، زندگی خود را اداره می کند و بر حسب عادت مخارجش بدون مشقّت، مضمون و حتمی باشد در صورتی که دارای مقداری پول گردد که وافی به هزینه حج و مخارج عیالش باشد بعید نیست حج بر او واجب باشد و همچنین است کسی که شخص دیگری در تمام مدّت زندگی او و مخارجش را متکفل باشد و همچنین کسی که اگر آنچه دارد در راه حج صرف کند زندگی بعد از حجش با قبل از آن تفاوتی نکند. (همان)

همچنین آیهاللَّه بهجت: ولی معظم له فرموده اند: به جای بعید نیست حج بر او واجب می شود. (مناسک، ص ۱۲ م ۲۵). همچنین آیهاللَّه وحید (ص ۱۸، م ۲۵).

ص: ۴۳

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: افرادی که از وجوه خاصی مثل: سهم سادات و وجوهات شرعیه و نذورات استفاده می کنند، مانند: طلاب و سادات و اشخاص دیگری که مورد توجه مردم هستند در صورتی که هزینه حج و مخارج عیالات را تا بازگشت داشته باشند، بعید نیست که حج بر آنان واجب باشد. (همان از آداب و احکام حج م ۶۸)

آیهاللّه مکارم: برای طلّاب و مانند آن ها حج واجب می شود.

(همان)

آیهاللّه زنجانی: اگر مخارج حج از وجوه شرعی تأمین شده باشد آیا شخص مستطیع است؟ جواب: مستطیع می باشد. (ص ۶ س ۱۶)

آیهاللّه صافی: ... حج واجب نیست ولی رعایت احتیاط باینکه به نحوی خود را واجد شرایط استطاعت نماید، ترک نشود. (همان)

آیهاللّه صانعی: ظاهر وجوب حج است برای طلابی که با مثل شهریه اداره می شوند و در صدق عرفی استطاعت بین مثل شهریه و بین اخماس و زکوات که به عنوان فقر و استحقاق داده می شود و اطمینان به اداء آن هم غالباً وجود ندارد فرق است (همان)

نیاز به ازدواج

امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه صانعی: کسی که نیاز به ازدواج دارد و برای آن پول لازم دارد، در صورتی مستطیع می شود که علاوه بر مخارج حج، مصارف ازدواج را هم داشته باشد (م ۱۸).

ص: ۴۴

آیهاللّه خامنه ای: و از ترک ازدواج، به حرج یا مرض و یا حرام دچار می گردد. و یا ترک ازدواج موجب وهن او شود. (همان)

آیهاللّه اراکی رحمه الله: و از ترک ازدواج، به حرج یا مرض و یا حرام دچار می گردد. (همان)

آیهاللّه فاضل: بطوری که ترک ازدواج، موجب مشقت یا ضرر باشد. (همان)

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: اگر ترک تزویج، مستلزم حرج باشد به نحوی که عرفاً بگویند: مستطیع نیست، واجب نمی شود والّا حج بر او واجب و مقدّم است (همان).

آیهاللّه بهجت رحمه الله: اگر در ترک نکاح، مشقت غیر قابل تحمّل بحسب عادت بود یا خوف مرض یا خوف وقوع در حرام بود، اظهر جواز صرف در نکاح است و همچنین اگر قبل از رسیدن وقت سیر کاروان حج، صرف در نکاح کند. اما بعد از رسیدن وقت سیر، نمی تواند صرف در نکاح نماید؛ به نحوی که متمکّن از حج در آن سال نمی شود، نه در صورت تمکّن از جمع بین آن دو (همان).

آیات عظام خویی رحمه الله، تبریزی و سیستانی: در صورتی که صرف آن پول در راه حج، سبب ناراحتی و مشقت در زندگی وی شود، حج بر او واجب نمی شود، و چنانچه سبب ناراحتی نشود واجب می شود. آیهاللّه خویی اضافه فرمودند: بلی اگر بنابر صرف نکردن آن مال در نیاز خود داشت، حج بر او واجب است (همان).

ص: ۴۵

آیهاللَّه مکارم: منظور از نیاز این نیست که به خاطر ترک آن به عسر و حرج بیفتد، بلکه همین اندازه که ازدواج از شؤون زندگی او باشد کافی است. (همان)

آیهاللَّه نوری: به طوری که اگر متأهل نشود به زحمت می افتد یا به حرام می افتد، در صورتی ... (همان).

حج بذلی

در مواردی، قبول واجب است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام)

قبول واجب نیست: (آیهاللَّه بهجت)

آیات عظام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله، صانعی و فاضل: اگر مالی که برای حج کفایت می کند را به او ببخشند برای اینکه حج بجا آورد، بایـد قبول کنـد و حج بجا آورد و همچنین اگر واهب بگوید: مخیّری بین اینکه حج بجا آوری یا نه. ولی اگر اسم حج را نیاورد و فقط مال را به او ببخشد قبول واجب نیست. (م ۳۴).

آیهاللَّه نوری: مگر این که در قبول، ذلّت و مهانت برای او باشد که در این صورت قبول واجب نیست. (همان)

آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی، تبریزی: در این فرض (اگر واهب بگوید: مخیّری که به حج بروی یا به حج نروی یا مالی را ببخشد و نامی از حج نبرد) قبول واجب نیست. (همان)

ص: ۴۶

آیهاللّه مکارم: (و در فرض اخیر نیز) قبول واجب است به شرط اینکه به هنگام بازگشت، زندگی او تأمین باشد. (همان)

آیهاللّه بهجت: در هیچ کدام از سه صورت، قبول واجب نیست، و در صورت قبول، استطاعت بذلیّه (در صورت اوّل) و استطاعت مالیّه (در دو صورت بعد) محقّق می شود (همان)

آیهاللّه وحید: در صورت اوّل قبول واجب است و در صورت دوّم، بنابر احتیاط واجب است و در صورت سوّم قبول واجب نیست.

(ص ۲۴ م ۴۳)

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: (.. باید قبول کند و حج به جای آورد) چنانچه مال کافی برای مؤنه حج باشد و یا بمقداری است که به ضمیمه اموال خود شخص، استطاعت حاصل می شود، حج بر او واجب و کافی از حجهالاسلام است. (م ۳۴)

آیهاللّه زنجانی: (در هر سه صورت) اگر در قبول کردن هبه و تحویل گرفتن مال موهوب، مشقّتی نباشد، حج بر او واجب می شود.

بلکه اگر در قبول کردن آن یا تحویل گرفتنش مشقّت کمتر از حرج باشد، بنابر احتیاط واجب حج واجب می شود. ولی اگر حرجی باشد حجّ واجب نمی گردد. (ص ۱۲، ۱۳ م ۴۳)

ص: ۴۷

استطاعت خدمه و روحانی کاروان

س- خدمه کاروان ها و پزشکان و امدادگران و افراد دیگری که با مأموریت به میقات آمده اند آیا مستطیع هستند و باید حجهالاسلام بجا آورند یا نه؟

امام خمینی رحمه الله: خدمه کاروان ها که وارد جده می شوند، اگر سایر شرایط استطاعت را دارند، از قبیل داشتن وسایل زندگی بالفعل یا بالقوه و رجوع به کفایت، مثلًا کار و صنعت و غیر آن که با آن ها می توانند پس از مراجعت ادامه زندگی مناسب خود را بدهند مستطیع هستند و باید حجهالاسلام بجا آورند، و کفایت از حج واجب آنان می کند و چنانچه سایر شرایط را ندارند، به مجرد امکان حج، استطاعت حاصل نشده است و حج آنان استحبابی است و چنانچه بعداً استطاعت پیدا کردند باید حج واجب را بجا آورند و حکم روحانی کاروان نیز همین است، لیکن اگر بعد از مراجعت از مکه نیاز به شهریه حوزه دارند، مستطیع نمی شوند (م ۵۸)

آیهاللَّه خوئی رحمه الله: (چنانچه سایر شرایط را ندارند) اگر حج موجب تفاوت در زندگی آنان نباشد، وجوب آن بعید نیست (همان).

آیهاللَّه مکارم: چنانچه زندگی خانواده آن ها در همان مدت تأمین باشد، مستطیع هستند و حجشان حجهالاسلام می باشد و تأمین زندگی آنها در بازگشت شرط نیست (همان)

... نیاز به شهریه نظر مراجع عظام در ذیل مسأله ۴۰ گذشت.

همچنین به مسأله ۵۹ مراجعه شود.

ص: ۴۸

[استطاعت عمره مفرده]

واجب نیست (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام)

احتیاط واجب است (آیات عظام: مکارم، زنجانی و صانعی).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: کسی که وظیفه اش جمع تمتع است ... اگر استطاعت برای عمره داشته باشند و برای حج نداشته باشند، عمره مفرده بر آنها واجب نیست. مثل اشخاصی که به نیابت حج می کنند.

گر چه احتیاط آن است که به جا آورد (م ۱۷۹).

آیهاللّه زنجانی: بر کسی که استطاعت انجام عمره مفرده را از وطن خود دارد و استطاعت حج را ندارد، واجب است عمره مفرده بجا آورد هر چند از اهالی مکّه و حوالی آن نباشد، ولی اگر تنها استطاعت عمره مفرده را از میقات داشته باشد مانند: اکثر کسانی که برای انجام حج نیابی به میقات آمده اند و استطاعت بلدی ندارند، عمره مفرده لازم نیست بلکه مطابق احتیاط استحبابی است.

(استفتائات ویژه حج، ص ۵۱، س ۴)

آیهاللّه مکارم: بنابر احتیاط واجب اگر برای عمره، مستطیع باشد، عمره مفرده بر او واجب است (مناسک م ۳۵۵).

آیهاللّه صانعی: وجوب ش خالی از قوت نیست. (همان)

آیهاللّه نوری: عمره مفرده واجب نیست. (م ۱۷۱)

تذکر: نیز به مسأله ۱۷۹ رجوع شود.

ص: ۴۹

حج کودک

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله، مکارم، نوری و صانعی:

رفتن بچّه ممیّز بـه مکّه، مسـتحب اسـت و حـج او صـحیح می باشـد اگر چـه ولیّ او اذن ندهـد ... لیکـن حـجِّ زمـان کـودکی از حجهالاسلام کافی نیست. (م ۷)

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: در صورتیکه ولی او اذن بدهد بنابر احتیاط.

(همان)

آیهاللَّه مکارم: ولی اگر تصرّف در مال خود می کند، باید به اذن ولیّ باشد. (همان)

آیهاللَّه سیستانی: بعید نیست که در صحّت آن، اذن ولیّ معتبر باشد. (همان)

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: در مواردی که حج او موجب تصـرّف در اموالش می شود برای تصرّف، اذن ولیّ لازم است. (همان)

آیهاللَّه بهجت: بنابر احتیاط اجازه ولی لازم است در صورتیکه موجب تصرّف در مال باشد. (همان)

آیـات عظـام: امام خمینی، اراکی رحمهم الله، خامنه ای، مکارم، نوری، صافی و صانعی: همچنین مسـتحب است ولیِّ طفل غیر ممیّز، او را مُحرم کنـد و نیّت کنـد که: «این طفل را مُحرم می کنم برای حـج» یا «این طفل را مُعتمر می کنم به عمره تمتع» و اگر می شود تلبیه را تلقین کند به

ص: ۵۰

او، والّا خودش به عوض او بگویـد، و پس از احرام، ولیّ بایـد او را از محرمات باز دارد، و باید ولیّ، طفل را وا دارد که تمام اعمال حج و عمره را انجام دهد و اگر نمی تواند، خود به نیابت از طفل انجام دهد.

(م ۸، ۱۰ و ۱۳)

آیهاللّه فاضل: و در اعمالی که نیاز به وضو دارد احتیاطاً طفل را وضو هم بدهد و خودش هم وضو بگیرد (همان).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی، سیستانی و بهجت: (بازداشتن طفل از محرّمات) مربوط به حجّ صبّی غیرممیّز است (م ۱۰)

آیهاللّه تبریزی: و در وقتی که می خواهد او را (طفل ممیّز) طواف دهد واجب است طفل را وضو دهد اگر چه به صورت وضو باشد (م ۱۳). همچنین آیهاللّه وحید (ص ۱۰ م ۷)

آیهـاللّه بهجت: و در صـورت تمکّن، احوط آن است که در حـال طواف هر دو (ولیّ و طفـل) طـاهر باشـند و نمـاز طواف را هر دو بخواننـد، و سـنگ ریزه را در دست طفـل بگـذارد و ولیّ بـا آن کیفیت رمی و نیّت نمایـد و در تمام افعال (طفل)، آن چه می تواند انجام دهد و ولیّ متصدی نیّت می شود (همان، م ۱۳).

س- کفاره محرّمات احرام کودک بر عهده کیست؟

امام خمینی رحمه الله: بعـد از محرم شدن طفل، اگر وی محرمات احرام به جای آورد یا ولی، او را از آنها باز نداشت، کفّاره بر ولی طفل است. نه بر مال طفل. بنابر اقوی در صید و بنابر احتیاط واجب در غیر آن (م ۱۱).

ص: ۵۱

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی کفاره صید بر ولی طفل است. و اما در وجوب سایر کفارات بر ولی اشکال است. اگر چه احوط این است که بر عهده ولی است (همان).

آیات عظام، خامنه ای، خوئی رحمه الله و تبریزی: ظاهراً کفارات دیگر در غیر صید، نه بر ولی واجب است و نه در مال طفل. اما کفاره صید بر ولی واجب است (همان).

آیهاللّه بهجت: کفاره صید بر ولی واجب است و کفاره موجب هدی در چیزهایی که عمد و خطای آن کفّاره دارد نیز بر ولی است، بلکه در آن چه فقط عمد آن کفاره دارد و صبّی عمداً مرتکب شده، ثبوت کفاره بر ولی خالی از وجه نیست (همان).

آیهاللّه صانعی: کفاره طفل ممیّز، اگر خود اراده حج نموده بنابر اظهر بر عهده خود اوست (همان).

آیهاللّه مکارم: بنابر احتیاط مستحب در غیر صید (همان).

آیهاللّه سیستانی: کفاره صید غیرممیز بر ولی اوست و در غیر آن بر نابالغ کفّاره نیست، نه در مال او و نه در مال ولیش (همان).

ص: ۵۲

فصل سوم: نیابت

اشاره

امام خمینی رحمه الله: شرایط نیابت عبارت است از:

۱- بلوغ بنابر احتیاط واجب

۲- عقل

۳- ایمان

۴- وثوق و اطمینان به انجام دادن اعمال

۵- معرفت نایب به افعال و احکام حج ولو با ارشاد کسی در حال عمل.

۶- ذمّه نایب مشغول به حج واجبی در آن سال نباشد.

۷- معذور در ترک بعضی افعال حج نباشد (م ۱۰۷).

استطاعت نایب

اگر نایب مستطیع بود:

نیابتش صحیح نیست: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، صانعی و نوری).

نیابتش صحیح است: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی، تبریزی، بهجت، وحید، مکارم، فاضل و زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای و نوری: کسی که خودش

ص: ۵۳

مستطیع است، نمی توانـد، از طرف دیگری، برای حـج نایب شود یا حـج اسـتحبابی به جا آورد، و اگر حج نیابی یا اسـتحبابی به جا آورد باطل است.

آیهاللّه اراکی: صحت آن محل اشکال است (م ۴۴).

آیهاللّه بهجت: حجّ نایب، صحیح و ذمّه منوب عنه بری ء می شود (همان).

آیهـاللّه تبریزی: اگر حـج نیـابی به جا آورد حجّش صـحیح است. و ذمه منوب عنه بری ء می شود، ولی در فرض که واقعاً بر او حج واجب بوده، ولو نسبت به آن جاهل باشد. اجاره باطل است و نائب استحقاق اجرهالمثل را دارد. مگر بیشتر از اجرهالمسمی باشد. و اگر حج اسـتحبابی برای خودش انجام دهد در صورت علم به اسـتطاعت خود و عدم صحت حج استحبابی، حج او باطل است. و در غیر این صورت حجش صحیح و مجزی از حج الاسلام می باشد (همان).

آیهاللّه فاضل: حج او صحیح است هر چند معصیت کرده است (همان)

آیهاللّه مکام: حج نیابتی او صحیح است، هر چند گناه کرده است و حج استحبابی او حج وجوبی محسوب می شود (همان).

آیهاللّه صافی، گلپایگانی: در صحت آن اشکال است. و احتیاط ترک نشود، عام باشد و یا جاهل (همان).

آیهاللّه سیستانی: کسی که ضمه اش مشغول به حج واجب

ص: ۵۴

است و متوجه است، جائز نیست در همان سال نیابت بپذیرد، ولی اگر حج نیابی انجام داد صحیح است و ذمه منوب عنه فارغ می شود، اما اجاره باطل است و مستحق اجرهالمثل است و قصد حج استحبابی برای خودش اثری ندارد و حجهالاسلام محسوب می شود، مگر قصدش به نحوی باشد که به قصد قربت خلل ایجاد کند (همان).

آیهاللّه خوئی: در صورت وجوب حج بر نائب، اجاره باطل است، مگر این که اجاره مطلق باشد که بتواند اول برای خودش حج به جا آورد و بعد از آن حج منوب عنه را و در فرض بطلان اجاره، اجیر مستحق اجرهالمثل است، مگر این که اجرهالمثل بیشتر از اجرهالمسمی باشد و اگر مستطیع، حج استحبابی برای خودش انجام دهد با این که می داند مستطیع است، گر چه حجش صحیح است، ولی مجزی از حجهالاسلام نمی باشد (همان).

تذکر: در این موضوع به مسأله ۱۰۷ و ۱۱۸ مراجعه شود.

س- کسی که برای حج ثبت نام کرده و وصیّت نموده برای او حجّ مستحبی به جا آورند، فرزند او چون دیده که استطاعت بدنی و مالی داشته و با فوت پدر، استطاعت طریقی نیز برایش حاصل شده، برای خود حج انجام داده نه به نیابت از پدر، آیا حج او صحیح است یا نه؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، بهجت، فاضل، خامنه ای، صافی و صانعی: در فرض مزبور نیابت نیست و حج

ص: ۵۵

خودش صحیح و مجزی است (س ۷۱).

آیهاللّه مکارم: ولی به خاطر ترک وصیّت پدر، گناه کرده است و باید حج مستحبی او را انجام دهد یا کسی را بفرستد تا به جا آورد (همان).

آیهاللّه سیستانی: وصیت پدر در حج نسبت به او نافذ است و پسر استطاعت طریقی نداشته که بتواند برای خودش حج به جا آورد (همان).

آیهاللّه خوئی: فتوای ایشان در این مورد یافت نشد.

س- شخصی به عنوان نیابت در مسجد شجره محرم شده و به مکّه آمده در مکّه فهمید که خودش مستطیع بوده است، آیا باید اعمال عمره را به قصد خود به جا آورد یا به قصد نیابت؟

امام خمینی رحمه الله: احرام او صحیح نبوده است و باید برگردد و برای عمره تمتع، برای خودش محرم شود و وظیفه خودش را انجام دهد (س ۱۴۱).

آیهاللّه سیستانی: اگر مطمئن است که سال دیگر می تواند حج خود را انجام دهد، حجّ نیابی را تمام کند، وگرنه آن را رها کند و به میقات برگردد و برای خود احرام ببندد (همان).

آیهاللّه تبریزی: بنابر احتیاط باید اعمال عمره را تمام کند و طواف نساء هم به جا آورده و پس از آن به میقات برگشته و برای خود محرم شود و وظیفه خود را انجام دهد (همان).

ص: ۵۶

آیهاللّه بهجت: در صورتی که جاهل به وجوب باشد، یعنی نداند که حج خودش واجب است ... نیابت وی عیبی ندارد. (صورت تفصیلی، ذیل مسأله ۱۰۷ مناسک محشی آمده است).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: اگر حج نیابی را تمام کند صحیح است گر چه وظیفه اش رها کردن حج نیابی و احرام بستن برای حج خودش بوده است (همان).

آیهاللّه فاضل: احرامش صحیح است و تبدّل نیّت برای شخص محرم صحیح نیست (همان).

آیهاللّه مکارم: احتیاطاً عمره را تمام کند و طواف نساء به جا آورد و به میقات برگردد و محرم شود، این در صورتی است که اجیر نشده باشد و الّا اجازه او صحیح است ودر آن سال مستطیع نیست (همان).

س- کسی که مستطیع بوده و در میقات به نیابت دیگری مُحرم شده و به مکّه آمده و عمره تمتع را از طرف منوب عنه انجام داده است، وظیفه او چیست؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خامنه ای و صافی: با این که خودش مستطیع است نیابت او صحیح نیست و احرام او باطل است و باید برگردد به میقات و از آنجا برای خودش محرم شود (س ۱۲۴)

آیهاللّه بهجت: به مسأله ۱۰۷ مراجعه شود.

ص: ۵۷

آیهاللّه صانعی: و حکم کسی را دارد که از روی عذر بدون احرام وارد مکه شده است (همان).

آیهاللّه فاضل: نیابت او صحیح است اگر چه معصیت کرده است و در مورد سؤال، چون از احرام خارج شده واجب است به میقات برگردد و برای خودش محرم شود، ولی اگر دوباره معصیت کرد و حجّ نیابی را تمام کرد صحیح است و از منوب عنه مجزی است. (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله، آیهاللّه نوری: مگر آن که به نحو خطای در تطبیق باشد. که در این صورت از خودش واقع می شود (همان).

آیهاللّه مکارم: نیابتش صحیح است هر چند گناه کرده است (همان).

آیهاللّه سیستانی: اگر مطمئن باشد در سال بعد حج خود را انجام می دهد، حجّ نیابی را تمام کند و اگر مطمئن نیست، باید به یکی از مواقیت رفته و برای خود احرام ببندد، ولی اگر حج نیابی را تمام کند، حجش صحیح است و اگر استیجاری باشد، اجاره باطل است و مستحق اجرهالمثل است (همان).

آیهاللّه تبریزی، آیهاللّه خوئی: با فرض وجوب حج بر خود او، اجاره باطل می باشد، ولی حج صحیح است و ذمه منوب عنه بری می شود گر چه موظف بوده است به میقات برگردد و برای خودش محرم شود (همان).

ص: ۵۸

استطاعت از طریق ارثیه

س- اگر پدری وصیت کند، فرزندش به نیابت وی به مکّه برود. ولی فرزند از طریق ارثیه مستطیع شود، وظیفه او چیست؟ (س ۱۵۱)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، خامنه ای، بهجت، صانعی و تبریزی: اگر امکان فروش اموال و صرف در حج را دارد، باید اوّل برای خود حج به جا آورد، و برای پدر بعداً انجام دهد یا نایب بگیرد (همان).

آیهاللّه مکارم: اگر میّت شرط مباشرت کرده، نمی تواند نایب بگیرد (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، صافی و نوری: اگر حج واجب بر عهده پدر بوده در همان سال نایب بگیرید تا تأخیر در انجام وصیت نشود (همان).

آیهاللّه سیستانی: مگر این که وصیت نشده باشد که حج را همان سال استطاعت انجام دهید، در این صورت اگر مطمئن باشید که سال بعد می توانید حج خود را انجام دیهد به وصیت عمل کنید و گرنه در آن سال حج خود را انجام دهید و حج از جانب پدر را سال بعد انجام دهید (همان).

آیهاللّه خوئی: به حاشیه مسئله ۱۴۶ مناسک محشی مراجعه شود (همان)

ص: ۵۹

س- شخصی طبق وصیت پدر که پول به حساب سازمان واریز کرده است، به نیابت او به مکّه آمده در حالی که خود فرزند نیز استطاعت مالی داشته، آیا به نیابت پدر، حج به جا آورد یا حجّ خود را انجام دهد؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، بهجت، فاضل و صانعی:

اگر راه برای پسر باز نبوده و از جهت نوبت پدر و نیابت از او، راه برای او باز شده است، باید برای پدر حج کند، مگر آن که تبرعاً و بدون اجاره، به نیابت پدر آمده باشد؛ که در این صورت مستطیع شده و باید برای خودش حج به جا آورد و گذشت که به مجرّد وصیّت وقبول فرزند، نیابت واجب نمی شود، مگر آن که قبل از استطاعت اجیر شود (م ۸۸).

آیهاللّه اراکی، آیهاللّه نوری: اگر در وصیّت قید مباشرت شده و فرزند وصیت را قبول کرده، نیابت واجب می شود. و استیجار لازم نیست (همان).

آیهاللّه مکارم: اگر وصیّت را قبول کرده، واجب العمل است (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، تبریزی و صافی: باید برای خود حج به جا آورد و برای پدر نایب بگیرد (همان).

آیهاللّه سیستانی: در هر دو صورت باید برای پدر حج انجام دهد (همان).

ص: ۶۰

نیابت معذور

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، نوری و صانعی:

معذور در ترک بعض افعال حج نباشد (م ۱۰۷).

آیهاللَّه فاضل: نیابت معذور برای حج واجب، حتّی اگر تبرّعاً و بدون وکالت باشد صحیح نیست (همان).

آیهاللَّه بهجت: بنابر احتیاط با تمکّن از استیجار غیرمعذور، نمی توان معذور را اجیر نمود ... بلی اگر در به جا آوردن کارهایی که بر محرم حرام است معذور باشد، مثل این که: مضطرّ به تظلیل (زیر سایه رفتن) باشد، اجیر گرفتن یا نایب گرفتن چنین شخصی، عیبی ندارد (همان).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله: اجاره معذور برای حج جایز نیست، بلکه اگر خودش تبرعاً حج نیابی به جا آورد، اجزاء آن از منوب عنه مشکل است، ولی ایشان نیابت معذور به عذر طاری را مجزی می دانند (همان).

آیهاللَّه صافی: اگر ترک عمدی آن عمل از غیر معذور، موجب بطلان حج یا عمره نباشد به این که ترک آن عمل یا فقط حرمت تکلیفی دارد و یا علاوه بر آن موجب کفّاره هم هست، اشکال ندارد، و حتی اگر می داند که اجیر بعضی از اعمالی که ترک آن موجب بطلان حج عمره نیست، عمداً بدون عذر ترک می کند، استجار او مانعی ندارد و مبرء ذمه منوب عنه می باشد، بلی نسبت به استحقاق اجرت

ص: ۶۱

اگر موقع عقد اجاره مستأجر اطلاع از معذور بودن اجیر در امور مذکوره نداشته باشد، اجیر استحقاق اجرت ندارد، ولو این که عمل او مبرء ذمه منوب عنه است. (همان).

آیه‌اللَّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب نمی شود کسی را که از پیش، عجز او از عمل اختیاری معلوم است اجیر کرد، بلکه اکتفا به تبرء او در نیابت نیز محل اشکال است و در مورد عذرهائی که بعداً عارض می شود حکم نائب همان حکم منوب عنه است که در بعضی موارد حج صحیح است و گاهی نیر باطل است و استیجار و نیابت کسی که در انجام بعضی واجبات حج که ترک عمدی آنها هم موجب بطلان نیست، مانند طواف نساء و بیتوته و رمی روز ۱۱ و ۱۲ اشکال ندارد (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: بنابر احتیاط، نیابت معذور صحیح نیست (همان).

آیهاللَّه مکارم: ولی عذرهایی که در خود حج پیش می آید مانعی ندارد (همان).

آیهاللَّه تبریزی: نیابت کسی که از ابتداء می داند از اتیان به حج اختیاری عاجز است، در حج واجب اشکال دارد (همان).

آیهاللَّه نوری: در نایب معذور به عذر طاری، اشکال ندارد (همان).

توجه: نیز به مسأله ۱۲۵ مراجعه شود.

آیهاللَّه زنجانی: در ضمن ذکر شرایط نایب می فرماید: «شرط پنجم: معذور در بعض افعال عمره یا حج نباشد» (ص ۱۸ م ۵۵).

ص: ۶۲

س- چه کسی معذور است؟

امام خمینی رحمه الله: کسی که نتواند اعمال اختیاری را انجام دهد معذور است، و نمی تواند نایب شود ولی مباشرت در ذبح در حال اختیار هم لزومی ندارد (س ۱۶۲).

عارض شدن عذر در اثناء عمل (عذر طاری)

اشکال دارد: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله و نوری).

اشکال ندارد: (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، مکارم، بهجت، تبریزی، سیستانی، فاضل، صافی و صانعی).

تفصیل: (آیات عظام: خامنه ای و زنجانی)

س- کسی که هنگام پذیرفتن نیابت، عذری از انجام اعمال عمره و حج ندارد ولی در بین اعمال، عذری برایش پیش آید، به نیابت او ضرر می زند یا نه؟ (استفتائات ویژه حج، ص ۵۶، س ۷).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله: نیابتشان اشکال دارد (همان و م ۱۵۹ و ۱۶۰).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، فاضل، مکارم، سیستانی و صافی:

عذر طاری اشکال ندارد (همان).

آیهاللّه بهجت: اتمام عمل طبق وظیفه عذری نایب کفایت می کند و مضرّ به صحّت نیابت نیست و مسأله اجرت در صورت صحّت نیابت و اجزاء، مستحقّ تمام اجرت است (همان).

ص: ۶۳

آیهاللّٰه خامنه ای: اگر عذر، موجب ناقص شدن بعض اعمال حج نشود، مثل این که نسبت به برخی تروک احرام معذور شود، نیابت صحیح است، ولی اگر عذر موجب نقص اعمال حج شود، بطلان اجاره در این صورت بعید نیست. احوط مصاله بین نائب و منوب عنه در اجرت و اعاده عمره و حج برای منوب عنه می باشد (م ۱۵۹).

آیهاللّٰه تبریزی: در عذر طاری نیابت معذور صحیح است و حج او از منوب عنه کافی است و در اجرت با مستأجر خود تراضی کند (همان).

آیهاللّٰه زنجانی: اگر هنگام احرام بستن گمان دارد که نمی تواند اعمال اختیاری حج یا عمره را انجام دهد نمی تواند حج یا عمره نیابی به جا آورد و در غیر این صورت نیابت او صحیح است (همان و مناسک، ص ۲۱، م ۶۵).

آیهاللّٰه صانعی: کفایت، خالی از وجه نیست (همان).

آیهاللّٰه نوری: اگر عذر او موجب نقص بعضی اعمال شود اشکال دارد (همان).

در مناسک محشی از فتوای آیهاللّٰه خویی استفاده کرده اند که ایشان نیابت معذور به عذر طاری را مجزی می دانند (م ۱۰۷).

ص: ۶۴

نیابت خدمه کاروان

س- خدمه کاروان ها وافرادی که به جهتی، شب عید قربان را در مشعرالحرام نمی مانند و نیمه شب برای انجام کارهای لازم، از مشعر خارج می شوند. آیا نیابت آنان صحیح است؟

(م ۱۲۶)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی، نوری، فاضل و آیهاللّه خامنه ای: با توجه به این که از معذورین هستند و نمی توانند وقوف اختیاری در مشعر را درک کنند، نیابت آنان صحیح نیست (م ۱۲۶).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: بنابر احتیاط نیابت آنان صحیح نیست (همان).

آیهاللّه بهجت: بنابر احتیاط با تمکن از استیجار غیرمعذور، اجیر شوند، و در جای دیگر آمده است: در صورتی که بدانند به واجبات اختیاریه نمی توانند عمل کنند، احتیاط در ترک نیابت است (همان).

آیهاللّه تبریزی و آیهاللّه خوئی: نیابت آنان محل اشکال است، مگر این که بتوانند برای درک مسمّی وقوف اختیاری به مشعر برگردند (همان).

آیهاللّه زنجانی: شب عید قربان در مشعرالحرام ماندن، واجب نیست و کسانی که تنها برای انجام وقوف از اذان صبح تا طلوع آفتاب

ص: ۶۵

به مشعر می آیند، می توانند در حج نایب شوند، و همچنین کسانی مانند بانوان که می توانند اختیاراً وقوف شبانه مشعر را درک کنند می توانند نایب شوند و کسی که هنگام احرام بستن گمان دارد نمی تواند وقوف اختیاری مشعر را به جا آورد، نمی تواند نایب شود (استفتائات ویژه حج، ص ۵۴، س ۶).

آیهاللّه مکارم: نیابت آنها صحیح است (م ۱۲۶).

آیهاللّه صانعی: در صورتی که از قبل می دانسته، و امّا اگر عذر حین عمل و بعد از احرام برای عمره تمتع باشد، نیابتشان ظاهراً صحیح است (همان).

آیهاللّه سیستانی: صحت نیابت آنان بعید نیست (همان).

آیهاللّه صافی: به مسئله ۱۰۷ مراجعه شود (معذور در ترک بعضی افعال حج نباشد)

عمره مفرده نایب حجّ

احتیاط مستحب است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خویی رحمه الله، سیستانی، تبریزی، اراکی رحمه الله، خامنه ای، صافی، فاضل و نوری).

می تواند: (آیات عظام: تبریزی، وحید و سیستانی).

رجاءً: (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله)

احتیاطاً (آیهاللّه بهجت)

احتیاط واجب است: (آیات عظام: مکارم، زنجانی و صانعی).

ص: ۶۶

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خوئی رحمه الله، خـامنه ای، تـبریزی، سیسـتانی، صـافی و نوری: کسـی که به عنوان نیابت رفت به مکّه و خودش حـج به جا نیاورده، احتیاط آن است که بعـد از عمل نیابت، برای خودش عمره مفرده به جاآورد و این احتیاط واجب نیست، لکن خیلی مطلوب است (م ۱۲۱).

آیهاللّه صانعی: (اگر) اسـتطاعت برای عمره مفرده دارد وجوب اتیان آن بعـد از عمل نیابت، خالی از وجه نمی باشـد و ظاهراً در این گونه استطاعت ها عود و رجوع الی الکفایه معتبر نیست (همان).

آیهاللّه فاضل: بعد از عمل نیابت یا قبل از آن (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: رجاءً (همان).

آیهاللّه مکارم: این احتیاط واجب است (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر برای انجام عمره مفرده از وطن مستطیع بوده انجام عمره مفرده واجب است (ص ۲۷، م ۹۱).

آیهاللّه وحید: می تواند برای خود یا دیگری عمره مفرده به جا آورد (ص ۵۲ م ۱۲۶)

آیهاللّه بهجت: احتیاطاً عمره به جا آورد (م ۱۲۱).

نایبی که نمازش صحیح نیست

نیابتش باطل است: (سایر آیات عظام).

نیابتش صحیح است (آیهاللّه بهجت).

ص: ۶۷

س- کسی که نماز او صحیح نیست و برای حج به نیابت محرم شده، آیا نیابت او صحیح است؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری رحمه الله، خامنه ای و صانعی: اگر از قرائت صحیح معذور است، نیابت و احرام او باطل است و اگر معذور نیست، صحیح است و باید قرائت خود را درست کند (م ۱۶۳).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: اگر از قرائت صحیح، معذور است، نیابت او محلّ اشکال است و بنابر احتیاط به قصد منوب عنه محرم به احرام حج شود و اعمال را به جا آورد و نسبت به اجرت مصالحه نمایند و بنابر احتیاط واجب، حج دیگری برای منوب عنه استیجار نمایند (همان).

آیهاللّه مکارم: بنابر احتیاط واجب باطل است (همان).

آیهاللّه خویی رحمه الله، آیهاللّه تبریزی: نیابت او اشکال دارد (همان).

آیهاللّه بهجت: اگر احتیاطاً در موارد عذر، نایب بگیرد تا عمل را صحیحاً به جا آورد و خود نیز آن عمل را انجام دهد نیابتش صحیح است هر چند از اوّل نمی توانسته نایب شود (همان).

آیهاللّه زنجانی: نایبی که تلبیه یا قرائت نماز را به شکل صحیح نمی تواند اداء نماید، نیابتش صحیح نیست، بنابر این فرزندی که قرائتش صحیح نیست اگر از طرف پدرش به حج برود، حجّش باطل است هر چند پدر وصیّت کرده باشد (ص ۲۰، م ۶۳).

ص: ۶۸

آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب نیابتش مجزی نیست، ولی احرامش صحیح است و باید عمل را تمام کند (م ۱۶۳).

آیهاللّه فاضل: (باید قرائت خود را درست کند) گر چه به تلقین شخص دیگری باشد که آن بخواند و نایب هم با او بخواند (همان).

تقلید نایب

مطابق وظیفه و مرجع تقلید خود عمل کند: (آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی رحمهم الله، فاضل، صانعی، صافی، نوری و خامنه ای).

تفصیل: (آیات عظام: بهجت، خویی رحمه الله، سیستانی و زنجانی).

س- آیا نایب باید اعمال حج را طبق فتوای مرجع تقلید منوب عنه انجام دهد یا مطابق وظیفه خود عمل نماید؟

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، گلپایگـانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، فاضل، صافی، صانعی و نوری: میزان، وظیفه خود اوست. ولی اگر اجیر شـده به کیفیت خاصـی، بایـد طوری عمـل کنـد که مراعات وظیفه خودش و کیفیت ذکر شـده، بشود (م ۱۴۸).

آیهاللّه بهجت: در نیابت از میّت به وظیفه خودش عمل می کند و در نیابت صحیح از زنده فی الجمله احتیاط می کند (همان).

آیهـاللّه خوئی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: چنانچه منوب عنه حیّ باشـد بایـد بر طبق تقلیـد منوب عنه عمل کنـد و چنانچه منوب عنه مرده باشد اگر وصیت کرده باید به تقلید منوب عنه عمل کند و در غیر این

ص: ۶۹

دو صورت، مراعات تقلید منوب عنه لازم نیست. (همان) و آیهاللّه تبریزی اضافه فرمودند: و بنابر احتیاط لازم است آن عمل، بنابر تقلید وصیّ و ورثه هم صحیح باشد و اگر وصیّتی نکرده، نایب به حسب تقلید خودش عمل کند و طوری باشد که به حسب وظیفه ورثه هم مجزی باشد (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر به انجام حج وصیّت کند، نایب باید فتاوای وصیّت کننده یا مرجع تقلیدش را نیز رعایت کند (ص ۲۳ م ۷۴).

آیهاللّه سیستانی: باید طبق تقلید خودش عمل کند، ولی اگر اجیر شده باشد که طبق نظر منوب عنه یا مستأجر عمل کند، چه به صراحت ذکر شده باشد و چه اطلاق منصرف به آن باشد. باید به همان نحو عمل کند، مگر در صورت یقین به فساد عمل. (م ۱۴۸).

نیابت زنان

س- آیا زنها که مجاز به درک اضطراری مشعر می باشند می توانند نایب شوند؟

امام خمینی رحمه الله و سایر مراجع: زنها می توانند نایب شوند (م ۱۳۸).

آیهاللّه زنجانی: اشکالی ندارد (ص ۲۱، م ۶۶).

آیهاللّه وحید: احتیاط مستحب مماثله است (ص ۴۵، م ۱۰۴).

آیهاللّه بهجت: نیابت زن از مرد مرجوح است (همان).

توجه: نیز به مسأله ۱۰۷ مراجعه شود.

ص: ۷۰

نیابت از امام زمان (عج)

س- حج به نیابت حضرت ولی عصر- ارواحنا له الفداه- چون در موسم حج تشریف دارند جایز است یا نه؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خوئی رحمه الله، خامنه ای، صانعی، صافی، نوری و تبریزی: اشکالی ندارد (م ۱۵۴).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه مکارم: به امید مطلوبیت اشکال ندارد (همان).

آیهاللَّه زنجانی: انجام عمره و حج و نماز مستحبی، اشکال ندارد. ولی انجام طواف مستحبی از طرف کسانی که در موسم حضور دارند صحیح نیست و انجام طواف واهداء ثواب آن به پیشگاه مبارک حضرت، توفیق بزرگی است (ص ۲۷، م ۹۲).

آیهاللَّه بهجت: مانع ندارد، و احتیاط در حج، از نفس (خود) و اهداء ثواب برای آن حضرت است (همان).

نیابت صروره

اگر مستطیع نباشد جایز است (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

مکروه (آیهاللَّه بهجت).

در برخی موارد احتیاط لزومی صروره بودن نایب است (آیهاللَّه خویی و آیهاللَّه تبریزی).

ص: ۷۱

س- آیا کسی که تاکنون به حج نرفته می تواند از برای انجام حج نایب شود؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خامنه ای، فاضل، صافی، نوری، سیستانی و صانعی: کسی که به حج نرفته و مستطیع نیست، می تواند برای دیگری نایب شود (م ۱۰۸).

آیهاللّه بهجت: بلی نایب گرفتن صروره مکروه است به خصوص در صورتی که نایب زن و منوب عنه، مرد باشد ... (همان)

آیهاللّه خوئی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: بلکه اگر منوب عنه مرد و زنده باشد که به خاطر عدم تمکّن نمی تواند حجّهالاسلام را به جای آورد، احتیاط لزومی آن است که مردی را که تاکنون به حج نرفته به نیابت خود به حج بفرستد (همان).

آیهاللّه زنجانی: کسی که تاکنون به حج نرفته اگر خودش مستطیع نباشد، می تواند برای انجام حج از طرف شخص دیگری نایب شود.

آیهاللّه وحید: مانعی ندارد، ولی احتیاط مستحب آن است که مرد از مرد نیابت نماید (ص ۴۵ م ۱۰۵).

ص: ۷۲

فصل چهارم: میقات

اشاره

میقات (محلّ بستن احرام)، پنج محلّ است:

۱- مسجد شجره، میقات راه مدینه.

۲- وادی عقیق (مسلخ، غمره، ذات عرق)، میقات راه عراق و نجد.

۳- قرن المنازل، میقات راه طائف.

۴- یلملم، میقات راه یمن.

۵- جحفه، میقات راه شام.

۱- مسجد شجره

اشاره

احرام از داخل مسجد: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، نوری، سیستانی، خامنه ای و بهجت).

از بیرون مسجد کفایت می کند: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، وحید، تبریزی، مکارم، زنجانی و صانعی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، سیستانی و نوری:

احتیاط واجب آن است که در داخل مسجد شجره محرم شوند نه خارج آن (م ۲۰۲).

آیهاللّه بهجت: جایز نیست در بیرون مسجد به طوری که محاذی و برابر آن از طرف راست یا چپ باشد، احرام بسته شود، و اختیاراً

ص: ۷۳

بایـد در صورت امکان از درون مسـجد احرام بسـته شود (همان) و احتیاطاً احرام از مسـجد قـدیمی شـجره باشـد، و با فحص از اهل اطلاع، توسعه از یمین و یسار و خلف است و قسمت محراب از مسجد قدیمی محسوب می شود. ودر صورت عدم امکان دخول به قسمت قدیمی، از محاذی آن محرم شوند (همان).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه صانعی: احرام از منطقه ذوالحلیفه مانعی ندارد (همان).

آیهـاللّه خامنه ای: احرام خارج از مسـجد شـجره برای کسانی که از طریق مـدینه به سوی مکه حرکت می کننـد کفایت نمی کنـد و واجب است داخل مسجد محرم شود (همان).

آیات عظام گلپایگانی رحمه الله، صافی و مکارم: بلکه همین اندازه که محازی مسجد از طرف راست یا چپ باشد کفایت می کند، هر چند از داخل مسجد مستحب است. آیهاللّه گلپایگانی و آیهاللّه صافی: احرام از پشت دیوار مسجد نیز صحیح است.

آیهاللّه وحید: احوط و افضل آن است که در داخل مسجد محرم شود (ص ۶۹).

آیهاللّه تبریزی: در بیرون مسجد به طوری که محاذی و برابر آن از طرف راست یا چپ باشد، احرام بسته شود واحوط این است که در صورت امکان از درون مسجد احرام بسته شود و احتیاط واجب آن است که از پشت مسجد قدیم احرام نبندند (همان).

ص: ۷۴

آیهاللّه زنجانی: ۱- احتیاط واجب آن است که نماز و نیت احرام در مسجدی که در منطقه ذوالحلیفه واقع است و به آن مسجد شجره می گویند، انجام گیرد.

۲- محرم می بایست تلبیه را در منطقه ذوالحلیفه بگوید و لازم نیست در خصوص مسجد باشد هر چند مطابق احتیاط استحبابی است (ص ۴۲ م ۱۲۲).

تذکر: به مسأله ۲۲۰ نیز مراجعه شود.

افراد معذور (حائض، جنب و ...)

امام خمینی رحمه الله: جنب و حائض می تواننـد در حال عبور از مسـجد محرم شوند و نباید در مسـجد توقف کنند (م ۲۰۳) ... اگر حائض نتواند تا وقت پاک شدن صبر کند احتیاط آن است که نزدیک مسـجد محرم شود و در جحفه یا محاذی آن احرام را تجدید کند (م ۲۰۵).

آیهاللّه فاضل: اگر حائض (و نیز نفساء) نتوانند تا وقت پاک شدن صبر کنند، باید نزدیک مسـجد محرم شوند و نیاز به تجدید احرام از جحفه ندارند (همان).

آیهاللّه سیستانی و آیهاللّه مکارم: هر کس می تواند در کنار مسجد شجره محرم شود و تجدید احرام لازم نیست (م ۲۰۵)

آیهاللّه زنجانی: حائض می تواند در خارج مسجد نیّت نموده و تلبیه بگوید (ص ۴۲، م ۱۲۴).

ص: ۷۵

آیهاللّه خامنه ای: زنانی که عذر دارند به خاطر ازدحام و امثال آن نتوانند در حال عبور از داخل مسجد محرم شوند، واجب است که از جحفه یا محاذی آن محرم شوند، کما این که می توانند با نذر شرعی از منزل خود در مدینه احرام ببندند (همان، م ۲۰۵).

آیهاللّه مکارم: می توانند در خارج مسجد یا در حال عبور از مسجد محرم شوند (همان)

آیهاللّه بهجت: اگر نتواند وارد مسجد شود، در خارج مسجد محاذی آن محرم می شود و در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام می کند، بنابر احتیاط (همان).

آیهاللّه سیستانی: برای حائض و نفساء احرام بستن از بیرون مسجد شجره کافی است (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله و نوری: اگر به واسطه زیادی جمعیت از عبور از مسجد هم عاجز باشد احتیاط آن است که از نزدیک مسجد محرم شود (همان).

آیهاللّه صانعی: احرام در حال عبور کفایت نمی کند و باید از بیرون مسجد که میقات است محرم شود (م ۲۰۳).

توجه: آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، خویی رحمه الله، صافی و وحید: احرام از بیرون مسجد را مجزی می دانند.

آیهاللّه تبریزی: شخص جنب و حائض در خارج مسجد محرم می شود و تجدید تلبیه در جحفه لزومی ندارد. و نیز اگر در حال عبور از مسجد محرم شوند، مانعی ندارد (همان م ۲۰۳).

ص: ۷۶

زن حائض

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، فاضل و بهجت: اگر زن در میقات حائض باشد و یقین کند که نمی تواند عمره تمتع را در وقت خود انجام دهد باید نیّت حج افراد کند و برای حج افراد محرم شود. ولی اگر بعد از آن کشف خلاف شد در صورتی که برای حجهالاسلام محرم شده احرام او باطل است و باید برای عمره تمتع مجدداً محرم شود (م ۲۲۱).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: اگر به نیت مافی الذّمّه محرم شود اشکالی نیست. ولی اگر به نیت حج افراد محرم شود و بعد پاک شود احرامش باطل است (همان).

آیهاللّه مکارم: بهتر است در موقع احرام قصد کند احرامی که بر او واجب است انجام می دهد تا مشکلی برای او پیش نیاید (همان).

آیهاللّه تبریزی: می تواند به قصد ما فی الذّمه احرام ببندد، اگر پاک شد عمره تمتع به جا می آورد و اگر پاک نشد حج افراد انجام می دهد و اگر به قصد حج افراد احرام بست و پاک شد با همان احرام اعمال عمره تمتع را انجام می دهد، اگر چه احتیاط مستحب در این صورت تجدید احرام برای عمره تمتع است (همان).

آیهاللّه صانعی: (و در صورت کشف خلاف) احرام صحیح است و نیازی به احرام مجدد ندارد (همان).

ص: ۷۷

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: ... احتیاط آن است که در وقت احرام قصد کند محرم می شوم به احرامی که بر من واجب است از عمره تمتع یا حج افراد. اگر پاک شد اعمال عمره تمتع را انجام می دهد ... و اگر پاک نشد، به همان احرام اعمال حج افراد را به جا می آورد و بعد عمره مفرده به جا آورد و حج افراد صحیح است (همان).

نیت حج افراد کرد و پاک شد عدول به عمره تمتع کند و اعمال حج را هم انجام دهد، اما کسی که حج افراد هم از او صحیح است، مختار است که عدول نماید به تمتع یا حج افراد را تمام کند (همان).

آیهاللّه سیستانی: (در صورت کشف خلاف)، عدول به عمره تمتع کند و اعمال آن را انجام دهد و باید رعایت کند که پس از انجام سعی، تلبیه نگوید (همان).

سایر آیات عظام متعرض کشف خلاف نشدند، و در نیت افراد با حضرت امام موافق هستند (همان).

محرم شدن با نذر

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای: چون احرام قبل از میقات با نذر صحیح است، زنهای حائض که عذر شرعی از دخول مسجد دارند، می توانند در مدینه با نذر برای عمره محرم شوند و در این صورت لازم نیست به مسجد شجره بروند، ولی نذر زن باید با اذن شوهر باشد (م. ۲۳۲).

ص: ۷۸

آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی، بهجت و مکارم: اگر نذر زن مزاحم حق شوهر نباشد اجازه لازم نیست (همان).

آیهاللّه خامنه ای: اگر شوهرش حضور دارد باید بنابر احتیاط نذر زن با اجازه او باشد (همان).

آیهاللّه تبریزی: اگر چنانچه احرام قبل از میقات منافی با حق شوهر نباشد، اشکال ندارد و الّا باید به اذن شوهر باشد (همان).

آیهاللّه صانعی: در امثال این موارد اذن شوهر معتبر نیست (همان).

تذکر: مقلدین کسانی که احرام در بیرون مسجد شجره را برای حائض جایز می دانند، نیازی به نذر ندارند.

مسجد جحفه و تنعیم

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: میقات در جحفه خصوص مسجد نیست و از هر جای جحفه می توانند محرم شوند و همچنین مسجد تنعیم خصوصیّت ندارد و احرام از ادنی الحلّ صحیح است، هر چند در مسجد نباشد. بنابر این در صورت توسعه مسجد با صدق جحفه در اوّل و ادنی الحلّ در دوّم، احرام اشکال ندارد (م ۲۳۶).

همچنین آیهاللّه وحید: (ص ۷۰ و ۷۱، م ۱۶۰) و آیهاللّه زنجانی:

(ص ۴۱، م ۱۱۹)

ص: ۷۹

فصل پنجم: احرام بستن

غسل احرام

مستحب است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام)

واجب است: (آیهاللّه زنجانی) و همچنین دو رکعت نماز احرام.

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: مستحب است پیش از احرام در میقات، غسل احرام بنماید، و این غسل از زن حائض و نفساء نیز صحیح است (م ۳۰۲).

آیهاللّه زنجانی: ۱- بر کسی که می خواهد محرم شود، واجب است قربه الی اللّه برای احرام. غسل نماید و احرام بدون غسل، صحیح نیست.

۲- غسل احرام بر مرد و زن و حتی حائض و نفساء، واجب می باشد.

۳- بنابر احتیاط واجب، محرم باید در میقات غسل کند (ص ۴۵، م ۱۳۱ و ۱۳۲ و ۱۳۳).

واجبات احرام

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: واجبات احرام سه چیز است: ۱- نیّت. ۲- پوشیدن لباس احرام. ۳- تلبیه (م ۲۵۱).

ص: ۸۰

آیهاللّه زنجانی: واجبات پنج چیز است: ۱- غسل احرام. ۲- لباس احرام (بنابر مشهور). ۳- نماز احرام. ۴- نیّت. ۵- تلبیه (ص ۴۵). و واجب است احرام بعد از نماز باشد و فرقی نیست که نماز واجب باشد یا مستحب (ص ۵۰، م ۱۵۶).

نیّت احرام

در نیت احرام قصد ترک محرمات:

لازم نیست: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خویی رحمه الله، خامنه ای، سیستانی، فاضل، نوری، تبریزی و وحید)

لازم است: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، مکارم، صافی و بهجت).

مستحب است: (آیهاللّه زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله، سیستانی، تبریزی، صانعی، فاضل و نوری: نیّت یعنی انسان در حالی که می خواهد محرم شود به احرام عمره تمتع، نیّت کند عمره تمتع را، و لازم نیست قصد کند ترک محرماتی را که بر محرم پس از احرام، حرام می شود، بلکه کسی که به قصد عمره تمتع یا حج تمتع لبیک های واجب را گفت، محرم می شود، چه قصد بکند احرام را یا نکند و چه قصد بکند ترک محرمات را یا نکند (م ۲۵۱).

همچنین آیهاللّه وحید: (ص ۷۹، م ۱۷۵).

آیهاللّه خامنه ای: لکن باید قصد انجام چیزی که احرام را باطل می کند، نداشته باشد (م ۲۵۱).

ص: ۸۱

آیـات عظـام: اراکی رحمه الله، گلپایگـانی رحمه الله، بهجت و صـافی: و لاـزم است قصـد کنـد ترک کارهایی را که بر محرم حرام است (همان).

آیهاللّه مکارم: نیّت احرام این است که: قصد می کند تروک احرام را بر خود حرام کند و قصد اجمالی کافی است (همان).

آیهاللّه زنجانی: احتیاط مستحب آن است که چنین قصد کند که:

می خواهم بـا لبیـک گفتن، محرمـات احرام را بر خود حرام گردانم و نیز قصـد داشـته باشـد عملًـا از آنها اجتناب نمایـد (ص ۵۲، م ۱۵۹).

لباس احرام

پوشیدن دو جامه احرام:

فقط برای مردان: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

احتیاط مستحب برای زنان (آیهاللّه صافی، آیهاللّه فاضل).

احتیاط واجب برای زنان (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله).

امـام خمینی و سـایر آیـات عظـام: لازم است پوشـیدن دو جامه احرام برای مردان، یکی لنگ و دیگری رداء که بایـد آن را به دوش بیندازد (م ۲۶۹) و هنگام پوشـیدن جامه احرام احتیاط واجب آن است که نیت کند، و احتیاط مسـتحب آن است که در کندن جامه دوخته هم نیّت کند (م ۲۷۳).

آیهاللّه بهجت: در پوشیدن جامه احرام قصد قربت لازم است (م ۲۷۳).

ص: ۸۲

آیهاللَّه سیستانی: بعید نیست اعتبار قصد قربت در پوشیدن لباس احرام (م ۲۷۳).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: ... احتیاط واجب آن است که زنها نیز دو جامه را بپوشند. اگر چه کندن لباس دوخته بر آنها واجب نیست و جایز است بعد از احرام دو جامه احرام را بیرون بیاورند (م ۲۶۹).

آیهاللَّه مکارم و صافی: احتیاط مستحب آن است که زن ها نیز این دو جامه احرام را در وقت محرم شدن بپوشند.

آیهاللَّه صافی: و در طواف و سعی نیز همراه داشته باشند (م ۲۶۹).

پوشیدن لباس احرام قبل از نیّت

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خوئی رحمه الله، تبریزی، نوری، مکارم و صانعی: احتیاط واجب آن است که این دو جامه (احرام) را قبل از نیّت احرام و لبیک گفتن بپوشد و اگر بعد از لبیک بپوشد احتیاط آن است که لبیک را دوباره بگوید (م ۲۶۹).

آیهاللَّه خامنه ای و آیهاللَّه فاضل: (اگر بعد از لبیک پوشید) اعاده لبیک احتیاط مستحب است (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: پوشیدن دو جامه احرام می بایست قبل از نیت و تلبیه باشد (همان).

آیهاللَّه سیستانی: (اگر بعد از لبیک پوشید) احتیاط مستحب اعاده نیت و تلبیه است (همان).

ص: ۸۳

آیهاللَّه بهجت: محل پوشیدن (دو جامه) از باب مقدمه قبل از نیّت و تلبیه است و احتیاط در صورت تأخیر پوشیدن، در اعاده نیت و تلبیه است (همان).

وجوب تلبیه

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله، خامنه ای، تبریزی، صانعی، نوری و فاضل: دوّم تلبیه. یعنی لبّیک گفتن و صورت آن بنا بر اصحّ آن است که بگوید: «لَبَّیک اللّهُمَّ لَبَّیک لَبَّیکَ لاشریکَ لَکَ لَبَّیک ...» و احتیاط مستحب آن است که پس از آن که چهار لبیک را گفت، بگوید: «انَّ الحمدَو النِّعمَهَ لَکَ والمُلکَ لاشرَیکَ لَکَ لَبَّیکَ» (م ۲۵۹).

همچنین آیهاللَّه وحید (ص ۲۸۰ م ۱۷۵).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه بهجت: احتیاط واجب (است که بگوید انّ الحمد ...) (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللَّه صافی: احتیاط این است که بگوید:

ان الحمد ... (لاشریک لک) (همان).

آیهاللَّه مکارم: احتیاط واجب آن است که جمله آخر را (لاشریک لک) بگوید امّا لبیّک پنجم را نگوید (همان).

آیهاللَّه سیستانی: جایز است لبیک پنجم را بگوید، ولی جزء این احتیاط استحبابی نیست (همان).

ص: ۸۴

فتوای آیهاللّه زنجانی شبیه به آیهاللّه صافی است. جز آن که می فرماید: گفتن لبیک آخر بعد از لاشریک لک لازم نیست (ص ۵۶، م ۱۶۶).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل و صانعی: واجب است صحیح گفتن مقدار واجب تلبیه و اگر نتواند تلبیه را به طور صحیح بگوید، باید کسی به او تلقین کند، واگر با تلقین نیز نتواند، احتیاط آن است که به هر نحو که می تواند بگوید و ترجمه اش را هم بگوید و بهتر آن است که نایب هم بگیرد (م ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲).

آیات عظام: اراکی رحمه الله، مکارم و تبریزی: احوط این است نایب هم بگیرد (همان).

آیهاللّه خامنه ای: باید به هر نحو که می تواند بگوید و بنابر احتیاط نایب هم بگیرد (همان).

آیهاللّه سیستانی: به هر نحو که می توانـد بگویـد، اگر عرفاً صدق تلبیه کند. و اگر صدق نکند به احتیاط واجب هم مرادف عربی و هم ترجمه آن را بگوید و نیز نایب بگیرد (همان).

آیهاللّه نوری: نایب گرفتن لازم نیست (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: اگر تقلین ممکن نشـد، به هر طور که می توانـد بخوانـد و ترجمه اش را بگوید و رجاءً نایب هم بگیرد (همان).

ص: ۸۵

آیهاللّه خوئی رحمه الله: به همان مقدار که می تواند اکتفا کند. گر چه احوط جمع بین ترجمه و استنابه نیز هست (م ۲۳۵).

آیهاللّه بهجت: احتیاط کند به جمع بین این و استنابه. اگر چه جواز اکتفا به همان مقداری که می تواند با ضمّ ترجمه عبارت صحیح، خالی از وجه نیست (م ۲۳۵).

تذکر: مقلدین مراجعی که گفتن تلبیه اضافی را احتیاط می کنند، می توانند به مراجع دیگر رجوع کنند.

ص: ۸۶

فصل ششم: محرّمات احرام و کفاره آنها

۲۴ چیز بر محرم حرام است

مردها:

۱- پوشاندن سر (م ۴۲۵- ۴۲۴) (گوسفند)

۲- به زیر سایه رفتن (م ۴۴۹- ۴۴۸) (گوسفند)

۳- پوشیدن لباس دوخته (م ۵۲۶- ۳۵۴) (گوسفند)

۴- پوشاندن تمام پا (م ۳۷۱) (ندارد)

زنها

۵- پوشاندن صورت (م ۴۳۶) (ندارد)

۶- زینت کردن خود (م ۳۹۴) (ندارد)

مشترک بین زن و مرد

۷- شکار حیوانات صحرایی و خوردن گوشت آنها (شتر)

۸- جماع، بوسیدن و بازی همسر (م ۳۱۹، ۳۱۵) (شتر)

۹- عقد و شاهد عقد بودن (م ۳۳۳) (شتر)

۱۰- استمناء (م ۳۳۴) (شتر)

۱۱- استفاده از بوی خوش (م ۳۴۳) (گوسفند)

ص: ۸۷

۱۲- کشتن جانوران معتاد بدن (م ۳۸۶) (طعام)

۱۳- سورمه کشیدن و حنا بستن (م ۳۶۱) (ندارد)

۱۴- نگاه به آئینه (م ۳۶۶) (ندارد)

۱۵- دروغ و دشنام (م ۳۷۲) (استغفار)

۱۶- جدال و قسم خوردن (م ۳۸۰- ۳۷۹ و ۳۷۸) (گوسفند یا گاو و شتر)

۱۷- انگشتر زینتی (م ۳۹۰) (ندارد)

۱۸- روغن مالیدن (م ۳۹۹) (ندارد)

۱۹- ازاله مو از بدن (م ۴۰۹- ۴۰۷) (طعام- گوسفند)

۲۰- خون آوردن از بدن (م ۴۵۳) (ندارد)

۲۱- دندان کشیدن (م ۴۶۸) (گوسفند)

۲۲- کندن گیاه و قطع درخت حرم (م. ۴۷۶- ۴۷۴) (استغفار، گوسفند، گاو)

۲۳- ناخن گرفتن (م ۴۶۴، ۴۶۳ و ۴۵۸) (طعام- گوسفند)

۲۴- همراه داشتن سلاح (م ۴۸۰) (ندارد)

تلذّذ از زنان

امام خمینی رحمه الله و سایر مراجع عظام: جماع کردن با زن، و بوسیدن و دست بازی کردن ونگاه به شهوت، بلکه هر نحو لذّت و تمتّعی بردن.

(حرام است) (قبل از م ۳۱۴).

ص: ۸۸

آیهاللَّه سیستانی: در صورتی که نگاه به همسر از روی شهوت موجب خروج منی شود لازم است از آن پرهیز کند و احتیاط مستحب آن که اگر موجب خروج منی هم نشود پرهیز کند (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و صافی: برای زنان همین حکم نسبت به مردان صادق است، اگر چه از محارم زن باشند (همان).

آیهاللَّه تبریزی و آیهاللَّه خویی رحمه الله: محرم می تواند به غیر از جماع و بوسیدن و لمس و نگاه به شهوت و ملاعبه، از عیال خود لذت برد، بنابر اظهر (مانند التذاذ از صدا و یا سخن گفتن با او)، گر چه احوط ترک استمتاع است مطلقا (همان).

آیهاللَّه مکارم: نگاه و لمس بدون قصد لذت مانعی ندارد. و احتیاط آن است که بوسیدن بدون قصد لذت را نیز ترک نماید (همان).

توضیح: نگاه کردن و لمس همسر و نشستن کنار او و صحبت کردن با وی، بدون قصد لذّت اشکال ندارد.

کبوتر و ملخ

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: پرندگان، جزء شکار صحرایی می باشند و ملخ نیز در حکم شکار صحرایی است (م ۳۰۹).

آیهاللَّه فاضل: از کشتن و پا گذاشتن روی ملخ و سایر حشرات در مکه چه محرم باشد یا نباشد، اجتناب شود، ولی اگر آنها را بدون اختیار بکشد، یا پرهیز از پا گذاشتن روی آنها مستلزم عسر و حرج

ص: ۸۹

باشد، کفاره ندارد، و زیر پا رفتن حشراتی که ارزش مالی ندارد و کفاره هم ندارد (استفتائات حج و عمره، س ۲۲۱).

- کفاره کشتن ملخ در حال احرام، یک کف طعام یا یک دانه خرما است و بهتر است هر دو را بدهد (همان، س ۲۲۲).

خوردن و بوئیدن میوه های خوشبو:

مانع ندارد: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، مکارم، بهجت، وحید، تبریزی، نوری، صانعی و فاضل).

احتیاط در ترک است: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، خامنه ای، گلپایگانی رحمه الله، سیستانی، صافی و زنجانی)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، نوری، مکارم، اراکی، بهجت و صانعی: خوردن و بوئیدن میوه های خوشبو چون سیب و به، مانع ندارد، لکن احتیاط در ترک بوئیدن است (م ۳۴۰).

آیهاللَّه خامنه ای: بنابر احتیاط واجب از بوئیدن آنها (میوه های خوشبو) اجتناب کند (همان).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه سیستانی: بنابر احتیاط از بوئیدن آنها هنگام خوردن باید خودداری شود (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: نهایت احتیاط در آن ...

(م ۳۴۰)

آیهاللَّه تبریزی: اولی این است که هنگام خوردن از بوئیدن آنها خودداری شود (همان).

ص: ۹۰

آیهاللّه وحید: احتیاط مستحب آن است که از بوئیدن آنها هنگام خوردن خودداری کند (ص ۹۹، م ۲۳۵).

آیهاللّه زنجانی: در موقع خوردن میوه های خوشبو بینی خود را بگیرد تا بوی خوش آن به مشامش نرسد (ص ۷۰، م ۲۶۰).

گرفتن بینی از بوی بد

آیـات عظـام: امام خمینی رحمه الله اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، مکارم، فاضل، نوری و صانعی: اقوی حرمت گرفتن دماغ است از بوی بد، لکن فرار کردن از بوی بد به تند رفتن، عیب ندارد (م ۳۴۱).

آیهاللّه تبریزی: بنابر احتیاط واجب (همان).

آیهاللّه بهجت: بنابر احوط بلکه اقوی (همان).

آیهاللّه فاضل: و اگر گرفت معصیت کرده ولی کفاره ندارد (همان).

استفاده محرم از پتو و رواندار

آیهاللّه بهجت: جایز است محرم هنگام خوابیـدن با لحاف و ماننـد آن از چیزهای دوخته به جز سـر، تن خود را بپوشانـد (ص ۸۹، م ۲۴۲).

همچنین آیهاللّه تبریزی (ص ۱۰۵، م ۲۴۲)، آیهاللّه سیستانی (ص ۱۷۵، م ۲۴۲) و آیهاللّه وحید (ص ۱۰۱، م ۲۳۹)

آیهاللّه خویی رحمه الله: انداختن پتوی حاشیه دار که طرفین آن را با نخ دوخته اند مانعی ندارد (م ۳۴۷).

ص: ۹۱

گره و سنجاق زدن به لباس احرام

جایز است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، فاضل، نوری، زنجانی، مکارم و صانعی).

احوط ترک است: (آیهاللّٰه اراکی رحمه الله)

تفصیل: (سایر آیات عظام).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، نوری، فاضل، مکارم و صانعی: گره زدن لباس احرام اشکال ندارد، ولی احتیاط واجب آن است که آن (تکه ای) را که به عنوان لنگ قرار داده به گردن گره نزند و سنگ در جامه احرام گذاشتن و با نخ بستن نیز جایز است (م ۲۸۷ و ۳۵۱). جایز است که لباس احرام را با سوزن یا چیز دیگر بعضی را به بعضی وصل کند گر چه احتیاط در ترک است (م ۳۵۲).

آیهاللّٰه اراکی رحمه الله: گره زدن بنابر احتیاط واجب اشکال دارد و سنگ در جامه احرام گذاشتن و با نخ بستن بنابر احتیاط جایز نیست (م ۲۸۷).

آیهاللّٰه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّٰه صافی: سنجاق و گره زدن حوله احرام، و سنگ گذاشتن بین دو طرف حوله به نحوی که حوله به صورت یقه پیراهن درآید جایز نیست .... بلی قرار دادن سنگ کوچک در جامه احرام برای آن که آن را سنگین کرده و رداء را حفظ نماید مانعی ندارد (همان). آیهاللّٰه گلپایگانی: (در صورت قرار دادن سنگ در

ص: ۹۲

احرام) اگر بدون گره باشد مانع ندارد، به شرط آن که دو طرف رداء روی یکدیگر نگذارد که مثل گریبان شود (همان).

آیهاللّه خامنه ای: بستن لنگ به گردن جایز نیست، لکن سنجاق زدن و امثال آن و گره زدن بعضی آن به بعض مانع ندارد. و در رداء (حوله)، بستن آن مطلقاً مانع ندارد. مادام که از صدق مسمّای ازآرِ او رداء خارج نشوند (م ۲۸۷).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی، بهجت و سیستانی: احوط این است که لنگ را به گردن بلکه مطلقا گره نزند ولو بعض آن را با بعض دیگر با چیزی مانند سناق نیز آن را بهم وصل نکند، و احوط این است که ردا (حوله) نیز گره زده نشوند. ولی فرو کردن سوزن یا سنجاق در آن عیبی ندارد (همان م. ۲۸۷).

آیهاللّه وحید: احتیاط بلکه اقوی آن است که ازار (لنگ) را به گردن گره نزد و احوط آن است که رداء را نیز گره نزند و وصل کردن رداء با سوزن و مانند آن اشکالی ندارد (ص ۱۰۱، م ۲۴۰).

آیهاللّه زنجانی: دو جامه احرام اگر دوخته باشد اشکال ندارد، ولی برای جامه احرام نباید از پیراهن و شلوار و قبا و مانند آن که عرض بدن او را می پوشاند استفاده کرد. بلکه می بایست رداء و حوله و لنگ و مانند آن را پوشید. بنابر این اگر قسمتی از لنگ یا رداء به قسمتی دیگر دوخته شود اشکالی ندارد، ولی احتیاط مستحب در ترک آن است (ص ۶۰، م ۱۹۴).

ص: ۹۳

همیان، فتق بند، دمپایی، بند ساعت و حمل ساک ...

اشکال ندارد: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، خوئی، گلپایگانی رحمهم الله، بهجت، فاضل، خامنه ای، نوری و مکارم)

اشکال دارد: (آیهاللَّه زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، خویی رحمهم الله، بهجت و نوری: ۱- همیانی که در آن پول می گذارند اشکال ندارد به کمر ببَندد، هر چند دوخته باشد و بهتر آن است که قسمی کند که بی گره باشد. (م ۳۴۸) احوط اجتناب از مطلق دوخته است هر چند کم باشد، مثل کمربند دوخته و شب کلاه (م ۳۴۷).

۲- فتق بند اگر دوخته باشد، برای ضرورت جایز است ببندد لیکن احتیاط آن است که کفّاره بدهد. (م ۳۴۹).

آیهاللَّه سیستانی: (کفّاره) لازم نیست. (همان).

آیهاللَّه فاضل، آیهاللَّه صافی: اولی این است که (در فتق بند) کفّاره بدهد. (همان).

آیهاللَّه خامنه ای: پوشیدن مخیط از غیر انواع لباس مانند: کمربند یا همیان حرام نیست و کفّاره ندارد. (همان م ۳۴۷).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و صافی: استفاده از این اشیاء برای محرم جایز است، هر چند دوخته باشد. ۱- همیان و کمربند که برای حفظ پول به کمر می بندند. ۲- فتق بند. ۳- کفشی که تمام روی پا را نپوشاند. (همان).

ص: ۹۴

آیهاللّه مکارم: حمل کیف ها و ساک های دوخته هر چند به شانه و گردن بیندازد مانعی ندارد. (م ۴۹۶) و کمربند دوخته اشکال ندارد (م ۳۴۷) همچنین بند ساعت و دمپایی دوخته اشکال ندارد (س ۲۳۰ ص ۵۳۵).

آیهاللّه فاضل: اگر بتواند همیان دوخته نشده تهیه کند نمی تواند از همیان دوخته شده استفاده کند. (م ۳۴۸) اقوی اجتناب از مطلق دوخته است. (م ۳۴۷) مانند: دمپایی دوخته و احوط اجتناب از بند ساعت دوخته است. (ص ۵۳۵).

آیهاللّه تبریزی: (به دوش نیندازد) مانعی ندارد. (م ۳۴۷) پوشیدن همیان دوخته و کمربندی که پول در آن گذاشته می شود جایز است، و همچنین استعمال فتق بند برای کسی که فتق دارد عیبی ندارد و کفّاره هم ندارد. (ص ۱۰۵، م ۲۴۲ و م ۳۴۹) و همچنین دمپایی و بند ساعت دوخته جایز است. (ص ۵۳۵ س ۲۲ و ۲۳).

آیهاللّه زنجانی: ۱- احتیاط واجب در حال احرام می بایست از پوشیدن همیان و کمربند و فتق بند پرهیز نمود ولی در حال ضرورت اشکالی ندارد. (ص ۶۰ م ۱۹۷).

۲- به دوش انداختن بند ساک و قمقمه مانعی ندارد هر چند دوخته باشد. (م ۱۹۹).

آیهاللّه سیستانی: کمربند و بند ساعت و دمپایی و امثال آن اگر دوخته باشد اشکال ندارد ... و نیز اگر حاشیه لباس احرام دوخته باشد

ص: ۹۵

یا بر آن مارکی باشد که دوخته باشد اشکالی ندارد. (م ۳۴۷) در (فتق بند دوخته) ضرورت لازم نیست و کفاره ندارد. (م ۳۴۹).

امام خمینی رحمه الله: احتیاط آن که (قمقمه آب که در محفظه دوخته نگهداری می شود) به دوش نیندازد و دست گرفتن آن مانع ندارد.

(م ۴۹۶).

نگاه کردن در آینه

برای زینت و اصلاح خود حرام است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

برای مقصود دیگری چون راننده ها جایز است: (آیات عظام:

خویی رحمه الله، خامنه ای، مکارم، سیستانی، بهجت، وحید، تبریزی، زنجانی و صانعی).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی (قدس رهما)، فاضل و نوری:

احتیاط آن است که به آینه نگاه نکند اگر چه برای زینت نباشد. (م ۳۶۸).

در حال ضرورت جایز است: (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللّه صافی).

آیهاللّه خامنه ای: نگاه کردن در آینه بدون قصد زینت مانند راننده و امثال آن اشکال ندارد. (همان).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی، بهجت، مکارم و تبریزی: نگاه به آینه بدون قصد زینت اشکال ندارد. (م ۳۶۸).

و همچنین آیهاللّه وحید: (ص ۱۰۲ م ۲۴۴) و آیهاللّه زنجانی:

(ص ۶۸ م ۲۴۴).

ص: ۹۶

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللَّه صافی: نگاه کردن در آینه برای محرم حرام است مطلقاً مگر در حال ضرورت. (آداب و احکام حج، ص ۱۵۸، مناسک حج آیهاللَّه صافی، ص ۵۸). نیز به مسأله ۳۶۳ و ۴۹۷ مراجعه شود.

عکس گرفتن در حال احرام

اشکال نـدارد، اگر معلوم نباشـد که در آینه نظر می شود. (آیـات عظـام: امـام خمینی، اراکی، گلپایگانی (قـدس سـرهما)، صافی و نوری) (م ۴۹۸).

اشکال ندارد. (آیات عظام: بهجت، تبریزی، خامنه ای، خویی رحمه الله، سیستانی، فاضل، مکارم و صانعی) (همان).

جدال

قسم به لفظ جلاله و مانند آن حرام است: (آیات عظام، امام خمینی، اراکی (قدس سرهما)، مکارم، نوری، خامنه ای و صانعی).

نیز احتیاط در ترک غیر از لا واللَّه و بلی واللَّه است: (آیات عظام:

خوئی، گلپایگانی (قدس سرهما)، تبریزی، وحید، صافی، سیستانی و زنجانی).

به غیر لفظ جلاله اشکال ندارد. (آیهاللَّه فاضل و آیهاللَّه بهجت).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای صانعی، مکارم و نوری:

جـدال (گفتن «لا واللَّه» و «بلی واللَّه» است.) (ص ۱۷۳) قسم اگر به لفظ «اللَّه» باشـد یا مرادف آن مثل «خدا» در زبان فارسـی، جدال است و اما قسم به غیر خدا به هر کس باشد (مانند معصومین، کعبه، حضرت عباس و ...) ملحق به جدال نیست (م ۳۷۴).

ص: ۹۷

آیهاللَّه فاضل: ظاهراً لفظ «اللَّه» بدون «لا» و «بلی» جدال محرّم نیست، و مرادف (اللَّه) نیز به هر زبانی که باشد جدال محرم نمی باشد.

(همان).

آیهاللَّه خویی و آیهاللَّه اراکی (قدس سرهما): بنابر احتیاط واجب لفظ مرادف «اللَّه» به هر زبانی که باشد ملحق به جدال است. (همان).

آیهاللَّه وحید: احوط الحاق مطلق یمین است به این دو کلمه.

(ص ۱۰۳ م ۲۴۷).

آیهاللَّه سیستانی: اظهر این است که هر قسمی به خدا بخورد جدال خواهد بود، خواه با کلمه اللَّه باشد یا نباشد. (ص ۱۸۱ م ۲۵۰).

آیهاللَّه بهجت: اگر قسم به لفظ جلاله نباشد اظهر عدم الحاق است و اگر به لفظ جلاله باشد ظاهر تحقق حرام به مجرّد آن است.

(م ۳۷۴).

آیهاللَّه زنجانی: بنابر احتیاط واجب می بایست از مطلق قسم خوردن به خداوند پرهیز شود. (ص ۷۶ م ۲۹۱).

آیهاللَّه تبریزی: احتیاط در این است که بغیر این دو کلمه نیز قسم نخورد و همچنین با الفاظی که مترادف آنهاست از هر لغتی که باشد.

(م ۳۷۳).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللَّه صافی: بنابر احتیاط لازم، گفتن کلمه «آری واللَّه» و «بله واللَّه» و «نه واللَّه» ملحق به «جدال» است.

(م ۳۷۴، مناسک آیهاللَّه صافی، ص ۶۰، م ۵۹).

ص: ۹۸

انگشتر زینتی به دست کردن

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: حرام است انگشتر به دست کردن به جهت زینت و اگر برای استحباب باشد مانعی ندارد. (بعد از مسأله ۳۸۶- سیزدهم).

آیهاللّه زنجانی: باید در حال احرام ساعت مچی به دست نباشد.

(ص ۶۰ م ۱۹۸).

آیهاللّه مکارم: انگشتر زینتی به هر قصد باشد حرام است. (بعد از م ۳۸۶) و همچنین آیهاللّه خامنه ای. (م ۳۸۸).

آیهاللّه سیستانی: انگشتر بدست کردن برای زینت به احتیاط واجب جایز نیست. (همان).

حنا بستن

حنا برای زینت، احتیاط واجب در ترک است. (امام خمینی رحمه الله و آیات عظام: گلپایگانی، صافی، خامنه ای، فاضل، سیستانی، صانعی و نوری)

حنا برای زینت حرام است. (آیات عظام: خویی، تبریزی و مکارم)

مانع ندارد. (آیهاللّه بهجت).

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی قدس سره، صافی، صانعی و نوری:

احتیاط واجب آن است که محرم حنا برای زینت نبندد بلکه اگر زینت

ص: ۹۹

باشد ولو قصد نکند احتیاط در ترک آن است، بلکه حرمت آن در هر دو صورت خالی از وجه نیست. (م ۳۸۸).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی و مکارم: حنا بستن در صورتی که زینت گفته شود بر محرم حرام است. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: بنابر احتیاط واجب محرم بایـد از به دست کردن انگشتر و به کار بردن حنا اجتناب کنـد، اگر این ها زینت حساب شوند، گرچه قصد زینت نکند بلکه باید از هر کاری که زینت حساب شود اجتناب کند. (همان).

آیهاللّه بهجت: حنا بستن اگرچه برای زینت باشد عیبی ندارد.

(همان).

آیهاللّه فاضل: حرمت محل اشکال است. (همان).

آیهاللّه سیستانی: احتیاط واجب برای زن و مرد محرم، ترک هر چیزی است که عرفاً زینت شمرده شود، چه قصد زینت کردن داشته باشد، چه نداشته باشد و از این قبیل است حنا مالیدن به روش معمول. (همان).

بستن حنا قبل از احرام

آیات عظام: امام خمینی، خویی، اراکی (قدس سرهم)، بهجت، تبریزی، سیستانی، صانعی و نوری: اگر قبل از احرام حنا ببندد گرچه اثرش تا زمان احرام بماند مانع ندارد، ولی احتیاط خوب است.

(م ۳۸۹).

ص: ۱۰۰

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و صافی: در صورتی که اثرش تا حال احرام باقی می ماند بنا بر احتیاط باید خودداری کند. (همان).

آیهاللّه مکارم: اگر قصدش ادامه زینت برای حال احرام باشد اشکال دارد. (همان).

زیورآلات

امام خمینی، اراکی (قدس سرهما)، خامنه ای، نوری و صانعی: اگر زیور، زینت باشد احتیاط واجب ترک آن است، هر چند قصد تزیین نداشته باشد. امام: بلکه حرمت آن خالی از قوّت نیست. (م ۳۹۱).

آیات عظام: خویی، گلپایگانی (قدس سرهما)، بهجت، تبریزی، صافی و سیستانی: پوشیدن زیور برای زینت بر بانوان محرم حرام است. (م ۳۹۱). آیهاللّه سیستانی: و اگر به قصد زینت هم نباشد ولی زینت به حساب آید احتیاط واجب در ترک است. (همان).

آیهاللّه فاضل: اگر زیور زینت باشد بدون قصد تزیین احتیاط مستحب ترک است، ولو عادت به پوشیدن داشته باشد. (همان).

امام خمینی و سایر آیات عظام: زیورهایی را که عادت داشته به پوشیدن آن، لازم نیست برای احرام بیرون آورد، ولی نباید آن ها را به مرد حتی شوهر خود نشان دهد. (م ۳۹۲ و ۳۹۳)

آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط مستحب به محارم خود نشان ندهد (همان).

ص: ۱۰۱

ازاله مو

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: ازاله مو از بـدن خود یا غیر خود چه مُحرم باشـد چه محلّ، حرام است. (بعد از مسأله ۴۰۰، شانزدهم).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر در وقت غسل یا وضو موئی بدون قصد کنده شود اشکال ندارد (م ۴۰۳).

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی (قـدس سـرهما)، صافی، نوری، صانعی و مکارم:- اگر دست بکشـد به سـر یا ریش خود و یک مو یا بیشتر بیفتد احتیاط واجب آن است که یک کف طعام صدقه بدهد.

(م ۴۰۹).

آیهاللّه خامنه ای: وجوب این احتیاط معلوم نیست. (همان).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، فاضل، بهجت، تبریزی و سیستانی: باید یک مشت طعام بدهد. آیهاللّه سیسـتانی: اگر بی جهت دسـت بکشد.

(همان).

آیهاللّه وحید: احتیاط مستحب یک کف طعام بدهد. (ص ۱۰۷ م ۲۵۷).

پوشاندن سر برای مردان

امام خمینی و سایر آیات عظام: (حرام است) پوشانـدن مرد سـر خود را به هر چه او را بپوشاند، ولی جایز است دست ها را روی سـر بگذارد گرچه احتیاط در ترک است، و جایز نیست سر را زیر آب کند و در

ص: ۱۰۲

حکم سر است بعض سر و گوش ها ظاهراً از سر حساب می شود. (م ۴۱۲ تا ۴۱۵) ولی گذاشتن سر روی بالش برای خوابیدن. (م ۴۱۹) و نیز زیر دوش حمام رفتن اشکالی ندارد (م ۴۲۱) و نباید چیزی روی سر بیندازد (م ۴۲۳).

آیهاللّه بهجت: احوط و اولی ترک پوشاندن سر است با دست در غیر موارد ضرورت عرفیّه یا شرعیّه، اگرچه جواز خالی از وجه نیست. (همان) و پوشاندن گوش ها نیز جایز نیست. (ص ۹۵ م ۲۶۲).

آیهاللّه مکارم: بنابر احتیاط واجب (گوش ها از سر حساب می شود). (م ۴۱۵).

آیهاللّه تبریزی و آیهاللّه نوری: گوش ها ملحق به سر است. (همان).

آیهاللّه وحید: جایز نیست و پوشاندن سر به قسمتی از بدن مثل دست احوط ترک آن است. (ص ۱۰۸ م ۲۶۰).

آیهاللّه خامنه ای: جایز نیست تمام سررا بپوشاند و یا آن را زیر آب کند ولی حرمت آن نسبت به بعض سر معلوم نیست. (م ۴۱۴).

آیهاللّه زنجانی: پوشاندن سر هنگام خاراندن با دست جایز است. (ص ۶۱، م ۲۰۳).

آیهاللّه خویی رحمه الله: بردن بعض سر در آب مانعی ندارد. (م ۴۱۴).

خشک کردن سر با حوله برای مرد

اشکال دارد: (آیات عظام: امام خمینی، خوئی، اراکی (قدس سرهم)، صافی، سیستانی، فاضل، تبریزی، زنجانی، نوری و صانعی).

ص: ۱۰۳

مانع ندارد (طوری که سرپوشیده نشود): (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، بهجت، خامنه ای و مکارم).

آیـات عظام: امام خمینی، خوئی، اراکی (قـدس سـرهم)، صافی، نوری، فاضل، تبریزی و صانعی: نبایـد سـر یا بعض آن را با حوله و دستمال خشک کند. (م ۴۲۲).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، بهجت و مکارم: خشك نمودن سـر به وسـیله حوله و دسـتمال مانع ندارد ولی باید طوری خشـک کند که سر پوشیده نشود. (م ۴۲۲).

آیهاللّٰه خامنه ای: خشك کردن سر با حوله اشکال ندارد مگر در صورتی که حوله را بر روی تمام سر بیندازد و سر را با آن خشک کند.

(همان).

آیهاللّٰه زنجانی: با پارچه و حوله هنگام خشک کردن جایز است ولی خلاف احتیاط استحبابی است. (م ۲۰۳).

آیهاللّٰه سیسـتانی: هر چند به نحو کشـیدن پارچه بر سر باشد بنا بر احتیاط واجب و اگر وقت نماز تنگ است گوشه حوله یا پارچه را بگیرد و به مقداری که در مسح سر واجب است خشك کند. (همان).

پوشاندن زن، صورت خود را

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی (قدس سرهما)، صافی، صانعی، نوری و فاضل: (حرام است) پوشاندن زن روی خود را یا بعض

ص: ۱۰۴

آن را به نقاب و روبند و برقع. (بعد از م ۴۲۷) ولی اگر صورت را برای خوابیدن روی بالش بگذارد مانعی ندارد. (م ۴۳۱) پوشاندن اطراف صورت برای نماز مانعی ندارد ولی بعد از نماز فوراً باید باز کند.

(م ۴۳۲).

آیهاللّه خامنه ای: بر زنان حرام است پوشانـدن صورت به آن گونه که عادتاً برای حفظ حجاب می کننـد و امّا پوشاندن گوشه هایی از بالاـ یـا پایین صورت یا دو طرف آن بطوری که پوشانـدن صورت بر آن صـدق نکنـد مانع نـدارد، چه در نماز چه در غیر آن. (م ۴۲۹).

آیهاللّه مکارم: پوشانـدن بعض صورت به طوری که نقاب و برقع به آن نگوینـد جایز است. (همان) واجب نیست بعـد از نماز آن را باز کند.

(م ۴۳۲).

آیهاللّه بهجت: بانوان می توانند چادر و مانند آن را که بر سر دارند تا زیر گلوی خود پائین بکشند. (ص ۹۶ م ۲۶۷).

آیهاللّه وحید: احوط آن است که بوسـیله دست یا چیز دیگر نگذارد به صورت بچسبد. (ص ۱۰۹ م ۲۶۴) و نیز آیهاللّه تبریزی: (ص ۱۳ م ۲۶۷). و معظم له فرمود: (بعض رو ...) بنا بر احتیاط. (م ۴۲۹).

آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب بعض او را نیز نپوشاند.

(م ۴۲۹).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی و سیستانی: احتیاط آن است که بعد از نماز آن را باز کند. (م ۴۳۲).

ص: ۱۰۵

آیهاللّه فاضل: بنا بر اقوی پوشاندن صورت در قسمت پایین آن، از بینی تا چانه جایزنیست و در قسمت بالای آن بنابر احتیاط واجب. (م ۴۲۹).

آیهاللّه زنجانی: بهتر است چادر را با دست یا چیز دیگری از صورت دور نگهدارد. (ص ۶۳ م ۲۲۰).

خشک کردن صورت (زن) با حوله

احتیاط مراعات شود. (آیات عظام: امام خمینی، اراکی قدس سره، تبریزی، سیستانی، نوری و صانعی).

اشکال ندارد با شرط نپوشاندن صورت: (آیات عظام: خامنه ای، گلپایگانی رحمه الله، صافی، بهجت).

اشکال ندارد: (مکارم).

جایز نیست (خوئی رحمه الله و فاضل).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی (قدس سرهما)، صانعی، تبریزی، سیستانی و نوری: (در پاک کردن زن محرم صورت خود را با حوله) احتیاط مراعات شود. (م ۵۰۶).

آیهاللّه خامنه ای: اگر حوله را بر روی همه صورت بیندازد اشکال دارد، و در غیر این صورت مانع ندارد. (همان).

آیهاللّه مکارم: مانعی ندارد. (همان).

آیهاللّه خوئی رحمه الله، آیهاللّه فاضل: جایز نیست. (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله، و آیهاللّه صافی: بنحوی که صورت پوشیده نمی شود خشک کند. (همان).

آیهاللّه بهجت: اگر تدریجی باشد مانعی ندارد. (همان).

ص: ۱۰۶

استظلال (سایه گرفتن) در روز

استظلال در روز در مکه، منی و عرفات

مانع ندارد: (آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی (قدس سرهم)، فاضل، مکارم، خامنه ای، وحید، نوری، صافی و صانعی).

بنابر احتیاط مانع دارد: (آیات عظام: زنجانی، سیستانی، تبریزی، بهجت و خویی): (شهر جدید).

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی (قدس سرهم)، فاضل، صافی، نوری، خامنه ای، مکارم و صانعی: حرام بودن سایه قرار دادن بالای سر مختص به حال منزل طی کردن است، و امّا در حالی که در محلی منزل کرد در منی باشد یا غیر آن زیر سایه رفتن مانع ندارد. و با چتر و مثل آن سایه بر سر قرار دادن مانع ندارد اگر چه در حال راه رفتن باشد پس مانع ندارد که در منی از چادر خود تا محلی که ذبح می کنند یا محلی که رمی جمرات می کند با چتر برود. (م ۴۳۸ و ۴۹۰) و نیز آیهاللّه وحید: (ص ۱۱۰ م ۲۶۸).

آیهاللّه تبریزی: بنا بر احتیاط نمی تواند در حال حرکت برای خود سایه ای درست کند مثل آنکه چتر بردارد و یا سوار ماشین سقف دار شود. (همان).

آیهاللّه زنجانی: حرام بودن سایبان قرار دادن هنگام حرکت، اختصاصی به حال طی کردن منزل ندارد، بلکه اگر در مکه یا منی یا

ص: ۱۰۷

عرفات بخواهند در حال حرکت چتر بسر بگیرند یا بر محمل یا ماشین مسقّف سوار شوند، جایز نیست، مگر این کار برای شخص وی یا نوع مردم حرجی باشد و در صورتی که این کار برای شخص محرم حرجی باشد لازم است به جهت سایبان قرار دادن، کفّاره بدهد ولی در صورت حرج نوعی، کفاره لازم نیست. (ص ۶۴ م ۲۲۷).

آیهاللَّه سیستانی: (در مکه و منی) حکم به جواز سایه قرار دادن بالای سر خود به وسیله چتر یا سوار شدن ماشین سقف دار خیلی مشکل و احتیاط نباید ترک شود. (م ۴۳۸).

آیهاللَّه بهجت: هنگامی که به مکه رسید ... می تواند داخل خانه و خیمه و مانند این ها برود ولی هنگام تردد بنابر احتیاط واجب زیر سایه نرود. (ص ۹۷ م ۲۷۱).

آیهاللَّه خویی رحمه الله: و در قسمت جدید شهر مکّه بنا بر احتیاط سوار ماشین سقف دار نشوند. (م ۴۳۸).

توجّه: می توان «احتیاط واجب» را به مراجع دیگر ارجاع داد.

استظلال در شب

در شب سوار ماشین مسقف شدن

جایز است: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی (قدس سرهم)، فاضل، نوری، بهجت، صافی و صانعی).

اگر باد و باران نباشد مانع ندارد: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، خامنه ای، مکارم و سیستانی).

ص: ۱۰۸

جایز (احتیاط) نیست: (آیات عظام: زنجانی، تبریزی و وحید).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی (قدس سرهم)، بهجت، صافی، فاضل، نوری و صانعی: در شب، استظلال نیست بنابر این جایز است محرم در شب با ماشین سقف دار به مکه برود. (م ۴۸۵ و ۴۴۴).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: مراد از استظلال، تحفظ از آفتاب و سرما و گرما و باران و باد و مانند آنهاست. پس اگر هیچ کدام از آن ها نباشد به نحوی که وجود و عدم سایبان یکسان باشد اشکال ندارد. و در این حکم بین شب و روز فرقی نیست. (م ۴۴۴).

آیهاللّه سیستانی: سوار شدن در ماشین سقف دار و مانند آن در شب، در صورتی که باران نباشد اشکالی ندارد و اگر بارانی باشد کفّاره دارد و به احتیاط واجب جایز نیست. (م ۴۴۴) و (ص ۶- ۱۹۵ م ۲۷۰).

آیهاللّه تبریزی: بنا بر احتیاط در حرمت استظلال فرقی بین شب و روز نیست. (م ۴۴۴).

آیهاللّه زنجانی: مرد محرم نمی تواند در روز ابری و شب، سوار هواپیما یا ماشین سقف دار شود. (ص ۶۵ م ۲۲۹).

آیهاللّه وحید: احتیاط واجب ترک تظلیل در شب است. (ص ۱۱۰ م ۲۶۷).

آیهاللّه خامنه ای: ولی احتیاط به ترک تظلیل در شب های بارانی و سرد ترک نشود مگر اینکه این احتیاط موجب حرج شود. (م ۴۴۴).

ص: ۱۰۹

آیهاللّه مکارم: استظلال در شب جایز است اما در شب های سرد و بارانی باید کفّاره بدهد. (م ۴۴۴).

احرام از تنعیم

احرام از تنعیم و سوار ماشین مسقف شدن:

مانع ندارد: (آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی (قدس سرهم)، خامنه ای، فاضل، صافی، نوری و مکارم).

بنابر احتیاط ترک کند: (آیات عظام: تبریزی، بهجت، سیستانی، خوئی و صانعی).

جایز نیست: (آیهاللّه زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، اراکی (قدس سرهم)، مکارم، فاضل، صافی و نوری: چون تنعیم جزء مکه شده و مکّه منزل است استظلال مانع ندارد. (م ۵۰۹).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: بنابر احتیاط استظلال نکند تا دخول مکّه متیقّن سابق (همان).

آیهاللّه زنجانی: کسی که از تنعیم برای عمره مفرده محرم می شود نمی تواند با ماشین مسقف تا مسجدالحرام برود، اگر چه در شب باشد. (ص ۶۶ م ۲۳۳).

آیهاللّه بهجت: به احتیاط واجب جایز نیست. (م ۵۰۹).

آیهاللّه تبریزی: احتیاط لازم ترک استظلال در تنعیم و در حرکت از آن جا تا مسجدالحرام یا محل اقامت است. (همان).

ص: ۱۱۰

آیهاللَّه سیستانی: حکم به جواز استظلال خیلی مشکل و احتیاط نباید ترک شود. (همان).

آیهاللَّه صانعی: احوط در ترک است. (همان).

خون بیرون آوردن از بدن و مسواک زدن

مسواک زدن اگر خون بیاید:

جایز نیست: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی (قدس سرهم)، فاضل، خامنه ای، صافی، نوری و صانعی).

مکروه است: (آیهاللَّه وحید).

احتیاط واجب: (آیهاللَّه خوئی رحمه الله، آیهاللَّه بهجت).

جایز است: (آیات عظام: تبریزی، سیستانی، مکارم و زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی (قدس سرهم)، خامنه ای، نوری، صافی، فاضل، و صانعی: (جایز نیست) بیرون آوردن خون از بدن خود، به مثل خراشیدن و همین طور به مسواک نمودن اگر از بن دندان ها خون بیرون آورد. (م ۴۵۱).

آیهاللَّه مکارم: بنابر احتیاط مستحب (م ۴۵۱).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و بهجت: بنابر احتیاط واجب (در مسواک).

(همان).

آیهاللَّه تبریزی و سیستانی: مسواک عیبی ندارد اگر چه بداند خون خارج می شود و کفاره ندارد (همان).

ص: ۱۱۱

آیهالّله وحید: خون بیرون آوردن از بدن مکروه است (ص ۱۱۱).

آیهالّله زنجانی: اگر به جهتی چون ناتوانی لثه، مسواک کردن، موجب بیرون آمدن خون گردد مانعی ندارد. (ص ۷۳ م ۲۷۸).

ناخن گرفتن

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: ناخن گرفتن دست ها و پاها جایز نیست (م ۴۵۵) امّا ناخن دیگری گرفتن اشکال ندارد.

(م ۵۲۲، ۵۲۳).

کندن دندان

احتیاطاً جایز نیست. (امام خمینی، اراکی ٠، فاضل، صانعی، نوری).

جایز است. اگر خون نیاید (آیات عظام: خوئی، تبریزی، بهجت، سیستانی و مکارم).

جایز است. (آیات عظام: خامنه ای، وحید).

حرام است: (آیهالّله گلپایگانی و صافی).

امام خمینی، اراکی قدس سره، نوری، فاضل و صانعی: کندن دندان، هر چند خون نیاید بنابر احتیاط (جایز نیست) و احتیاط آن است که یک گوسفند کفاره بدهد (م ۴۶۸).

آیهالّله خامنه ای: کشیدن دندان بدون خونریزی نه حرام و نه کفّاره

ص: ۱۱۲

دارد و در صورتی که کشیدن دندان ضرورت پیدا کند و منجر به خونریزی شود احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفّاره بدهد. (م ۴۶۸).

آیهاللَّه مکارم: (اجتناب) بنابر احتیاط مستحب اگر خون نیاید.

(همان)، همچنین آیهاللَّه زنجانی: (ص ۷۳ م ۲۷۷).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، سیستانی، تبریزی: اگر (خون نیاید) جواز آن بعید نیست (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: بر محرم حرام است که دندان خود را بکند، هر چند خون نیاید. (م ۴۶۸).

آیهاللَّه وحید: کندن دندان حرام نیست. (ص ۱۱۲ م ۲۷۳).

آیهاللَّه بهجت: کندن دندان در صورتی که موجب خون آمدن شود، حرام است، ولی کفاره ندارد. و اگر موجب خون آمدن نشود و یا کندن دندان ضرورت داشته باشد، مانعی ندارد. (همان).

کندن درخت یا گیاه حرم

امام خمینی رحمه الله، و سایر آیات عظام: حرمت کندن درخت یا گیاهی که در حرم روئیده باشد مختص به محرم نیست بلکه برای همه کس ثابت است. اگر بعض درخت را قطع کند اقوی آن است که قیمت آن را کفاره بدهد.

ولی اگر بنحو متعارف راه رفته و گیاهی از راه رفتن او قطع شود اشکالی ندارد (۲۳ از محرمات، م ۴۷۵، ۴۷۸، ۴۷۹).

ص: ۱۱۳

آیهاللَّه بهجت: اطلاق حکم در صورت علم به قطع (گیاه در صورت راه رفتن) و عدم ضرورت مورد تأمل است. (م ۴۷۹).

دستور دادن در حال احرام

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: درخواست و دستور دادن به دیگری در حال احرام، مانند این که بگوید: یک لیوان آب یا چای ... به من بده، اشکال ندارد و موجب کفّاره هم نمی شود (م ۵۲۷).

ارتکاب غیرعمدی محرّمات

امـام خمینی رحمه الله: کسـی که از روی ندانسـتن مسأله یا نسـیان از حکم یا موضوع یا غفلت، بعضـی از محرمات احرام را ارتکاب نمود کفّاره ندارد مگر صید ... (برخی از مراجع عظام توضیحاتی دارند که در (مناسک محشی م ۱۳۲۰) آمده است.).

ص: ۱۱۴

فصل هفتم: طواف

اشاره

الف: شرایط طواف، پنج چیز است:

۱- نیّت

۲- پاک بودن از حدث اصغر و اکبر (وضو داشته باشد و اگر غسل واجبی دارد انجام دهد.)

۳- طاهر بودن بدن و لباس از نجاست.

۴- ختنه کردن مردان.

۵- ستر عورت.

ب: (واجبات طواف) چیزهایی که در حقیقت طواف، دخالت دارند. و آن هفت چیز است:

۱- ابتداء نمودن از حجرالاسود.

۲- ختم نمودن هر دوری به حجرالاسود.

۳- در حال طواف، خانه کعبه در طرف چپ طواف کننده باشد.

۴- داخل کردن حجر اسماعیل در طواف.

۵- طواف بین خانه کعبه و مقام حضرت ابراهیم باشد. (این مورد اختلافی است که می آید).

ص: ۱۱۵

۶- خارج بودن طواف کننده از خانه و آنچه از آن محسوب می شود مثل شاذ روان.

۷- هفت شوط (دور) تمام بزند، نه کمتر نه زیادتر.

حدّ مطاف

انجام طواف بین خانه و مقام:

لازم است مگر در حال اضطرار: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی قدس سره، تبریزی، زنجانی و بهجت).

لازم نیست: (آیات عظام: خوئی، گلپایگانی قدس سره، صافی، خامنه ای، مکارم، نوری، وحید، سیستانی و صانعی، فاضل: (اگر ضرورت عرفی اقتضا کند)).

امام خمینی، آیهاللّه اراکی قدس سره: باید طواف بین خانه کعبه و مقام ابراهیم علیه السلام (تقریباً ۵/ ۲۶ ذراع) از تمام اطراف باشد.

(بعد از م ۵۹۱).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: ظاهر این است که طواف در دورتر از این مسافت (۵/ ۲۶ ذراع) نیز کافی است ... ولی مراعات احتیاط با قدرت و تمکن بهتر است. (م ۵۹۲).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللّه صافی: تا جائی که جمعیت طواف کننده متصل به یکدیگر مشغول طوافند، طواف در آن حدّ، صحیح و مجزی است. ولی مع ذلک با امکان، اولی رعایت حدّ است. (همان).

ص: ۱۱۶

آیهاللَّه صانعی: بنابر احتیاط مستحب (بین کعبه و مقام ابراهیم) باشد. هر چند طواف در خارج از مقام با اتصال صفوف طواف کنندگان خالی از قوت نیست (همان).

آیهاللَّه مکارم: رعایت این شرط لازم نیست، ولی بهتر است.

(همان).

آیهاللَّه تبریزی: در صورت امکان بنا بر احتیاط، طواف باید در محدوده فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم باشد ولی در موارد ازدحام طواف در خارج این محدوده هم کافی است. (همان).

آیهاللَّه نوری: مستحب است طواف بین خانه و مقام ابراهیم علیه السلام.

(همان).

آیهاللَّه زنجانی: رعایت محدوده طواف برای طواف کننده لازم است و طواف در خارج آن حدّ کفایت نمی کند. (ص ۱۰۸ م ۴۲۵).

آیهاللَّه وحید: اقوی آن است که طواف در دورتر از حدّ مطاف جایز است ولی برای کسی که تمکن دارد کراهت دارد. (ص ۸-۱۲۷ م ۳۰۰).

آیهاللَّه بهجت: ظاهر این است که طواف در دورتر از این مسافت نیز کافی باشد برای کسانی که در این مسافت نتوانند طواف کنند یا طواف در آن بر آن ها مشقت داشته باشد و مراعات احتیاط با قدرت و تمکن متعیّن است و با تحرّی اوقات خلوت نسبی و عدم تمکن از طواف در حدّ لازم، اقرب جواز طواف از اقرب به حدّ است با رعایت اختلاف اطراف در مانع (م ۵۹۲).

ص: ۱۱۷

آیهاللّه سیستانی: بعید نیست که در بیش از مقدار ذکر شده هم، طواف جایز باشد گرچه کراهت دارد. و در صورت توانائی رعایت احتیاط اولی است. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: برای مطاف حدّی وجود ندارد و تا هر جای مسجدالحرام که طواف در آن، طواف کعبه صدق کند مجزی است بلی مستحب است که اگر ازدحام و اضطرار نباشد فی ما بین کعبه و مقام ابراهیم انجام دهند. (همان).

آیهاللّه فاضل: و چنانچه ضرورت عرفی اقتضا کند طواف در خارج از محدوده، با رعایت الاقرب فالاقرب صحیح است (همان).

حد مطاف در حالت اضطرار

امام خمینی رحمه الله: و در صورت عدم امکان ولو در وقت خلوت، طواف در خارج حدّ مزبور مانع ندارد با مراعات الاقرب فالاقرب.

(م ۶۳۸).

آیهاللّه زنجانی: اگر نتواند در محدوده طواف کند، باید طواف را به تأخیر بیندازد تا زمانی که بتواند- ولو با کمک دیگران- در داخل محدوده طواف کند و اگر با تأخیر نیز برایش ممکن نباشد، باید نایب بگیرد که در داخل محدوده طواف کند و احتیاط مستحب آن است که خود نیز در خارج محدوده طواف کند. (ص ۱۰۸ م ۴۲۵).

توضیح: در حد مطاف فتاوای سایر مراجع در مسأله ۵۹۲ ذکر شد.

ص: ۱۱۸

خروج از مطاف در اثر ازدحام

س- شخصی بر اثر شلوغی، مقداری از طواف را در خارج مطاف انجام داد و بعد بقیه اعمال را نیز انجام داده است تکلیف او چیست؟

امام خمینی و آیهاللّه اراکی قدس سره: اگر ممکن نبوده ولو در وقت دیگر که در حدّ، طواف کند اشکال ندارد، وگرنه باید طواف و نماز اعاده شود. (م ۶۹۹).

آیهاللّه بهجت: و احتیاطاً سعی و تقصیر را نیز اعاده کند. (همان).

آیهاللّه مکارم: در هر صورت اعاده لازم نیست (همان).

توضیح: نظر سایر مراجع در مسأله ۵۹۲ ذکر شد.

خارج شدن از مطاف به هنگام نظافت مسجد

س- گاه به خاطر نظافت، انسان از مطاف خارج می شود آیا به همین مقدار ضرورت حاصل است که طوافش در خارج مطاف صحیح باشد یا باید صبر کند تا نظافت تمام شود؟ و اگر که ضرورت است و طواف را انجام داده تکلیفش چیست؟

امام خمینی و آیهاللّه اراکی قدس سره: اگر امکان دارد که در حدّ، طواف کند باید صبر کند و در حدّ طواف کند، و در این صورت طواف در خارج حدّ صحیح نیست. (م ۶۶۶).

ص: ۱۱۹

آیهاللّه تبریزی و آیهاللّه خویی: در فرض مزبور طواف صحیح است. (همان).

آیهاللّه خامنه ای و آیهاللّه مکارم: طواف حدّ معینی ندارد (همان).

آیهاللّه فاضل: افرادی که به طریق مذکور عمل کردند، طواف و نماز را باید اعاده کرده و احتیاطاً سعی و تقصیر را نیز اعاده کنند، و اگر کیفیت مذکور در طواف نساء واقع شده زن بر آن ها حلال نشده است.

بلی، اگر در چنین حالاتی ضرورت عرفی اقتضا کرده و صبر کردن برای انجام طواف در محدوده، مستلزم عسر و حرج بوده و در خارج حد با رعایت الاقرب فالاقرب انجام شده صحیح است و از احرام خارج شده است (همان).

آیهاللّه بهجت: می تواند در کناری قرار بگیرد تا بعد از تمام شدن کار آن ها، از آن جا که طوافش را قطع کرده بود به طوافش ادامه بدهد و صحیح است. (همان).

توضیح: فتوای سایر آیات عظام در مسأله ۵۹۲ ذکر شد.

فاصله مطاف از حجر اسماعیل

محاسبه از خانه کعبه (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی قدس سره، تبریزی، بهجت).

محاسبه از دیوار حجر (آیات عظام: فاضل، زنجانی).

ص: ۱۲۰

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، تبریزی و بهجت: بایـد در طواف (در قسـمت حجر اسـماعیل) بیشتر از ۵/ ۶ ذراع دور نشوند. (م ۵۹۵).

آیهاللّه فاضل: از حجر به مقدار ۵/ ۲۶ ذراع عنوان مطاف را دارد لکن رعایت احتیاط یعنی طواف در مقدار ۵/ ۶ ذراع نیکو است.

(همان).

همچنین آیهاللّه زنجانی: (ص ۱۰۷ م ۴۲۴).

توضیح: مراجعی که فاصله ۵/ ۲۶ ذراع را در مطاف شرط نمی دانند در قسمت حجر نیز حدّ خاصّی را واجب نمی دانند.

دست کشیدن به دیوار حجر و کعبه

جایز نیست: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، بهجت، فاضل و نوری).

جایز است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

آیـات عظـام: امـام خمینی، خوئی، گلپایگانی (قـدس سرهم)، صافی، تبریزی، سیسـتانی، مکارم، خامنه ای و صانعی: دست به دیوار کعبه گذاشتن در آن جایی که شاذروان است جایز است و به طواف ضرر نمی رساند گرچه احتیاط ترک آن است. (م ۵۹۹).

و در حـال طواف، دست گذاشـتن روی دیوار حجر اسـماعیل جـایز است و به طواف ضـرر نمی رسانـد، گرچه احتیـاط مسـتحب در ترک آن است. (م ۶۰۰).

ص: ۱۲۱

آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، فاضل و نوری: بنابر احتیاط واجب جایز نیست، و باید همان قسمت را اعاده کند. (همان).

آیهاللَّه بهجت: احوط آن است که در حال طواف دست بر دیوار حجر و کعبه نگذارد. (همان).

آیهاللَّه زنجانی: بوسیدن خانه کعبه و دست گذاردن روی دیوار حجر و دیوار خانه در بالای شاذروان در بین طواف، مانعی ندارد.

همچنانکه طواف کردن در حال بوسیدن کعبه بی اشکال است.

(ص ۱۰۹ م ۴۳۰).

آیهاللَّه وحید: احتیاط مستحب آن است که در حال طواف دست روی حجر اسماعیل نگذارد و به دیوار کعبه دست نکشد. (ص ۱۲۹ م ۳۰۳).

پشت کردن به کعبه در حال طواف

اعاده آن مقدار که پشت به کعبه کرده است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

در اثر ازدحام لازم نیست: (آیات عظام: خویی رحمه الله، خامنه ای، مکارم و تبریزی).

عدم اعاده در صورت عسر و حرج: (آیهاللَّه فاضل).

در اثر ازدحام اعاده لازم است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صافی، بهجت، نوری و صانعی).

ص: ۱۲۲

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صافی، بهجت، نوری، صانعی: اگر در حال طواف در اثر فشار و ازدحام جمعیت پشت به خانه شود و قمستی از طواف به این صورت انجام گیرد یا در اثر فشار جمعیت، شخص را مقداری جلو ببرند باید مقداری از طواف را که پشت به خانه یا بدون اختیار بوده، اعاده شود و اگر نمی تواند برگردد، با جمعیت بدون قصد طواف برود تا به جایی که باید از آنجا طواف را اعاده کند برسد، و از آنجا تدارك نماید.

(م ۶۴۱، ۶۴۰ و ۶۳۹)

آیهاللّه خامنه ای و آیهاللّه مکارم: اگر از اول نیت می کند که خود را در وسط جمعیت قرار دهد و طواف کند، هر چند او را ببرند، اعاده لازم نیست. (م ۶۳۹)

آیهاللّه سیستانی: اگر به واسطه کثرت جمعیت نمی تواند برگردد می تواند بدون قصد طواف، تا حجرالاسودحرکت کند و آن دور را از سر بگیرد. (م. ۶۳۹)

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: مجرد بردن جمعیت موجب بطلان نمی شود مادامی که سایر شرایط موجود باشد.

(م ۶۳۹).

توضیح: منظور از ازدحام جمعیت و بی اختیار طواف کردن، این نیست که در اثر فشار جمعیت تندتر برود و در این صورت اگر قدم ها را به اختیار خود بردارد و طوافش صحیح است. (م ۶۴۰).

ص: ۱۲۳

آیهاللّه فاضل: (اگر بی اختیار او را ببرند) و وقت خلوت پیدا نکند و اعاده نیز مستلزم عسر و حرج باشد به همین مقدار اکتفا کند و طواف در این فرض صحیح است. (همان).

شکّ در اشواط طواف

آیات عظام: امام خمینی، گلپایگانی، خویی رحمهم الله، صافی، نوری، صانعی و تبریزی: اگر در آخر دور یا اثناء آن شک کند بین ۶ و ۷ و هرچه پای نقیصه در کار است طواف او باطل است. (م ۶۲۶).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: و بنا بر احتیاط (مستحب) طواف را تمام کند و بعد از آن اعاده نماید. (همان).

آیهاللّه بهجت: بطلان طواف او و لزوم استیناف خالی از قوّت نیست با آن که فی الجمله احوط است، و احوط از آن، بنا بر اقلّ بگذارد و اتمام. و بعد از آن، طواف را اعاده نماید. (همان).

آیهاللّه سیستانی: اگر شک در نقیصه در غیر ۶ و ۷ باشد طوافش باطل است و اگر شک در پایان شوط بین ۶ و ۷ باشد، بنابر احتیاط واجب طواف را اعاده کند و اگر در این صورت بنا را بر ۶ گذاشت و از روی جهل به مسأله طواف را تمام کرد و متوجه مسأله نشد تا وقت اعاده گذشت، طوافش صحیح است و اگر شک در زیاده و نقصان باشد، مثل این که شک کند بین ۶ و ۷ و ۸ یا بین ۶ و ۸، طوافش باطل است. (همان).

آیهاللّه مکارم: بنا بر احتیاط واجب (باطل است). (همان).

ص: ۱۲۴

گمان و ظن در اشواط

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: گمان (ظنّ) در عدد دورها، اعتبار ندارد و حکم شک را دارد. (م ۶۲۹).

آیهاللَّه بهجت: حکم آن مانند حکم ظنّ در نماز است. (همان).

طواف در حال گمان

آیات عظام: امام خمینی، اراکی، بهجت، سیستانی، صانعی، مکارم و نوری: اگر بعد از شک در اشواط، چون گمانش به یک طرف بیشتر بود، بنا را بر آن طرف گذاشت و بعد از انجام اعمال یقین به صحت طواف خود پیدا کرد، طوافش صحیح است (م ۶۵۵).

آیهاللَّه تبریزی: بنابر احتیاط لازم، طواف را اعاده کند (همان).

آیهاللَّه خوئی: بنابر احتیاط صحیح نیست (همان).

آیهاللَّه صافی، آیهاللَّه گلپایگانی: اگر به قصد رجاء و کشف حال طواف را ادامه داده صحیح است (همان).

آیهاللَّه فاضل: اگر با اطمینان به یک طرف ادامه داده صحیح است و الّا باید احتیاطاً طواف و نماز و سعی و تقصیر را اعاده کند (همان).

ص: ۱۲۵

شک بعد از طواف

زیادتر از هفت دور، اعتنا نکند. (امام خمینی رحمه الله، و سایر مراجع).

کمتر از هفت دور، احتیاط واجب اعاده کند. (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، مکارم، نوری و صانعی).

کمتر از هفت، تفضیل (آیات عظام: خویی و تبریزی).

اعاده لازم نیست (آیات عظام: فاضل، بهجت، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی و سیستانی).

آیات عظام امام خمینی رحمه الله، نوری، صانعی، مکارم: اگر بعد از تمام شدن طواف و انصراف از آن شک کند که آیا طواف را زیادتر از هفت دور بجا آورده یا نه؟ یا شک کند کمتر بجا آورده یا نه؟ اعتنا نکند و طوافش صحیح است. لکن در صورت دوم خالی از اشکال نیست و احتیاط ترک نشود. (م ۶۲۲)

آیهاللّه فاضل: این اشکال در صورت عدم انصراف از طواف است. اما اگر شک بعد از انصراف و دخول در نماز طواف باشد اعتنا نکند و طواف او صحیح است بلکه ظاهراً به محض انصراف هم طواف محکوم به صحت است و لازم نیست اعتنا کند. (همان)

آیهاللّه بهجت: هر گاه بعد از فراغ از طواف شک کند، که آیا طوافم هفت دور یا کمتر یا بیشتر بوده، اعتنا به شک ننماید. مانند کسی که بعد از شروع به نماز طواف چنین شکی بکند. (همان)

ص: ۱۲۶

آیه‌اللّه خویی؛، و آیه‌اللّه تبریزی: در صورت دوم (شک در نقیصه) طواف باطل است. مگر این که بعد از دخول در نماز طواف شک کند که به شکش اعتنا نمی کند. (همان)

آیات عظام: اراکی، گلپایگانی و صافی: این احتیاط واجب نیست. (همان)

آیهاللّه سیستانی: اگر بعد از طواف یا بعد از تجاوز از محل در عدد شوطها یا صحت آن ها شک کند اعتنا نکند. مثلًا پس از فوت موالات یا بعد از وارد شدن در نماز طواف شک نماید. (همان)

شک در طواف مستحبی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر در طواف مستحبی در عدد دورها شک کند، بنا بر اقلّ بگذارد و طوافش صحیح است. (م ۶۲۷).

انجام یک شوط طواف مستحبی:

امام خمینی و سایر آیات عظام: نیابت در یک شوط طواف مستحبی صحیح نیست، ولی می توان مجموع طواف را به نیّت چند نفر انجام داد (م ۷۶۹).

آیهاللّه سیستانی: نیابت در یک شوط نیز صحیح است، ولی در این صورت نباید مجموع هفت شوط را به عنوان یک طواف انجام دهد (همان).

آیهاللّه مکارم: و نیز می تواند ثواب هر شوط را به یک نفر اهدا کند (همان).

ص: ۱۲۷

کثیرالشکّ

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: شخص کثیرالشکّ در عدد دورها اعتنا به شکش نکند و احتیاط آن است کسی را وادار کند که عدد را حفظ کند. (م ۶۲۸).

آیه‌اللَّه مکارم: و بنابر آنچه به نفع اوست بگذارد. (همان).

آیه‌اللَّه بهجت: مثل کثیرالشکّ در نماز است (نباید اعتنا کند (م رساله ۹۷۳)

آیه‌اللَّه خویی: کثیرالشک در طواف تا به حدّ وسواس نرسد باید به شکش اعتنا کند (همان).

آیه‌اللَّه سیستانی: نباید اعتنا کند، چنانچه در نماز نباید اعتنا کند (همان).

قطع طواف

قطع طواف واجب بی عذر:

اشکال دارد: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری و زنجانی).

اشکال ندارد: (آیات عظام: تبریزی، مکارم، بهجت، فاضل و صانعی).

تفصیل: (آیات عظام: خویی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی ف سیستانی و زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله نوری: بعد از انجام مقداری از طواف (واجب) یا سعی، رها کردن آن اشکال دارد و اگر بعد از شوط

ص: ۱۲۸

چهارم طواف باشد، باید آن را اتمام کنند و نماز بخوانند و دو مرتبه طواف و نماز را اعاده نمایند (م ۶۵۷).

آیهاللّه عظام: بهجت، مکارم و فاضل: اشکال ندارد (همان).

آیهاللّه صافی و آیهاللّه گلپایگانی: اقوی صحت طواف است و اگر بعد از شوط چهارم بوده، نقصان طواف قطع شده را واجب است به جا آورد و نماز آن را نیز بخواند (همان).

آیهاللّه صانعی: صحت طواف از سر گرفته ... خالی از وجه نیست، ولی احتیاط مطلوب است (همان).

آیهاللّه تبریزی: در هر دو صورت اگر یک طواف کامل نیست، وظیفه فعلیه، اعم از تمام و اتمام به جا آورد کافی است (همان).

آیهاللّه سیستانی: (اشکال دارد) مگر این که جاهل قاصر باشد (همان).

آیهاللّه اراکی: بعد از نصف شوط چهارم (همان).

آیهاللّه خویی: در صورت اعتقاد به جواز از سر گرفتن طواف، عمل مزبور مجزی است (همان).

آیهاللّه خامنه ای: در این مسأله فتوایشان یافت نشد.

آیهاللّه زنجانی: قطع (طواف واجب) جایز نیست ... ولی اگر موالات عرفیه را از بین نبرد مانعی ندارد. (ص ۱۱۱ م ۴۴۰).

ص: ۱۲۹

قطع طواف برای نماز

بعد از دور چهارم، طواف را تمام کند. (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

بعد از ۵/ ۳ دور، احتیاط اتمام و اعاده. (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، فاضل و صافی).

قبل از نصف به احتیاط اعاده کند (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خویی رحمه الله، فاضل، صافی، صانعی، نوری و مکارم).

قبل از نصف اتمام کند. (آیات عظام: سیستانی، وحید، زنجانی و تبریزی).

قبل از نصف، تفصیل. (آیهاللّه خامنه ای و آیهاللّه بهجت).

آیات عظام امام خمینی رحمه الله، خویی رحمه الله، نوری: جایز است بلکه مستحب است قطع کند طواف را برای رسیدن به نماز جماعت یا رسیدن به وقت فضیلت نماز واجب و از هر جا که قطع کرد از همانجا بعد از نماز اتمام کند و احتیاط آن است که به دستور مساله ۶۲۰ عمل کند و سزاوار نیست این احتیاط ترک شود. (م ۶۲۱)

مسأله ۶۲۰: پس اگر بعد از چهار دور رها کرد از همانجا طواف را تمام کند و الا اعاده کند.

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله صافی، فاضل: ولی اگر از نصف گذشته و چهار شوط تمام نشده، احتیاطاً طواف را تمام کند و بعد اعاده کند.

(همان)

ص: ۱۳۰

آیهاللّه اراکی: در ذیل مساله ۶۲۰: «والّا بنابر احتیاط بعد از اتمام اعاده کند.» (همان)

آیهاللّه مکارم: ذیل مسأله ۶۲۰: (والا) بنابر احتیاط واجب اعاده کند. (همان) ذیل مسأله ۶۲۱ (سزاوار نیست این احتیاط ترک شود):

فرمودند: این احتیاط واجب نیست. (همان)

آیهاللّه خامنه ای: کسی که برای نماز واجب طواف واجبش را قطع کند، اگر بعد از اتمام نصف باشد، طواف را از همانجا که قطع کرده اتمام کند و اگر قبل از آن بوده و مدت زمان طولانی بین قطع و اتمام فاصله شود بنابر احتیاط، طواف را اعاده کند و گرنه بعید نیست این احتیاط، واجب نباشد؛ اگر چه احتیاط در هر حال خوب است و در تمام صور مذکور می تواند آن طواف را رها نموده و از نو طواف کند و در این مسأله فرقی بین اینکه نماز جماعت باشد یا فرادی، وقت نماز تنگ باشد یا نه، نیست (م ۶۲۰)

آیهاللّه سیستانی: اتمام کند و احتیاط مستحب آن است که طواف را بعد از طواف اول و نماز آن اعاده کند. (همان)

آیهاللّه تبریزی: اعاده لازم نیست، و احتیاط مستحب الخ (شبیه فتوای آیهاللّه سیستانی).

آیهاللّه صانعی: و الّا بنابراحتیاط بعد از اتمام اعاده کند (م ۶۲۰)

آیهاللّه وحید: (ص ۱۳۰ م ۳۰۷) و آیهاللّه زنجانی: (ص ۱۱۳ م ۴۴۶) می فرمایند: (از همانجا اتمام کند) هر چند قبل از شوط چهارم باشد یا از مطاف خارج شده باشد یا موالات از بین رفته باشد.

ص: ۱۳۱

آیهاللّه بهجت: ذیل مسأله ۶۲۱ (بعد از نماز اتمام کند): اگر موالات عرفیه به هم نخورد و اگر به هم بخورد و قبل از اکمال شوط چهارم باشد احتیاط مراعات شود با اکمال آن طواف و اعاده آن.

(م ۶۲۱)

توجه: به مسأله ۶۱۶ نیز مراجعه شود.

قِران و زیاده

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: در طواف واجب، قِران جایز نیست. یعنی جایز نیست طواف واجب را با طواف دیگر دنبال هم آورد بدون آنکه بین دو طواف، نماز فاصله شود. و در طواف مستحب مکروه است (م ۶۱۱).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: بنابر احتیاط واجب، سبب باطل شدن طواف می شود. (همان).

آیهاللّه وحید: قران جایز نیست و در صورتی که طواف دوّم را تمام نماید چه هر دو واجب باشد و یا یکی واجب و یکی مستحب، طواف اوّل بنابر احوط و طواف دوّم بنابر اقوی باطل است و اگر طواف دوّم را ناتمام گذاشت، نه زیاده است و نه قران ولی در بعضی از موارد مثل آنکه مکلّف در عین علم به حرمت قِران در آغاز یا اثناء طواف، قِران نماید، بنابر احتیاط طواف او باطل است. (ص ۱۳۲).

ص: ۱۳۲

اضافه سهوی بر طواف

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، تبریزی، مکـارم و صانعی: اگر سـهواً زیاد کنـد بر هفت دور، پس اگر کمتر از یک دور است، آن را قطع کند و طوافش صحیح است. اگر یک دور یا زیادتر است، احوط آن است که هفت دور به قصد قربت تمام کند، بدون تعیین مسـتحب یا واجب، و دو رکعت نماز قبل از سـعی و دو رکعت بعد از سعی بخواند. و دو رکعت اوّل را برای فریضه قرار دهد بدون آن که تعیین کند برای طواف اوّل است یا دوّم. (م ۶۱۴).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: این احتیاط مستحب است.

(همان).

آیهـاللَّه خویی رحمه الله: این قسـمت (دو رکعت نماز قبل از سـعی و دو رکعت بعـد از سـعی بخوانـد) در مناسک معظم لّه مـذکور نیست. (همان).

آیهاللَّه فاضل: احتیاط مستحب است که دو رکعت نماز بعد از سعی برای غیر فریضه انجام دهد. (همان).

آیهـاللَّه بهجت: احتیـاط در این است که دو رکعت فریضه قبـل از سـعی بجـا آورد. و دو رکعت نافله را می توانـد بعـد از سـعی بجا آورد. (همان).

آیهاللَّه سیسـتانی: اگر از روی اشـتباه چیزی بر شوطهای طواف بیفزاید اگر بعد از رکن عراقی (رکن بعد از حجرالاسود) یادش آمد، مقدار افزوده را تا یک طواف کامل به اتمام برساند، و احتیاط واجب

ص: ۱۳۳

این است که طواف دوّم را بدون نیّت واجب یا مستحب، به قصد قربت انجام دهد. و پس از آن چهار رکعت نماز بخواند و احتیاط مستحب انداختن فاصله بین آن هاست، بدین معنی که دو رکعت قبل از سعی جهت طواف واجب و دو رکعت پس از سعی جهت طواف مستحبی بجای آورد. و همچنین اگر بنابر احتیاط واجب، اگر پیش از رسیدن به رکن عراقی یادش بیاید. (همان).

ترک طواف

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر مشغول سعی بین صفا و مروه باشد و یادش آمد که طواف بجا نیاورده باید سعی را رها کند و طواف را بجا آورد و پس از آن سعی را اعاده کند (م ۶۳۰)

آیهاللّه زنجانی: اگر در اثناء سعی متوجه گردد، سعی را رها می کند و پس از طواف و نماز، سعی را از سر می گیرد و اگر بعد از سعی و قبل از تقصیر متوجه شود پس از طواف و نماز، سعی را اعاده می کند. و اگر بعد از تقصیر متوجّه شود، طواف و نماز آن را بجا می آورد و بنابر احتیاط واجب سعی و تقصیر را اعاده می کند. و تا اعاده تقصیر، از محرمات احرام اجتناب می نماید. (ص ۹۴ و ۹۵ م ۳۷۵).

آیهاللّه وحید: اگر در اثناء سعی یادش آمد که طواف را فراموش کرده، سعی را رها کرده و پس از طواف، بقیه سعی را تمام کند. و اگر بعد از سعی یادش آمد، طواف را بجا می آورد و سعی را اعاده می کند.

(ص ۱۳۵ م ۳۱۹).

ص: ۱۳۴

آیهاللّه گلپایگانی و آیهاللّه صافی: اگر قبل از شوط چهارم یادش بیاید سعی را رها کند و طواف و پس از آن سعی را انجام دهد. و اگر بعد از اتمام شوط چهارم باشد، بعد از انجام طواف سعی را اتمام و به احتیاط واجب آن را اعاده نماید (همان).

اگر طواف باطل بوده و تقصیر نموده است:

از احرام خارج شده، عمل را جبران کند: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، صانعی و نوری).

احتیاطاً اعاده سعی و تقصیر: (آیات عظام: مکارم، اراکی رحمه الله، بهجت، تبریزی و فاضل).

اعاده سعی و تقصیر: (آیات عظام: خویی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی و سیستانی).

اعاده تقصیر نه سعی: (آیهاللّه زنجانی).

س- اگر طواف یا سعی یا نماز طواف در عمره به جهتی باطل شده باشد و شخص بدون توجه به آن، تقصیر نموده باشد و لباس پوشیده و بعد متوجه شده که عمل مزبور باطل بوده است وظیفه او چیست و کفاره دارد یا نه؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، صانعی و نوری: باید عمل باطل شده را جبران کند و ظاهر این است که از احرام خارج شده و کفّاره ندارد. (م ۶۵۰ و ۶۴۷).

ص: ۱۳۵

آیهاللَّه خویی رحمه الله: و اگر طوافش باطل بوده باید لباس دوخته را بیرون بیاورد و سعی و تقصیر را نیز اعاده کند. (م ۶۴۷).

آیهاللَّه سیستانی: اگر طواف یا سعی باطل بوده باید عمل را با رعایت ترتیب جبران کند و تقصیر نماید و از تروک احرام قبل از آن اجتناب کند و پوشیدن لباس چون عمدی نبوده است کفّاره ندارد و اگر فقط نماز طواف باطل بوده است آن را انجام دهد و لازم نیست لباس احرام بپوشد. (م ۶۵۰).

آیات عظام: فاضل، اراکی رحمه الله، بهجت، مکارم و تبریزی: اگر طواف باطل بوده احتیاطاً بعد از اعاده طواف و نماز آن، سعی و تقصیر را نیز اعاده کند و تا تقصیر نکرده احکام محرم را مراعات کند. (م ۶۴۷).

آیهاللَّه زنجانی: (و اگر بعد از تقصیر متوجه شد.) بنابر احتیاط مستحب از محرمات اجتناب کرده، تقصیر را اعاده می کند ولی اعاده سعی لازم نیست. (ص ۹۵ م ۳۷۶).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله، آیهاللَّه صافی: (اگر وضو باطل بوده و قبل از شروع اعمال حج فهمیده) باید پس از وضو، طواف و نماز و سعی و تقصیر را اعاده کند. (م ۶۴۷).

حمل مریض یا طفل برای طواف (اطافه)

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر کسی مریض یا طفل را حمل کند و طواف دهد و خودش نیز قصد طواف کند، طواف هر دو صحیح است (م ۶۳۳).

ص: ۱۳۶

استراحت در حین طواف

امـام خمینی رحمه الله و سـایر آیات عظام: جایز است در بین طواف برای رفع خسـتگی و استراحت بنشـیند یا دراز بکشـد، و بعـد از همانجا اتمام کند.

ولی نباید آن قدر طول دهد که موالات عرفیه به هم بخورد. (م ۶۳۶).

توضیح: در صورت به هم خوردن موالات عرفیه، با توجه به اختلاف فتاوی در اتمام و اعاده به (م ۶۳۶) محشی مراجعه شود.

نجاسات عفّو شده در طواف

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، گلپایگـانی رحمه الله، صـافی و نوری: احتیـاط واجب آن است که از نجاساتی که در نماز عفو شـده، مثـل خون کمتر از درهم و جـامه ای که با آن نتوان نماز خوانـد، مثل عرقچین، جوراب، حتی انگشتر نجس، اجتناب کنـد. (م ۵۶۲).

آیهاللّه صانعی: این احتیاط مستحب است. (همان).

آیهاللّه مکارم: نجس بودن این لباس های کوچک (عرقچین، جوراب) ضرری ندارد ولی خون کمتر از درهم معاف نیست. (همان).

آیهـاللّه خـامنه ای: خونی که در نمـاز معفو است در طواف معفو نیست، و در چیزهـایی از قبیـل: جوراب و عرقچین و نیز دسـتمال و انگشتر، طهارت شرط نیست. (همان).

آیـات عظـام: خویی رحمه الله، بهجت و تبریزی: طواف در جامه ای که با آن نتوان نماز خوانـد (ساتر نباشـد)، اگر نجس باشـد مانع ندارد. و همچنین چیز نجس همراه انسان در طواف مانعی ندارد. (همان).

ص: ۱۳۷

آیهاللَّه سیستانی: همراه داشتن چیز متنجّس در طواف مانع ندارد. (همان).

آیهاللَّه فاضل: ظاهر آن است که از نجاساتی ... (امّا) در انگشتر و ماننـد آن که ثوب صـدق نمی کند، برای صحت طواف، طهارت آن ها شرط نیست. (همان).

آیهاللَّه وحیـد: احتیاط واجب آن است که در طواف از نجاساتی که در نماز عفو شـده، مثل خون کمتر از درهم اجتناب کنـد، ولی اجتناب از خون قروح و جروح اگر حرجی باشد، لازم نیست و نیز همراه داشتن چیز متنجس اشکال ندارد (ص ۱۱۵، م ۲۹۳ و ۲۹۴)

خون قروح و جروح

امـام خمینی رحمه الله و سـایر آیـات عظـام: در خون قروح و جروح تـا آنجـا که می شود تطهیر کرد یا لباس را عوض کرد، احتیاط واجب آن است که تطهیر کند یا جامه را عوض کند. و اگر تطهیر مشقّت داشته باشد، لازم نیست تطهیر کند. و احتیاط آن است که اگر می تواند طواف را تأخیر بیندازد تا بتواند بدون مشقّت تطهیر کند (م ۵۶۳ و ۵۶۵).

آیهـاللَّه گلپایگـانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: در صورتی که تطهیر مشـقّت داشـته باشـد احتیاط آن است که هم خودش با آن حال طواف کند و هم نائب بگیرد تا برای او طواف نماید. (م ۵۶۳).

ص: ۱۳۸

آیهاللّه تبریزی: اگر تطهیر آن حرجی نباشد، احتیاط واجب این است که آن را تطهیر نماید (همان).

توضیح: آیات عظام: خویی رحمه الله، خامنه ای و بهجت متعرض مسأله مشقت داشتن تطهیر نشده اند.

شک در طهارتِ طواف (وضو و غسل)

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر بعـد از تمام شـدن طواف شکّ کنـد که با وضو یا غسل آن را بجا آورده یا نه، طواف او صحیح است، لکن برای اعمال بعد باید طهارت تحصیل کند (م ۵۵۷).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: اگر بعـد از حـدث اصـغر شک کنـد در این که قبل از طواف غسل کرده یا نه بایـد غسـل کرده و طواف را اعاده کند و برای اعمال آتیه وضو بگیرد. (همان).

امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه نوری: اگر در اثناء طواف شک کنـد که وضو داشـته یا نه، پس اگر بعـد از تمامی دور چهارم است، طواف را رها کند و وضو بگیرد و از همان جا تتمه طواف را بجا آورد، و اگر قبل از تمام شدن دور چهارم است، احتیاط واجب آن است که طواف را تمام کند و اعاده کند. (م ۵۵۸).

آیهاللّه سیستانی: اگر در اثناء طواف شک کند که وضو داشـته و سابقه طهارت نداشـته باشد ... و اگر قبل از دور چهارم باشد اتمام لازم نیست، اعاده کند (همان).

ص: ۱۳۹

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: باید وضو بگیرد و طواف را از سربگیرد چه قبل از تمام شدن چهار دور باشد یا بعد از آن. (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: اگر بعد از نصف دور چهارم باشد، طواف را رها و وضو بگیرد و از همان جا تمام کند، و اگر قبل از نصف دور چهارم باشد، اتمام لازم نیست بلکه اعاده لازم است. (همان).

آیهاللّه بهجت: حکم شک در طهارت در اثناء طواف هم همان حکم شک است در طهارت در اثناء نماز (همان) (نماز باطل است، وضو بگیرد و نماز را اعاده کند.) (رساله م ۳۰۹).

آیات عظام: خویی رحمه الله، خامنه ای و تبریزی: اگر سابقه طهارت داشته به شک خود اعتنا نکند والّا واجب است طهارت گرفته و طواف را از سر بگیرد. (همان).

آیهاللّه مکارم: حالت سابقه خود را از وضو و حدث نداند. اگر بعد از دور چهارم باشد اتمام سپس اعاده کند و اگر قبل از تمام شدن دور چهارم باشد، طواف او باطل است. (همان).

آیهاللّه فاضل: اگر در بین طواف شک کند که وضو داشته یا خیر مسأله سه صورت دارد، اوّل: حالت سابق خود را بداند که طاهر بوده در این فرض جایز است طواف را تمام کند و برای اتمام آن وضو واجب نیست و اعاده طواف نیز لازم نیست و در این صورت فرقی نیست که شک بعد از دور چهارم عارض شده باشد یا قبل از آن.

دوّم: حالت سابق خود را بداند که محدث بوده، در این فرض ظاهراً

ص: ۱۴۰

هر مقدار طوافی که انجام داده محکوم به بطلان است چه شک بعد از دور چهارم عارض شده باشد یا قبل از آن و باید بعد از وضو از نو طواف کند. سوّم: حالت سابق خود را نداند، که در این صورت به احتیاط واجب پس از وضو طواف را تمام کند و نماز را بخواند و پس از آن طواف و نماز آن را اعاده کند و در این صورت فرقی نیست که شک بعد از دور چهارم یا قبل از آن عارض شده باشد. (همان).

فتوای آیهاللَّه صانعی، چون فتوای امام خمینی رحمه الله است با این قید «اگر بعد از نصف دور چهارم». و اگر قبل از تمام شدن دور چهارم باشد، معظّم له اتمام را لازم نمی داند بلکه اعاده را کافی می داند.

(همان).

عارض شدن حدث در حال طواف

امام خمینی رحمه الله و آیهاللَّه نوری: اگر در اثناء طواف، حدث (اصغر) عارض شود، پس اگر پس از تمام شدن دور چهارم است، باید طواف را قطع کند و طهارت تحصیل کند و از همان جا که طواف را قطع کرده تمام کند، و اگر پیش از تمام شدن دور چهارم باشد، احتیاط واجب آن است که طواف را تمام کند و آن را اعاده کند. (م ۵۴۹ و ۵۵۰).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه صانعی: اگر بعد از تجاوز از نصف بوده است طواف را قطع می کند ... (همان) آیهاللَّه صانعی: به جای احتیاط واجب، احتیاط مستحب دارند.

ص: ۱۴۱

آیهاللّه خویی رحمه الله: اگر حـدث بعـد از دور چهارم بـدون اختیار باشد، بعد از طهارت، طواف را از همانجا ادامه می دهد، و اگر حـدث بعـد از نصف و پیش از تمام شـدن دور چهارم باشـد، یا بعد از تمامی دور چهارم و حدث اختیاری باشد احوط آن است که طواف را پس از طهارت از جایی که قطع کرده تمام کرده سـپس آن را اعاده نمایـد ... و می تواند یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام انجام دهد (همان).

آیهاللّه تبریزی: اگر حـدث قبل از نصف ولو از روی عمد نباشد طواف باطل است و در غیر این صورت احتیاط واجب این است که آن را اتمام، سپس اعاده کند و می تواند یک طواف به نیّت اعم از تمام و اتمام به جا آورد (همان).

آیهاللّه بهجت: اگر بعد از تجاوز از نصف و از روی سـهو و غفلت باشد طواف را قطع کرده و بعد از طهارت آن را ادامه می دهد و اگر از روی عمد باشد حکم به ادامه طواف بعد از قطع آن مورد تأمّل است.

(همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: اگر از نصف گذشته و به چهار شوط نرسیده احتیاط به اتمام و اعاده طواف با نمازهای آن ترک نشود، و اگر به نصف نرسـیده طواف باطل است و بعـد از طهارت آن را اعاده کند. آیهاللّه گلپایگانی می فرماید: اگر بعد از گذشتن از چهار شوط محدث شود، پس از تحصیل طهارت آن را تکمیل و طوافش صحیح است (همان).

ص: ۱۴۲

آیهاللَّه بهجت و آیهاللَّه اراکی رحمه الله: اگر پیش از تمام شدن نصف طواف، حدث عارض شود، طواف را قطع کند، پس از تحصیل طهارت آن را اعاره کند. (۵۵۰).

آیهاللَّه خامنه ای: اگر پیش از تمام شدن نصف دور چهارم حدث اصغر عارض شود، واجب است که قطع کند طواف را و بعد از طهارت آن را اعاده کند. و اگر بعد از نصف و قبل از پایان دور چهارم باشد، باید طواف را قطع کند و بعد از طهارت، اگر موالات عرفیه به هم نخورده طواف را تکمیل و اگر موالات به هم خورده طواف به قصد اعم از اتمام و تمام اعاده نماید و در هر صورت می تواند طواف قبلی را رها نموده و از نو طواف کند (همان).

آیهاللَّه سیستانی: اگر قبل از تمام شدن دور چهارم باشد، طواف باطل است و اگر پس از تمام شدن دور چهارم محدث شده بدون اختیار، باید طوافش را قطع نموده و بعد از طهارت از همانجا که قطع کرده ادامه بدهد و به اتمام برساند، و اگر با اختیار باشد احتیاط واجب بعد از قطع طواف و تحصیل طهارت از همانجا که قطع کرده ادامه دهد و به اتمام برساند و سپس طواف را اعاده نماید. (همان).

آیهاللَّه مکارم: اگر پیش از دور چهارم باشد، وظیفه او فقط اعاده است و اتمام طواف سابق، لازم نیست. (همان).

آیهاللَّه فاضل: اگر در بین طواف واجب حدث عارض شود مسأله چهار صورت دارد:

ص: ۱۴۳

اوّل: حدث قبل از رسیدن به نصف طواف باشد، در این صورت طواف باطل می شود که باید بعد از تحصیل طهارت آن را از سر بگیرد، خواه محدث شدن اختیاری باشد یا بدون اختیار.

دوم: پس از رسیدن به نصف و قبل از تمام شدن دور چهارم باشد، که در این صورت بنابر احتیاط واجب پس از وضو طواف را تمام کند و نماز آن را بخواند و دوباره طواف دیگر کند و نماز آن را نیز بخواند، خواه حدث با اختیار باشد یا بدون اختیار.

سوم: بعد از تمام شدن دور چهارم اختیاراً خود را محدث کند، که در این صورت نیز مثل صورت دوّم احتیاط کند.

چهارم: پس از تمام شدن دور چهارم بی اختیار محدث شود، در این صورت پس از تحصیل طهارت، طواف را از آنجایی که محدث شده تمام کند، و صحیح است، در این مسأله فرقی بین حدث اصغر و اکبر نیست. (همان).

علم به نجاست بعد از طواف

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر بعد از طواف علم پیدا کرد که در حال طواف بدن یا لباسش نجس بوده، طوافش صحیح است (م ۵۶۶).

فراموش کردن نجاست

احتیاط واجب اعاده. (آیات عظام: امام خمینی، نوری، خامنه ای و صافی).

اعاده ندارد. (آیات عظام: خویی رحمه الله، مکارم، تبریزی، سیستانی، بهجت و فاضل).

ص: ۱۴۴

اقوی اعاده کند. (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و صانعی).

احوط اتمام و اعاده. (آیهاللّه اراکی رحمه الله

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، نوری، صافی: اگر فراموش کنـد نجاست را و طواف کند، احتیاط واجب اعاده است و همین طور است اگر در بین طواف یادش بیاید. (م ۵۷۱)

آیهاللّه مکارم: در فرض فراموشی اعاده ندارد. (همان)

آیهاللّه خویی رحمه الله، آیهاللّه تبریزی: بنابر اظهر طوافش صحیح است. (همان).

آیهاللّه سیستانی: طوافش صحیح است (همان)

آیهاللّه بهجت: صحت طواف خالی از وجه نیست و در صورت تذکر در اثنا تطهیر می کند و سپس اتمام می نماید (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: احوط آن است که پس از تطهیر بدن یا لباس از همانجا اتمام کند ونماز بخواند و احتیاطاً اعاده کند طواف و نماز را (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: اقوی اعاده طواف است. (همان)

آیهـاللّه فاضل: طواف صـحیح است ولی مسـتحب است آن را اعاده کنـد. بلی اگر بعـد از نماز طواف یادش آمـد فقط نماز را اعاده کند.

(همان).

آیهاللّه صانعی: (اعاده) خالی از قوّت نیست. (همان).

ص: ۱۴۵

استفاده زنان از قرص

س- زن هایی که برای جلوگیری از قاعدگی از قرص استفاده می کنند و در ایام عادت ممکن است یک یا دو لک کم رنگ ببینند برای طواف وظیفه شان چیست؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: حکم استحاضه را دارد و باید به وظیفه مستحاضه عمل کند. (م ۷۳۶).

آیهاللَّه بهجت: مگر آن که علم پیدا کند در باطن خون است.

(همان).

زنان یائسه

س- اگر زن قرشیه پس از ۶۰ سال و غیر قرشیه پس از ۵۰ سال خونی ببینند که همه صفات حیض را دارد، وظیفه او در طواف و نماز چیست؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: حکم مستحاضه را دارد ...

حتی در صورت توالی یا داشتن صفات (حیض) (م ۷۳۵).

آیهاللَّه خویی رحمه الله و تبریزی: اگر بعد از ۶۰ سال باشد حکم مستحاضه را دارد و اگر بین ۵۰ و ۶۰ باشد بنابر احتیاط، هر دو بین احکام حائض و مستحاضه جمع کنند. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: یائسگی در هر دو با اتمام ۶۰ سال قمری شروع می شود. (م ۷۲۶).

ص: ۱۴۶

طهارت در طواف مستحبی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: در طواف مستحبّی طهارت از حدث اکبر و اصغر شرط نیست. (م ۵۴۶).

حکم مبطون

س- مُحرمی که مبتلا به خروج ریح است یعنی مرتب ریح از او جدا می شود، تکلیف او چیست؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، نوری، صانعی و مکارم: حکم مبطون را دارد چنانچه نتواند در اثناء طواف وضو بگیرد یا حرجی باشد، اکتفا به یک وضو برای طواف کافی است، ولی اگر بتواند ولو با حمل آب در اثناء طواف وضو بگیرد، واجب است تجدید وضو کند و همچنین است حکم در نماز طواف. (م ۷۳۸).

آیهاللَّه خویی رحمه الله و آیهاللَّه بهجت: مانند مسلوس است و همان وظیفه را دارد. (همان).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه فاضل: بنابر احتیاط واجب باید مثل مبطون نایب هم بگیرد. (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: و مبطون برای طواف نایب بگیرد و احتیاطاً خودش هم طواف کند. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: در فرض مذکور یک وضو برای طواف و نماز

ص: ۱۴۷

کافی است مگر آن که حدثی غیر از آنچه مستند به بیماری اوست از او سر بزند. (همان).

آیهاللَّه تبریزی: بنابر احتیاط حکم مبطون را دارد (همان).

حکم مسلوس

س- شخصی عمل جراحی انجام داده است و فعلًا کیسه ای بسته است که بول او قطره قطره در آن کیسه می ریزد لکن نه از مجرای بول بلکه از موضع جرّاحی که در پهلو قرار داده اند آیا این شخص حکم مسلوس را دارد؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: حکم مسلوس را دارد.

(م ۷۴۰).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله: اگر از محل غیر معتاد ولو بالعارض خارج شود، آن هم بنابر احتیاط واجب همان حکم را دارد. (همان).

س- شخصی مسلوس است برای طواف و نماز آن وظیفه او چیست؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، مکارم، صانعی، صافی و نوری: اگر وقتی دارد که بتواند طواف را با وضو و نماز را با وضو انجام دهد باید آن وقت را انتخاب کند و طواف و نماز را با وضو و بدن پاک بجا آورد و بقیه اعمال را بعد از آن اتیان نماید. و اگر چنین وقتی ندارد در صورتی که مشقّت نداشته باشد برای هر بار که حدث از او صادر شود

ص: ۱۴۸

یک وضو بگیرد و اگر مشقّت دارد برای طواف یک وضو و برای نماز هم یک وضو بگیرد. (م ۷۵۰).

آیهالّله گلپایگانی رحمه الله: و اگر این را هم نمی تواند (حکمی که در متن است) برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را بجا آورد و بعد تجدید وضو نموده و سه شوط دیگر آن را انجام دهد. (همان).

آیهالّله اراکی رحمه الله و آیهالّله فاضل: و در هر صورت بنابر احتیاط واجب نائب هم بگیرد. (همان).

آیهالّله بهجت: به همان دستوری که برای نماز خود طهارت می گیرد، برای طواف نیز همان نحو عمل می کند (همان).

آیهالّله تبریزی: بعید نیست که یک وضو کفایت کند مادامی که حدث متعارف از او صادر نشود گرچه احتیاط اعاده وضو است.

(همان).

آیهالّله سیستانی و آیهالّله خویی: به همان دستوری که برای نماز خود طهارت می گیری، برای طواف نیز همان طهارت کافی است (همان).

حجاب زن در طواف

س- آیا حجاب زن در طواف مثل حجاب او در نماز است یا فرق می کند؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صانعی و صافی: فرق می کند. فقط وجه و کفّین در طواف مستثنی است علی الاحوط.

(م ۷۵۴).

ص: ۱۴۹

آیهاللّه خویی رحمه الله: فرق نمی کنـد و پوشانـدن صورت برای زن از نامحرم بنابر احتیاط واجب است ولکن بایـد بنحوی باشد که ساتر به صورت زن مسّ نشود. (همان).

آیهاللّه فاضل: در حال طواف برای زن، حفظ از نامحرم وجوب نفسی دارد. (همان).

آیهـاللّه مکارم: در حال نماز پشت پا و کف آن نیز مسـتثنی است ولی در طواف احتیاط پوشانـدن آن است، همچنین در نماز، نقاب ضرری ندارد ولی در طواف جایز نیست. (همان).

آیهـاللّه سیسـتانی: فی الجمله فرق می کنـد گرچه احتیاط این است که همان مقـدار که در نماز پوشانـدن واجب است در طواف نیز واجب است، ولی اگر قسمتی از موها یا بازو و ساق پا پیدا باشد طواف صحیح است. همچنین به احتیاط واجب نباید صورت خود را با نقاب و مانند آن بپوشاند، حتّی اگر محلّ باشد. (همان).

آیهـاللّه نوری: فرق می کنـد چون در نمـاز می توانـد صورت خود را بپوشانـد ولی در طواف واجب است صورت خود را نپوشانـد. (همان).

س- اگر مقداری از موهای سر زن یا جاهای دیگر بدن او که باید در حال طواف بپوشاند پیدا باشد، طواف او چه حکمی دارد؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صانعی، صافی، تبریزی و نوری: اگر عمـدی باشـد طواف صحیح نیست

ص: ۱۵۰

علی الاحوط و در غیر مورد عمدی صحیح است مگر در جاهل مقصّر علی الاحوط. (م ۷۵۵).

آیات عظام: خامنه ای، فاضل، مکارم و سیستانی: (اگر عمدی نیز باشد)، طواف صحیح است هر چند گناه کرده است. (همان).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: در فرض جهل به حکم، طواف صحیح است.

(همان).

ص: ۱۵۱

فصل هشتم: نماز طواف

فاصله نینداختن بین طواف و نماز

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: احوط آن است که بعد از طواف مبادرت به نماز کند و زود به جا آورد. (م ۷۷۷).

آیهاللَّه خویی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: بایستی بعد از طواف مبادرت به نماز کند، که در عرف نگویند بین آن ها فاصله شده است. آیهاللَّه خویی رحمه الله: فصل بین طواف و نماز طواف مبطل طواف است و اگر تدارك نشود حج باطل می شود. (همان).

آیهاللَّه فاضل: اقوی مبادرت به نماز است و در صورتی که عالماً عامداً اخلال به فوریت کند، ظاهراً طواف باطل می شود. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: باید به نظر عرف بین آن دو فاصله ای نباشد و اما فاصله به اندازه ده دقیقه برای استراحت یا یافتن جای مناسب و مانند آن اشکال ندارد. ولی کار دیگری مانند نماز قضا به احتیاط واجب نباید انجام دهد (همان).

آیهاللَّه وحید: اقوی وجوب مبادرت به نماز است بعد از طواف، به طوری که میان طواف و نماز بیش از مقدار متعارف فاصله نیفتد (ص ۱۳۰، م ۳۲۵).

ص: ۱۵۲

محل نماز طواف:

احوط پشت مقام باشد. (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی رحمهم الله، خویی، صافی و بهجت).

واجب است پشت مقام باشد. (آیهاللّه خامنه ای، مکارم، زنجانی و صانعی: بلکه اقوی).

اظهر پشت مقام. (آیهاللّه فاضل، سیستانی، تبریزی و وحید).

هر جای مسجد بخواند. (آیهاللّه نوری).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خویی، بهجت، صافی و اراکی رحمه الله:

«واجب است که نماز طواف را نزد مقام ابراهیم بجا آورد و احتیاط واجب آن است که پشت مقام بجا آورد (به طوری) که سنگی که مقام است بین او و خانه کعبه واقع شود و بهتر آن است که هر چه ممکن باشد نزدیک تر بایستد، لیکن نه به طوری که مزاحمت با سایرین کند (م ۷۷۸).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: بنابر احتیاط واجب این نماز نزد مقام ابراهیم واقع شود. (همان).

آیات عظام: فاضل، تبریزی و سیستانی: و اظهر آن است (پشت مقام باشد) (همان).

آیهاللّه خامنه ای: واجب است این نماز (طواف) پشت مقام نزدیک به آن خوانده شود به شرط اینکه مزاحمت برای دیگران نباشد. (م ۷۷۸).

ص: ۱۵۳

آیهاللّه مکارم: واجب است نماز طواف را در صورت امکام پشت مقام ابراهیم علیه السلام بجا آورد. (همان).

آیهاللّه وحید: واجب آن است که آن را نزدیک مقام بجا آورد و ظاهر آن است که نماز را پشت مقام انجام دهد. (ص ۱۳۷).

آیهاللّه زنجانی: نماز طواف را باید پشت مقام حضرت ابراهیم بجا آورد و باید به قدری نزدیک مقام باشد که بگویند نزد مقام نماز می خواند. (ص ۱۳۰ م ۵۰۹).

آیهاللّه نوری: در هر نقطه ای از مسجدالحرام نماز طواف را بخواند مجزی است هر چند بهتر است که نسبت به مقام حضرت ابراهیم الاقرب فالاقرب (هر چه نزدیکتر باشد بهتر است) را مراعات کند. (م ۷۷۹).

آیهاللّه صانعی: بلکه اقوی (همان).

نماز طواف مستحبی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: جائز است نماز طواف مستحبی را در هر جای مسجدالحرام که بخواهد بجا آورد. (م ۷۸۱).

س- آیا در طواف مستحبی می تواند دو یا سه طواف پشت سر هم انجام دهد و بعد برای هر کدام نماز بخواند؟

آیهاللّه بهجت: می تواند. (استفتاء).

آیهاللّه تبریزی: مانع ندارد. (همان).

ص: ۱۵۴

آیهاللَّه سیستانی: می تواند، و می تواند نماز نخواند. (همان).

آیهاللَّه فاضل: طواف قران در صورت استحبابی بودن مکروه است. (همان).

آیهاللَّه نوری: لازم است بعد از هر طواف نماز آن را بخواند.

(همان).

آیهاللَّه صانعی: قران در طواف های مستحبی مکروه است.

(همان).

محلّ نماز در صورت ازدحام:

در یکی از دو جانب. (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی، گلپایگانی رحمه الله، صافی، فاضل، مکارم، بهجت و وحید).

صدق پشت مقام. (آیهاللَّه زنجانی، خویی و تبریزی، سیستانی، خامنه ای و صانعی).

هر نقطه ای در مسجدالحرام. (آیهاللَّه نوری).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صافی و مکارم: اگر بواسطه زیادی جمعیت نتوانست پشت مقام بایستد بطوری که گفته شود نزد مقام نماز می کند بواسطه دوری زیاد، در یکی از دو جانب به جا آورد، در جائی که گفته شود نزد مقام نماز می خواند. (م ۷۷۹ و نیز ۷۸۰).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله: در صورت عدم تمکن از نماز نزدیک مقام، می تواند با رعایت الاقرب فالاقرب دورتر نماز بخواند ولی به هر حال

ص: ۱۵۵

باید پشت مقام باشد. (همان) و همچنین آیهاللّه تبریزی: بنابر احتیاط پشت مقام باشد (همان).

آیهاللّه وحید: در صورت عدم امکان نماز در نزدیک مقام، آنرا پشت مقام بجا آورد و اگر ممکن نشد، نماز را بنابر احتیاط در طرف راست یا چپ و نزدیک مقام بجا آورد. (ص ۱۳۷).

آیهاللّه خامنه ای: (در صورت ازدحام) کافی است در هر نقطه ای که خلف صدق کند گر چه از مقام دور باشد، بلکه در این صورت صحت نماز در هر جای مسجدالحرام بعید نیست. و نماز خواند در دو طرف راست یا چپ مقام در صورت تمکن از خلف گرچه دور باشد، کافی نیست (همان).

آیهاللّه سیستانی: و اگر نتواند پشت مقام و نزدیک آن بجا آورد احتیاط واجب آن است که هم آن را در نزدیکش چه در سمت راست و یا چپ و هم دور از آن ولی پشت مقام بجا آورد. (همان).

آیهاللّه زنجانی: در هنگام ازدحام جمعیت می تواند به فاصله دورتری نماز بخواند ولی باید در پشت مقام باشد و نماز خواندن در طرف راست یا چپ مقام هر چند به مقام نزدیکتر باشد کافی نیست.

(ص ۱۳۰ م ۵۱۰).

آیهاللّه صانعی: نماز طواف را باید پشت مقام به جا آورد و پشت مقام حدّ معینی ندارد، میزان صدق عرفی است و تا ایوان ها هم صادق است (م ۷۷۹).

ص: ۱۵۶

آیهاللّه بهجت: در صورت عدم تمکّن و بُعد مفرط، در یکی از دو جانب آن بجا آورد (م ۷۷۹).

آیهاللّه نوری: در هر جای مسجدالحرام می تواند بخواند. (م ۷۷۹).

س- اگر بعد از طواف، در پشت مقام ابراهیم جمعیّت زیاد باشد یا مأمورین اجازه نماز را ندهند آیا لازم است صبر کند و در وقت خلوت و با فاصله چند ساعت یا چند روز نماز طواف را بجا آورد یا همان موقع در قسمت دورتر نماز بخواند؟

آیهاللّه بهجت: در صورت عدم تمکّن و بُعد مفرط در یکی از دو جانب آن بجا می آورد. (استفتا).

آیهاللّه فاضل: لازم نیست صبر کند بلکه باید نماز بخواند و بعداً در زمان خلوت اعاده کند. (همان).

آیهاللّه مکارم: می تواند عقب تر برود و نماز را در آنجا بخواند.

(همان).

آیهاللّه سیستانی: در همان موقع با فاصله نماز بخواند و سعی کند هر چه ممکن است نزدیکتر به مقام باشد. (همان)

آیهاللّه تبریزی: در فرض مزبور باید در همان موقع در فاصله دورتر از مقام با رعایت الاقرب فَالاقرب نماز طواف را بجا آورد. (همان).

آیهاللّه نوری: در فرض مذکور در همان موقع به فاصله دورتر از مقام می تواند نماز طواف را بخواند. (همان).

ص: ۱۵۷

آیهاللّه صانعی: بایـد هر کجا از پشت مقام که می توانـد بجا آورد لکن با رعایت الاقرب فَالاقرب و بنابر احتیاط واجب بایـد نماز را فوراً پس از طواف بخواند. (همان).

قرائت نماز

امـام خمینی رحمه الله: واجب است بر هر مکلفی که نمـاز خود را یـاد بگیرد و قرائت ذکرهای واجب را پیش کسـی درست کنـد تا تکلیف الهی را بطور صحیح بجا آورد. (م ۷۸۸).

عدم تصحیح نماز

کسی که قرائت نمازش صحیح نیست:

خودش بخواند و در صورت امکان به وی تلقین شود. (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، نوری، فاضل و صانعی).

احتیاطاً خودش و به جماعت بخواند و نائب هم بگیرد. (آیات عظام: خویی رحمه الله، تبریزی، اراکی رحمه الله و وحید).

به جماعت و فردای بخواند، بهتر است نائب هم بگیرد. (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی).

خود بخواند. (آیات عظام: مکارم، زنجانی، سیستانی و خامنه ای).

در صورت امکان به جماعت و الّا عمل به وظیفه یومیه.

(آیهاللّه بهجت).

ص: ۱۵۸

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، نوری و صانعی: اگر شخصی نتوانست قرائت یا ذکرهای واجب را یاد بگیرد باید نماز را به هر ترتیبی که می تواند خودش بجا آورد و کافی است و اگر ممکن است کسی را بگمارد که نماز را تلقین او کند و احتیاط آن است در مقام ابراهیم به شخص عادلی اقتدا کند، لکن اکتفا به نماز جماعت نکند چنانچه نائب گرفتن نیز کافی نیست. (م ۷۸۹).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: نماز طواف را به جماعت بخواند ولی اکتفا به آن اشکال دارد و واجب است بطور فرادی نیز بخواند و اگر نائب هم بگیرد جهت نماز بهتر و مطابق با احتیاط است.

(همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: احتیاط آن است که در صورت امکان به جماعت هم انجام دهد و نائب بگیرد ولی به آن ها اکتفا نکند و خودش به هر ترتیبی که می تواند بجا آورد. (همان).

آیهاللّه مکارم: نماز جماعت و نائب گرفتن لزومی ندارد. (همان).

آیهاللّه وحید: کسی که به هیچ وجه نمی تواند قرائت نمازش را درست کند به همان کیفیت نماز را بجا آورد، و اگر می تواند آن را تصحیح کند ولو با تلقین دیگری باید آن را تصحیح نماید و اگر نتوانست تا ضیق وقت آن را یاد بگیرد به همان نحو بخواند و احتیاط واجب آن است که در این صورت به جماعت نیز بخواند و نائب هم بگیرد. (ص ۱۳۹ م ۳۲۸).

ص: ۱۵۹

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: و اگر سهل انگاری کرد تا وقت تنگ شد بنابر احتیاط واجب به هر نحو که می تواند نماز را بجا آورد و آن را به جماعت بخواند و نایب نیز بگیرد. (م ۷۹۱).

آیهاللّه زنجانی: بایـد طواف را تا آخر وقت تأخیر بینـدازد و قرائت نمازش را تصـحیح کنـد و اگر تأخیر نیندازد و با قرائت غلط نماز بخواند، نماز او باطل است. و کسی که تا آخر وقت قرائتش را تصحیح نکرد در آخر وقت طواف می کند و به هر شکل که بهتر می توانـد ولو با تلقین دیگری نماز می خوانـد. اما کسـی که نمی توانـد تا آخر وقت هیچ مقدار از قرائتش را تصـحیح کند لازم نیسـت طوافش را به تأخیر بیندازد. (ص ۱۳۴، م ۵۲۴ و ۵۲۶).

آیهاللّه بهجت: و اگر ممکن باشد نماز را در مقام به جماعت بخواند و در صورت عدم امکان با جماعت، عمل به وظیفه یومیه کافی است. (م ۷۸۹).

آیهاللّه سیسـتانی: اگر مقـدار زیادی از قرائت حمد را بتواند صـحیح بخواند، پس خواندن نماز با این کیفیت کفایت می کند، و اگر نتواند احتیاط این است که همان مقدار و هم مقدار دیگری از آیات قرآن را به نحو صحیح که می تواند ادا کند، بخواند والّا تسبیح بگوید. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: مشـروعیت جماعت در نماز طواف ثابت نیست پس به هر نحو می توانـد خودش بخواند و احتیاطاً نائب هم بگیرد. (همان).

ص: ۱۶۰

فراموش کردن نماز طواف

آیـات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خویی رحمه الله، بهجت، خامنه ای، فاضل، مکارم، سیسـتانی، صانعی، نوری و تبریزی: اگر نماز طواف را فراموش کند و در بین سعی بین صفا و مروه یادش بیاید، از همانجا سعی را رها کند و برگردد دو رکعت نماز را بخواند، بعد از آن سعی را از همانجا تمام کند. (م ۷۸۳).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: در کمتر از نصف، همه آن (سعی) را مجدداً بجا آورد. (همان).

امـام و سـایر آیـات عظـام: اگر نمـاز را فراموش کرد و سـایر اعمال بعـد از نماز را بجا آورد، اعاده آن ها ظاهراً لازم نباشـد. اگر چه احتیاط استحبابی در اعاده است. (م ۷۸۴).

ص: ۱۶۱

فصل نهم: سعی

اشاره

امام خمینی رحمه الله: واجب است بعد از بجا آوردن نماز طواف، سعی کند بین صفا و مروه که دو کوه معروفند (م ۸۲۵).

واجبات سعی

۱- نیّت.

۲- هفت مرتبه بین صفا و مره باشد.

۳- شروع از صفا.

۴- ختم به مروه.

۵- در وقت رفتن به مروه یا صفا، متوجّه آنجا باشد.

در سعی توجّه به طرف مقابل:

لازم است: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

لازم نیست، می تواند عقب یا به پهلو برود: (آیهاللَّه زنجانی).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: واجب است در وقت رفتن به طرف مروه متوجّه به آنجا و وقت رفتن به صفا متوجه به آن باشد پس اگر عقب عقب برود یا پهلو را به طرف صفا و مروه کند و برود باطل است. لکن نگاه کردن به چپ و راست بلکه گاهی به پشت سر اشکال ندارد. (م ۸۳۷).

ص: ۱۶۲

آیهاللّه گلپایگانی و آیهاللّه صافی: (نگاه به پشت سر) در صورتی که سینه و شانه ها در حال رفتن به مروه یا صفا باشد یا در حال توقف به پشت سر برگردد (همان).

آیهاللّه زنجانی: توجّه به کوه مقابل هنگام سعی کردن لازم نیست هر چند مطابق احتیاط استحبابی است. اگر به پهلو سعی کند مانعی ندارد، بلکه چنانچه عقب عقب نیز برود ظاهراً صحیح است (ص ۱۴۱ م ۵۵۵).

س- شخصی به جهت کنترل همراهان خود در حین سعی گاهی به عقب برمی گشته و بدون توجّه مجدّداً همان مساحت را طیّ می کرده آیا سعی او صحیح است؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، بهجت، صانعی و نوری: اشکال دارد و باید سعی را اعاده کند. (م ۸۷۷).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، مکارم و تبریزی: اشکال ندارد. (همان).

آیهاللّه سیستانی: مگر این که جاهل قاصر باشد یا مقدار اضافی را به قصد سعی انجام ندهد. (همان).

موالات در سعی

احوط معتبر است. (آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی، فاضل، سیستانی و مکارم).

معتبر نیست. (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی رحمهم الله، صافی، بهجت، نوری و صانعی).

ص: ۱۶۳

س- آیا موالات در تمام اشواط سعی معتبر است و یا اختصاص به بعضی دارد؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صافی، صانعی و نوری: در سعی موالات معتبر نیست مگر شوط اوّل تمام نشده باشد که در صورت فوات موالات، احتیاطاً از سر بگیرد. (م ۸۸۴).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: احوط اعتبار موالات عرفیه بین اشواط سعی است. (همان).

آیهاللَّه فاضل و آیهاللَّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب موالات عرفیه لازم است. (همان).

آیهاللَّه مکارم: احتیاط واجب آن است که در غیر موارد استثناء شده موالات عرفیه رعایت شود. (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: موالات در سعی معتبر نیست. (همان).

آیهاللَّه بهجت: دلیلی بر اعتبار موالات در سعی در غیر شوط اوّل نیست. (همان).

قطع سعی

س- اگر سعی را در وسط دور اوّل رها کند و بلافاصله سعی را از سر بگیرد وظیفه اش چیست؟ اگر این عمل را در دور دوّم یا چهارم انجام دهد حکم آن چیست؟

آیهاللَّه بهجت: مانعی ندارد. (استفتا).

ص: ۱۶۴

آیهاللَّه مکارم: رها کردن آنچه بجا آورده از سعی و طواف و اعراض از آن و از سر گرفتن آن ها اشکالی ندارد. (همان).

آیهاللَّه فاضل: اگر قبل از شوط چهارم سـعی را قطع کرده و بعد از به هم خوردن موالات عرفیه سـعی را شـروع کرده است سـعی او صحیح است والّا سعی او اشکال دارد و باید اعاده کند. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: سعی او به احتیاط واجب باطل است مگر اینکه جاهل قاصر باشد. (همان).

آیهاللَّه تبریزی: مانعی ندارد ولکن این عمل خلاف احتیاط است و چنانچه موالات فوت نشده همان سعی را تمام کند. (همان).

آیهاللَّه نوری: این عمل درست نیست اگر می خواهـد سـعی را از سـر بگیرد سـعی اوّل را به آخر برسانـد بعـد از آن سـعی را از سـر بگیرد.

(همان).

آیهاللَّه صانعی: اشکال ندارد و سعی از سر گرفته شده مجزی است. (همان).

تأخیر سعی

تأخیر سعی بدون عذر:

جواز تا شب و عدم جواز تا روز بعد: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

در صورت تأخیر گناه کرده است: (آیهاللَّه مکارم).

ص: ۱۶۵

در صورت تأخیر اعاده طواف و نماز. (آیهاللَّه خویی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی).

احوط عدم جواز تا شب: (آیهاللَّه وحید).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خامنه ای، سیستانی، بهجت، صافی، نوری، صانعی و فاضل: جائز است تأخیر سعی از طواف و نماز آن بدون عذر تا شب گرچه احتیاط در تأخیر نینداختن است. (م ۸۳۹) ولی جایز نیست بدون عذر تا روز بعد تأخیر بیندازد. (م ۸۴۰).

آیهاللَّه مکارم: ولی اگر تأخیر انداخت، سعی او باطل نخواهد شد هر چند گناه کرده است. (م ۸۴۰).

آیهاللَّه تبریزی: تأخیر تکلیفاً جایز است ولی باید طواف و نماز را اعاده نمود. (م ۸۳۹).

آیهاللَّه زنجانی: تأخیر سعی از طواف تا شب جایز است ولی تأخیر آن برای روز بعد بدون ضرورت جائز نیست و اگر طواف در اوائل شب انجام گرفته باشد تأخیر آن تا روز بعد جائز نیست. (ص ۱۳۷ م ۵۳۹ و ۵۴۰).

آیهاللَّه خویی رحمه الله: اگر تأخیر انداخت، طواف و نماز را اعاده نماید. (م ۸۴۰).

آیهاللَّه وحید: احوط تأخیر نینداختن سعی است تا شب بدون ضرورت. (ص ۱۴۴ م ۳۴۰).

ص: ۱۶۶

ابتداء سعی

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگـانی رحمه الله، صافی، خامنه ای، فاضل، زنجانی و تبریزی: احتیاط آن است که ابتداء کند از جزء اوّل صـفا و از آنجا شـروع به سـعی کند و در صورتی که روی کوه برود و همانطور بنحو متعارف سـعی کند کفایت می کند. (م ۸۲۹).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: بلکه لازم است (همان).

آیهاللّه مکارم: واجب است فاصـله میان دو کوه را طی کند و باید توجه داشت که هم اکنون قسـمتی از کوه صـفا و مروه را مفروش کرده اند و تنها قسـمتی از کوه نمایان است و لازم نیست به قسـمت نمایان کوه برود بلکه همین اندازه که به قسمت سر بالایی برسد کافی است. (همان).

آیهاللّه صانعی: از طرف پایین صفا، نه از طرف بالای کوه صفا. (همان).

آیهاللّه سیستانی: باید تمام مسافت بین دو کوه پیموده شود و بالا رفتن از کوه لازم نیست گرچه احتیاط مستحبّ است. (م ۸۲۹).

آیهاللّه بهجت: واجب است ابتداء کند از جزء اول صفا به آنکه پاشنه پا را بچسباند به جزء اوّل مسافت. (همان).

شروع سعی از مروه

س- اگر از مروه شروع و به صفا ختم کرده و بعد فهمیده است وظیفه او چیست؟ بخصوص اگر تقصیر کرده باشد؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: باید سعی را اعاده کند و اگر

ص: ۱۶۷

تقصیر نکرده، تقصیر کند. (م ۸۵۸).

و اگر در بین سعی هم بفهمد که از مروه شروع کرده، باید آن را رها کرده و از صفا شروع کند. (م ۸۲۸).

آیات عظام: سیستانی، خویی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، تبریزی و صافی: در فرض تقصیر دو مرتبه باید تقصیر کند. (همان).

آیهاللّه فاضل: اگر با اعتقاد به صحت تقصیر کرده، تقصیر اعاده ندارد، مگر از باب احتیاط، و در غیر این صورت باید تقصیر را اعاده کند. (همان).

آیهاللّه مکارم: اگر آن دور را که از مروه شروع کرده نادیده بگیرد و بقیه را تکمیل کند، بعید نیست کفایت کند. (م ۸۲۸).

فتوای آیهاللّه خامنه ای در م ۸۲۸ (و اگر در بین سعی ...) یافت نشد. (همان).

شک در اشواط سعی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر در مروه شک کند که هفت دفعه رفت و آمد کرده یا زیادتر مثل اینکه شک کند بین ۷ و ۹، اعتنا نکند. و اگر قبل از رسیدن به مروه شک کند که این دور ۷ است یا کمتر، ظاهراً سعی او باطل است. و همچنین است هر شکی که به کمتر از ۷ تعلق بگیرد. مثل شک بین ۱ و ۳ یا ۲ و ۴ و هکذا. (م ۸۵۲).

ص: ۱۶۸

سعی در طبقه فوقانی

اشکال دارد: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

احتیاطاً ترک شود: (آیهاللّٰه تبریزی).

س- سعی از طبقه دوّم فعلی که بالاتر از کوه صفا و مروه می باشد جائز است یا نه؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، فاضل، تبریزی، نوری، صافی و صانعی: اشکال دارد. (م ۸۷۶).

آیهاللّٰه مکارم: طبقه دوّم که فعلًا وجود دارد میان دو کوه نیست (و سعی در آنجا اشکال دارد). (م ۸۵۶).

آیهاللّٰه خوئی رحمه الله: اگر دو طرفش ولو قبلًا کوه صفا و مروه بوده و فضای بدون کوه نبوده صحیح است. (م ۸۷۶).

آیهاللّٰه زنجانی: سعی بین صفا و مروه از طبقه فوقانی که به دو کوه نمی رسد صحیح نیست. (ص ۱۴۱ م ۵۵۹).

آیهاللّٰه بهجت: در صورتی که احراز شود که سعی بین صفا و مروه واقع می شود کفایت می کند. (م ۸۷۶).

آیهاللّٰه سیستانی: مجزی نیست. (همان).

ادامه سعی در حال شک

امام خمینی، آیات عظام: اراکی، بهجت، خامنه ای، سیستانی، صانعی و نوری: اگر بعد از شک، در حال تردید به سعی خود ادامه داد

ص: ۱۶۹

و بعد از انجام مقداری از آن، یقین به عدد پیدا کرد و با یقین باقی سعی را انجام داد، سعی او صحیح است (م ۸۸۶).

آیهاللَّه فاضل: در فرض سؤال صحّت سعی محل اشکال است و احتیاط واجب در اعاده است.

آیهاللَّه خوئی: ... سعی در حال شک مجزی نبوده، لذا احتیاط اعاده سعی است.

آیهاللَّه تبریزی: با شک در عدد اشواط سعی باطل است و باید اعاده کند.

آیات عظام گلپایگانی، صافی، مکارم: اگر به رجاء کشف حال ادامه داده (سعی او صحیح است).

۱۴ مرتبه سعی

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خوئی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، صانعی، فاضل و نوری: کسی که می دانسته باید هفت مرتبه بین صفا و مروه سعی کند و با همین نیت از صفا شروع کرده ولی رفت و برگشت را یک مرتبه حساب کرده و در نتیجه چهارده مرتبه سعی نموده احتیاط آن است که سعی را اعاده کند اگر چه اقوی کفایت همان سعی است. (م ۸۵۴).

آیهاللَّه مکارم: این احتیاط ترک نشود. (همان).

آیهاللَّه بهجت و آیهاللَّه خامنه ای: سعی صحیح است. (همان).

ص: ۱۷۰

آیهاللّه سیستانی: اگر جاهل قاصر بوده سعیش صحیح است و اگر مقصّر بوده صحّتش اشکال دارد. (همان).

زیادی سهوی سعی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر از روی فراموشی زیاد کند بر سعی چه کمتر از یک مرتبه یا بیشتر، سعی او صحیح است و بهتر آن است که زاید را رها کند. اگر چه بعید نیست که بتواند آن را به هفت مرتبه برساند. (م ۸۴۴)

آیات عظام خویی رحمه الله، سیستانی و بهجت: اگر زیادی یک شوط باشد مستحب است آن را به هفت برساند. (همان)

فراموش کردن سعی

سعی را فراموش کرده و تقصیر کرده است:

از احرام خارج شده و هر وقت یادش آمد بجا آورد: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی رحمهم الله، مکارم، صافی، بهجت، تبریزی، نوری، صانعی و وحید).

بنابر احتیاط تقصیر را اعاده نماید. (آیات عظام: زنجانی، سیستانی، خویی رحمه الله و فاضل).

س- اگر کسی سعی را به طور کلّی فراموش کرد و تقصیر نمود تکلیف او چیست؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، صانعی، نوری و مکارم: از احرام خارج شده و هر وقت یادش آمد سعی را بجا آورد. (م ۸۸۲).

ص: ۱۷۱

آیهاللّه بهجت: هر گاه سعی از روی فراموشی ترک شود هر وقت یاد او بیاید باید بجا آورد هر چند یاد آمدنش پس از فراغت از اعمال حج باشد. و کسی که شخصاً نتواند یا برایش مشقت داشته باشد بایستی نائب بگیرد و حجش در هر دو صورت صحیح خواهد بود.

(ص ۱۲۳ م ۳۴۴). همچنین آیهاللّه تبریزی (ص ۱۴۳ م ۳۴۴)، آیهاللّه وحید (ص ۱۴۴ م ۳۳۸).

آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط تقصیر را پس از سعی اعاده کند و یک گاو کفاره بدهد. (م ۸۸۲).

آیهاللّه زنجانی: هر وقت متوجّه شود آن را اعاده می کند و بنابر احتیاط واجب تقصیر را اعاده کند و تا اعاده تقصیر، از محرّمات اجتناب کند. (ص ۱۴۴ م ۵۷۴).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: از احرام خارج نشده وتقصیر را اعاده نماید (م ۸۸۲).

آیهاللّه فاضل: بنابر احتیاط تقصیر را پس از سعی اعاده کند، و بنابر احتیاط قبل از اعاده تقصیر، محرّمات احرام را مراعات کند ولی کفّاره ثابت نیست. (همان).

استراحت در سعی

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، نوری، صافی و صانعی: جایز است به جهت استراحت و رفع خستگی نشستن یا خوابیدن بر صفا یا مروه یا بین آن ها، و لازم نیست عذری داشته باشد بنابر اقوی. (م ۸۳۸).

ص: ۱۷۲

فتوای آیهاللّه خامنه ای نسبت به (لازم نیست عذری داشته باشد بنابر اقوی) یافت نشد. (همان).

آیات عظام: اراکی رحمه الله، خویی رحمه الله و بهجت: احوط ترک جلوس است مابین صفا و مروه بدون عذر. (همان).

آیات عظام: سیستانی، تبریزی و فاضل: بنابر احتیاط باید به مقداری باشد که موالات عرفیه به هم نخورد. (همان).

آیهاللّه مکارم: احتیاط واجب رعایت موالات عرفیه در سعی است (استراحت خیلی طولانی نشود) (همان).

آیهاللّه سیستانی: احتیاط مستحب ترک نشستن در وسط راه است مگر برای کسی که خسته شده است. (همان).

ص: ۱۷۳

فصل دهم: تقصیر

تقصیر:

تخییر بین گرفتن ناخن و چیدن مو: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، و سایر آیات عظام).

احتیاط واجب عدم اکتفا به گرفتن ناخن: (آیهاللّه مکارم و آیهاللّه سیستانی).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: واجب است بعد از آنکه سعی کرد تقصیر کند. یعنی قدری از ناخن ها یا قدری از موی سر یا شارب یا ریش را بزند. و بهتر آن است که اکتفا به زدن ناخن نکند، و از موی، قدری بزند بلکه موافق احتیاط است. در تقصیر نیز قصد قربت لازم است. (م ۹- ۸۸۸).

آیهاللّه مکارم: احتیاط واجب آن است که اکتفا به زدن ناخن نکند. (همان).

آیهاللّه زنجانی: بهتر آن است که برای تقصیر کردن، مو زدن را انتخاب کند. بلکه مطابق احتیاط استحبابی است. (ص ۱۴۷).

آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب اکتفا به آن نکند و اگر خواست ناخن بگیرد پس از کوتاه کردن مو باشد. (م ۸۸۸).

فتوای آیهاللّه خامنه ای: در مورد (بهتر آن است که اکتفا به زدن ناخن نکند) یافت نشد. (همان).

ص: ۱۷۴

آیهالّله گلپایگانی: قید (و بهتر آن است که اکتفا به ناخن ...) ندارد (همان).

توضیح: واجب نیست تقصیر بلافاصله بعد از سعی انجام شود.

محل تقصیر

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: لازم نیست تقصیر در محل کوه مروه انجام گیرد بلکه در هر جا می تواند تقصیر کند. چه در منزل یا جای دیگر. (م ۸۹۸).

فراموش کردن تقصیر

فراموشی تقصیر تا احرام حج- فدیه یک گوسفند:

مستحب: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، سیستانی، مکارم و زنجانی).

احتیاط واجب: (آیات عظام: وحید، گلپایگانی، اراکی رحمهم الله، صافی، فاضل و نوری).

احتیاط: (آیات عظام: خویی، تبریزی، بهجت و صانعی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، سیستانی و مکارم: اگر تقصیر را فراموش کند تا وقتی که احرام حج را ببندد عمره اش صحیح است و مستحب است فدیه یک گوسفند، و احتیاط آن است که فدیه بدهد (م ۸۹۰).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی و بهجت: بنابر احتیاط یک گوسفند کفاره بدهد. (همان).

ص: ۱۷۵

آیهاللّه وحید: اقوی عدم کفّاره است گرچه کفّاره دادن یک گوسفند احوط است. (ص ۱۴۹ م ۳۵۲).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، صافی و نوری: بنابر احتیاط واجب یک گوسفند فدیه بدهد. (م ۸۹۰).

آیهاللّه زنجانی: احتیاط مستحب آن است که یک قربانی فدیه بدهد. (ص ۱۴۸ م ۵۸۸).

آیهاللّه صانعی: بلکه احوط است. (م ۸۹۰).

تقصیر کردن از دیگری

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: ... ازاله موی دیگری نیز قبل از خارج شدن از احرام جایز نیست، ولو برای تقصیر، ولی می تواند ناخن دیگری را برای تقصیر بگیرد (م ۱۱۴۶).

آیهاللّه بهجت: و بعید نیست (با ازاله موی دیگری) تقصیر واقع و موجب احلال شود هر چندبا فعلی که بر غیرحرام است انجام گیرد (همان).

آیهاللّه سیستانی: و مجزی نیز نمی باشد. (همان).

تراشیدن سر بعد از عمره تمتع

س- بین عمره تمتع و حج تمتع که جایز نیست سر بتراشد آیا سر تراشیدن کفاره دارد یا نه؟

امام خمینی رحمه الله: ماشین کردن سر مانع ندارد ولی نباید سر را بتراشند. و از ماشین کردنی که مثل تراشیدن است، باید اجتناب شود علی الاحوط (م ۹۱۲) و کفّاره ثابت نیست (م ۹۱۳).

ص: ۱۷۶

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: باید یک گوسفند کفاره بدهد بنابر احتیاط هر چند جاهل یا ناسی باشد. (همان) ولی آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله در مجمع المسائل ج ۱/ ۴۶۵ م ۴۳ می فرماید: در صورت علم به مسأله یک گوسفند کفّاره دارد و در صورت جهل و نسیان کفاره ندارد. (همان).

آیهاللَّه مکارم: احتیاط یک گوسفند به عنوان کفّاره است. (همان).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: اگر عمره تمتع در ماه شوال انجام داده تراشیدن سر تا ۳۰ روز بعد از عید فطر (جایز) است و اگر بعد از آن باشد بنابر احتیاط نباید بتراشد و در صورت تراشیدن با علم و عمد بنابر احتیاط یک گوسفند کفّاره بدهد. (همان).

آیهاللَّه وحید: اگر بعد از ۳۰ روز از ماه شوال عمداً سر بتراشد حکم به عدم جواز مشکل است، ولی احتیاطاً یک گوسفند کفّاره بدهد. (ص ۱۴۹ م ۳۵۳).

آیهاللَّه سیستانی: بعد از عمره تمتع بنابر اظهر سر تراشیدن نیز حلال می شود. اگر چه احوط ترک آن است پس از گذشت ۳۰ روز از عید فطر، و احتیاط مستحب آن است که در صورت انجام آن از روی عمد و علم یک قربانی کفاره بدهد. (همان).

آیهاللَّه صانعی: بنابر احتیاط مستحب سر را نتراشد (م ۸۹۳).

آیهاللَّه زنجانی: احتیاط مستحب آن است که در بین عمره تمتع و حج تمتع سر نتراشد ولی حرام نیست. (ص ۱۵۲ م ۶۰۴).

ص: ۱۷۷

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: بنابر احتیاط واجب تراشیدن سر جایز نیست و اگر تمام سر را تراشید کفّاره آن بنابر احتیاط واجب یک گوسفند است (م ۹۱۳).

آیهاللَّه فاضل: سر تراشیدن نیز مانعی ندارد (همان).

آیهاللَّه بهجت: ظاهر عدم حرمت احرامی آن است و حرمت به جهت منافات با وجوب توفیر، محلّ تأمّل است. (م ۸۹۳).

ص: ۱۷۸

فصل یازدهم: خروج از مکّه بعد از عمره تمتع

خروج از مکه

احتیاط واجب عدم جواز مگر به احرام حج: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، زنجانی و صانعی).

به اطراف و توابع مکه جایز است: (آیات عظام: تبریزی، فاضل، سیستانی و مکارم).

جایز است: (آیات عظام: نوری، خامنه ای، فاضل و بهجت)

جواز در حال حرجی بدون احرام: (آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله و صانعی: خروج از مکّه بعد از عمره تمتع جایز نیست علی الاحوط، مگر در مورد ضرورت که در این صورت هم باید محرم شود به احرام حج و خارج شود. (م ۹۱۸ و نیز ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۶ و ۹۲۰).

آیهاللَّه خامنه ای: جایز است برای کسی که اطمینان دارد با خارج شدن از مکه، حج او فوت نمی شود بعد از انجام عمره تمتع و قبل از احرام حج از مکه بیرون رود، اگر چه احتیاط مستحب آن است که نقطه در مورد ضرورت و نیاز خارج شود (م ۹۱۰). همچنین آیهاللَّه فاضل (همان).

ص: ۱۷۹

آیهاللّه نوری: اگر اطمینان دارد که می تواند برگردد و به اعمال حج در موقع خود برسد، جایز است. (م ۹۲۰).

آیهاللّه بهجت: در صورتی که اعمال حج تفویت نشود خروج از مکّه مانعی ندارد، می توانند مانند: حَطّاب، حشّاش بدون احرام بروند و برگردند. (م ۹۱۰).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: خارج شدن به اطراف و توابع مکه مانع ندارد.

(م ۹۱۶).

آیهاللّه مکارم: این مقدار (در حال ضرورت) ضرر ندارد و احرام لازم نیست. (م ۹۱۸).

آیهاللّه سیستانی: منظور از مکه همه شهر توسعه یافته است، پس رفتن به مناطق جدید اشکال ندارد (همان).

آیهاللّه وحید: خروج از مکه بعد از عمره تمتع جایز نیست مگر برای حاجتی که در این صورت اگر ترس فوت اعمال حج را نداشته باشد، باید محرم شود به احرام و خارج شود. (ص ۶۳ م ۱۴۸).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله آیهاللّه صافی: اگر محرم بودن برای چنین شخصی حرجی باشد بدون احرام نیز می تواند خارج شود. (م ۹۱۸).

آیهاللّه تبریزی: بیرون رفتن از مکه بعد از عمره یا در اثناء آن که حرام شده، بیرون رفتن به جای دیگر است. امّا رفتن به اطراف و نواحی مکّه مانعی ندارد. (همان).

ص: ۱۸۰

آیهاللّه زنجانی: پس از عمره تمتع خروج از مکه و حوالی آن بدون احرام جایز نیست. بنابر این خروج به منی جایز است ولی خروج به عرفات اشکال دارد مگر در صورتی که حاجتی دارد و نمی تواند با احرام خارج شود. (ص ۱۵۱ م ۶۰۰).

خروج از مکّه بعد از منی

س- آیا بعد از انجام اعمال منی، قبل از انجام اعمال مکّه می توان از مکّه خارج شد یا خیر؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: مانع ندارد. (م ۱۲۰۲).

آیهاللّه فاضل و آیهاللّه تبریزی: احتیاط واجب این است که تا اعمال حج تمام نشده از مکّه خارج نشوند. آیهاللّه فاضل: مگر این که اطمینان داشته باشد که برای اتمام اعمال برمی گردد (همان).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: جایز نیست (همان).

آیهاللّه بهجت: خلاف احتیاط است (همان).

ص: ۱۸۱

فصل دوازدهم: تبدیل حج تمتع به حجّ افراد

تبدیل حج تمتع به افراد برای معذورین:

باید عدول کند: (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

بعد از احرام حائض شد، مخیّر است بین افراد و تمتع: (آیهاللّه سیستانی، آیهاللّه تبریزی).

تبدیل صحیح نیست: (آیهاللّه زنجانی).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر شخصی که احرام عمره (تتمع) بسته است بواسطه عذری دیر وقت وارد مکه شد بطوری که اگر بخواهد عمره بجا آورد وقت وقوف به عرفات می گذرد، یا خوف آن دارد که بگذرد، و همچنین زنی که احرام بست و وقتی به مکه وارد شد بواسطه حیض یا نفاس نتوانست طواف بجا آورد و اگر می خواست بماند تا پاک شود ترس آن داشت که وقت وقوف به عرفات بگذرد، باید عدول کند به حج افراد و پس بجا آوردن آن، عمره مفرده بجا آورد و حج او صحیح و کافی از حجهالاسلام است.

(م ۹۲۱ و ۹۲۲).

آیهاللّه تبریزی: اگر بعد از احرام حائض شود مخیّر است بین حج افراد و اعمال عمره تمتع بدون طواف و نماز طواف که پس از سعی و تقصیر برای حج تمتع احرام می بندد و بعد از برگشتن از منی به مکّه، قضای طواف عمره را قبل از طواف حج بجا می آورد. (م ۹۲۲).

ص: ۱۸۲

توضیح: آیهاللَّه وحید: (ص ۶۵ م ۱۵۲) تنها در مورد ضیق وقت فتوایشان چون فتوای امام است و مسأله دوّم را ندارند.

آیهاللَّه سیستانی: در مسأله ۹۲۲ می فرمایـد: در فرض مسأله اگر در حال احرام حائض بوده است حجّش بـدل به افراد می شود و در صورت تمکن بایـد بعـد از حـج، عمره مفرده انجام دهد. و اگر بعد از احرام حائض شده است احتیاط مسـتحب این است که عدول کنـد ولی می توانـد به احرام خود باقی باشـد و سـعی و تقصـیر را انجام دهـد و پس از اعمال منی قبل از طواف حج، طواف عمره و نماز آن را قضا کند. (م ۹۲۲).

آیهـاللَّه زنجـانی: اگر (زن حـائض) از اوّل بدانـد که تا آخرین وقت طواف و نماز، حائض می باشـد یا بدانـد قبل از آن، حائض می شود و شـکّ دارد که حیض او تـا آخر وقت ادامه دارد یا نه، احرام عمره تمتعش باطل است. و در غیر این صورت احرامش صـحیح است و سـعی و تقصیر را انجام دهد و طواف عمره تمتع و نماز را بعد از برگشتن از منی و قبل از طواف حج قضا می کند. (معظّم له تبدیل را صحیح نمی داند) (ص ۳۸ س ۱۱۱).

نیز می فرمایـد: ولی زنی که در میقـات حـائض است و می دانـد که تا آخرین وقت عمره تمتع پاک می شود و همچنین زنی که در میقـات پاک است و شک دارد که بعـداً حیض مانع طواف او می شود یا نه، یا می دانـد حیض نمی بینـد، به احرام عمره تمتع محرم می گردد، پس اگر حائض شد، سعی را مقدّم بر طواف می دارد و تقصیر می کند. (ص ۳۵ م ۱۰۴).

ص: ۱۸۳

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر بدون احرام وارد مکه شد و نبستن احرام به واسطه عذری بوده و وقت هم تنگ باشد، باید در مکه احرام حج افراد ببندد و به دستور مسئله ۹۲۱ عمل کند.

(م ۹۲۳).

آیهاللّه بهجت: اگر ممکن نباشد غیر مکّه، والّا رعایت احتمالات در محل احرام اوست. (همان).

آیهاللّه سیستانی: نمی تواند عدول به حج افراد یا قِران نماید. و اگر حج در ذمّه اش مستقر بوده باید حج تمتع خود را در سال های آینده انجام دهد. (همان).

ص: ۱۸۴

ص: ۱۸۵

بخش دوم:

اشاره

ص: ۱۸۶

ص: ۱۸۷

فصل اول: احرام حج تمتع

اشاره

امام خمینی رحمه الله: واجب است بر مکلّف که بعد از تمام شدن اعمال عمره، برای حج تمتّع احرام ببندد (م ۹۳۷).

محل احرام حج تمتع

شهر مکّه فعلی: (آیات عظام: امام خمینی، اراکی، گلپایگانی رحمهم الله، خامنه ای، فاضل، زنجانی، وحید، صانعی و نوری).

شهر مکه قدیم: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، بهجت، تبریزی و صافی).

مکه جدید تا مرز حرم: (آیهاللّه سیستانی و آیهاللّه مکارم).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، فاضل، اراکی رحمه الله، نوری و صانعی: محل احرام حج، شهر مکه است هر موضع که باشد گرچه در محلّه های تازه ساز، ولی مستحب است در مقام ابراهیم علیه السلام یا حجر اسماعیل علیه السلام واقع شود. (م ۹۴۶).

آیهاللّه مکارم: ولی از بیرون حرم (مانند مناطقی که بعد از مسجد تنعیم است) و اکنون جزء مکّه شده خالی از اشکال نیست و مستحب است در مسجدالحرام احرام ببندد. (همان).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: احتیاط واجب آن است که در مکه قدیمی محرم شود. (همان).

ص: ۱۸۸

آیهاللّه بهجت و آیهاللّه تبریزی: مکلف می توانـد از هر جای شـهر مکه قـدیم بنابر احتیاط برای حـج احرام ببنـدد و مسـتحب اسـت احرام حج از مسجدالحرام در مقام ابراهیم یا حجر اسماعیل باشد. (همان).

آیهاللّه زنجانی: احرام بسـتن از تمام نقاط شـهر مکه صحیح است حتی از محلّات تازه ساز و احتیاط مستحب آن است که احرام حج تمتع را در محدوده مکه زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم ببندد. (ص ۱۵۶ م ۶۱۰).

همچنین آیهاللّه وحید: (ص ۱۵۱ م ۳۵۸) و معظم له اضافه می کند: افضل احرام از مقام ابراهیم یا حجر اسماعیل است.

آیهاللّه خامنه ای: افضل آن است که در مسجدالحرام مُحرم شود.

(همان).

آیهاللّه سیسـتانی: اظهر جواز احرام بستن از قسمت های جدید شهر مکّه است مگر قسمت هایی که بیرون حرم باشد و احوط و اولی احرام بستن از مکه قدیم است که در زمان رسول اللّه صلی الله علیه و آله و سلم بوده است. (همان).

آیهاللّه صافی: بنابر احتیاط لازم تا می تواند از مکه قدیم محرم شود. (همان).

انجام اعمال قبل از رفتن به عرفات

آیـات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، صانعی: چنـد طائفه انـد که برای آن ها جایز است طواف حـج و نماز و سعی و طواف نساء و نماز آن را بعـد از آنکه محرم به احرام حج شدند قبل از رفتن به عرفات بجا آورند و عمل آن ها مجزی است. (م ۱۱۷۶).

ص: ۱۸۹

اوّل: زن هایی که ترس آن دارند که در برگشتن حائض یا نفساء شوند و پاک نشوند و نتوانند بمانند تا پاک شوند.

دوّم: پیرمردها یا پیرزن هایی که به خاطر ازدحام جمعیت عاجز باشند از طواف یا برگشتن به مکه.

سوّم: اشخاص مریض که ترس از ازدحام جمعیت داشته باشند یا عاجز باشند از طواف.

چهارم: کسانی که می دانند تا آخر ماه ذی حجّه به جهتی، برای آن ها ممکن نمی شود طواف و سعی. (خائف). آیهاللَّه اراکی رحمه الله: بر این طایفه تقدیم واجب است و احوط استنابه نیز می باشد.

اعمال سه مورد اوّل کافی است گرچه بعد، خلاف آن ظاهر شود.

مثلًا زن حائض نشود، یا مریض خوب شود، یا ازدحام زیاد نباشد. بر این ها اعاده لازم نیست اگرچه احوط است.

و طائفه چهارم اگر از جهت مرض و پیری و علیلی بود مجزی است. اما اگر از جهت دیگر بود مثل آنکه اعتقاد داشت سیل مانع می شود و بعد خلافش ظاهر شد، باید اعاده کند. (م ۱۱۷۸).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: احتیاط آن است که (سه طائفه اوّل) بعد از برگشتن اگر ممکن شود در ایام تشریق والّا تا آخر ذی حجّه، طواف و سعی را دوباره بجا آورند. (همان) آیهاللَّه گلپایگانی:

و در مورد طواف نساء و نماز آن احوط آن است که این چند طائفه رجاءً انجام دهند و پس از اعمال منی در صورت تمکن خودش اعاده

ص: ۱۹۰

کنـد و اگر تمکن نـداشت نائب بگیرد. (م ۱۱۷۶) (امـا طایفه چهارم) اگر خلافش ظاهر شـد، اعاده اعمال مسـتحب است. (م ۱۱۷۸) آیهـاللَّه صافی: احوط آن است که پس از مراجعت از منا نایب بگیرد که اعمال آن ها را انجام دهـد و اگر خلاف یقینی که داشت، ظاهر شد، اعاده لازم است، بدون تفاوت بین صور مذکوره. (م ۱۱۷۸).

آیهاللَّه مکارم: (قبل از رفتن به عرفات) بنابر احتیاط واجب اعمال را مقـدم بدارند (همان) و احتیاط به اعاده در صورت امکان ترک نشود.

آیهـاللَّه خوئی رحمه الله: راجع به دو طـائفه اوّل می فرمایـد: این دو می تواننـد طواف حـج و نمـازش را قبل از وقوفین بجا آورنـد و سعی را در وقت خودش انجام دهنـد و احوط این است که سـعی را نیز مقـدم داشـته و در وقتش هم اعاده نماینـد. و اولی و بهتر در صورت امکان، اعاده طواف و نماز است در ایام تشـریق یا بعد از آن تا آخر ماه ذی الحجه. و کسـی که از رفتن به مکه بر جان خود می ترسد، می تواند طواف حج و نماز و سعی را بر وقوفین مقدّم بدارد. بلکه مقدم داشتن طواف نساء نیز عیبی ندارد (م ۱۱۷۶).

آیهاللَّه فاضل: طائفه (دوّم و سوّم در صورتی می تواننـد اعمال را مقـدم بدارند) که نتوانند صبر کنند تا ازدحام تمام شود و یا تا رفع ازدحام نتواننـد در مکه بماننـد یا با عسـر و حرج مواجه می شوند (م ۱۱۷۶) (طایفه چهارم) و اگر احتمال حـدوث مرضـی می داد و بعداً مرض حادث نشد مجزی نیست. (م ۱۱۷۸).

ص: ۱۹۱

آیهاللَّه مکارم: در صورت امکان احتیاطاً اعاده کند. (م ۱۱۷۷ و ۱۱۷۸).

آیهـاللَّه وحیـد: نظر معظم له در رابطه با چهار طائفه مـذکور چون نظر آیهاللَّه خوئی رحمه الله است و در ذیل می فرمایـد: امّا خائف اگر امید بازگشت به مکه را ندارد، سعی را نیز مقدم بدارد و اعاده هم لازم نیست و چنانچه برای افراد مذکور تمکن به انجام اعمال حاصل شد، اعاده لازم نیست گرچه اولی در اعاده است. (ص ۱۷۳ و ۱۷۴ م ۴۰۹).

آیهاللَّه سیستانی و آیهاللَّه بهجت: در همه موارد اعاده را موافق احتیاط استحبابی بیان کرده اند (همان).

آیهـاللَّه تبریزی: کسـی که از رفتن به مکّه یـا از مباشـرت به اعمـال، بعـد از رجوع از منی بر جـان خود می ترسـد، او فقـط می تواند طواف نساء و نمازش را مقـدّم بدارد و بقیّه طوائف معذورین، طواف حج و نماز آن را مقدّم می کنند و بنابر احتیاط مسـتحب سـعی را هم مقـدّم کننـد و بعـد در وقت خودش اعاده کننـد، و چنانچه سـعی را مقـدّم کردنـد احتیاط واجب آن است که در وقتش اعاده کنند.

(همان).

آیهاللَّه زنجانی: چهار طائفه اگر می تواننـد مجموعه طواف و سـعی را بر وقوفین مقدم بدارند، آن ها را انجام می دهند، ولی طواف نساء را پس از اعمال منی انجام دهند و در صورتی که انجام طواف

ص: ۱۹۲

نساء بر آن ها حرجی یا غیر مقدور بود نائب می گیرند. اما اگر نمی توانند سعی را قبل از وقوفین انجام دهند، طواف را نیز ترک کنند.

(ص ۲۲۴ م ۸۹۲).

فتوای آیهالله خویی رحمه الله پیرامون م ۸- ۱۱۷۷ و آیهالله خامنه ای پیرامون م ۱۱۷۸ یافت نشد.

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: کسانی که به واسطه عذر، اعمال را مقدم داشتند. تمام محرمات احرام بعد از تقصیر یا حلق، بر آن ها حلال می شود. (م ۱۱۸۰).

ص: ۱۹۳

فصل دوم: وقوف

وقوف به عرفات

امام خمینی رحمه الله: واجب است وقوف به عرفات به قصد قربت (م ۹۵۶) و مراد از وقوف، بودن در آن مکان است چه سواره، چه پیاده یا نشسته یا خوابیده یا در حال راه رفتن، به هر حال که باشد کافی است (م ۹۵۷) و به احتیاط واجب لازم است، در عرفات باشد از بعد از زوال روز نهم تا غروب شرعی که وقت نماز مغرب است (م ۹۵۹).

- تأخیر انداختن از اول ظهر اگر کم باشد، مثلًا به مقدار نماز ظهر و عصر که جمع بین آن ها کند، معلوم نیست حرام باشد ولی احتیاط آن است که تأخیر نیندازد. (م ۹۶۰).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، صافی، فاضل، نوری، مکارم و اراکی رحمه الله: این احتیاط (عدم تأخیر) ترک نشود. (م ۹۶۰).

آیهاللّه بهجت: وقوف در عرفات برای شخص مختار بنابر احتیاط از اوّل زوال تا غروب است. (م ۹۵۹) ... این احتیاط (عدم تأخیر) لزومی است. (م ۹۶۰).

آیهاللّه زنجانی: تأخیر (وقوف به عرفات) تا کمی قبل از نماز مغرب مانعی ندارد. به قدری که مسمّی وقوف صدق کند. لیکن

ص: ۱۹۴

احتیاط مستحب در آن است که بیش از مقدار نماز ظهر و عصر به تأخیر نیندازد. (ص ۱۶۰ م ۶۲۶).

آیهاللّه تبریزی: وقوف در عرفات بنابر احتیاط برای شخص مختار از اوّل ظهر روز نهم ذی الحجّه تا غروب است و اظهر این است که می تواند وقوف را تا یک ساعت بعد از ظهر تأخیر نماید (م ۹۵۹).

آیهاللّه خامنه ای: جواز تأخیر از اوّل وقت باندازه خواندن نماز ظهر و عصر و مقدمات آن بعید نیست. (م ۹۶۰).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: بنابر اظهر تا حدود یک ساعت بعد از ظهر تأخیر مانعی ندارد. (همان).

آیهاللّه وحید: جایز است تأخیر انداختن از ظهر باندازه غسل و نماز ظهر و عصر با یک اذان و دو اقامه. (ص ۱۵۳ م ۳۶۵).

آیهاللّه سیستانی: واجب بودن وقوف از اوّل ظهر مبنی بر احتیاط است و اظهر این است که جایز است آن را از اوّل ظهر به مقدار انجام یک غسل و خواندن نماز ظهر و عصر پشت سر هم تأخیر اندازد (م ۹۵۹).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: مسمای وقوف به عرفات رکن است. پس اگر مقدار کمی توقف کند حج او صحیح است.

(م ۲- ۹۶۱).

ص: ۱۹۵

وقوف در مشعرالحرام

امـام خمینی رحمه الله و آیهـاللَّه نوری: احتیـاط واجب آن است که شب دهم را تـا طلوع صـبح در مشـعرالحرام بسـر برد و نیت کند اطاعت خدا را. (م ۹۷۹) و چون صـبح طلوع کرد نیّت وقوف به مشـعرالحرام کند تا طلوع آفتاب (م ۹۸۰) و اقوی جواز کوچ کردن بلکه اسـتحباب آن است کمی قبـل از طلوع آفتـاب، به نحوی که قبـل از طلوع آفتاب از وادی «محسِّر» تجاوز نکنـد. (م ۹۸۱) رکن وقوفی، کمی از بین الطّلوعین است، اگرچه به مقدار یک دقیقه باشد. (م ۹۸۲).

آیهاللَّه خامنه ای: وقت وقوف از طلوع فجر عید قربان است تا طلوع شـمس. و احتیاط آن است که از وقت رسیدن به مشعر در شب، قصد وقوف کند. (م ۹۷۹).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: ... و احتیاط آن است که در مشعر، ذکر خدا را ترک نکند هر چند مختصر و کم باشد. (م ۹۷۹). به مقداری که عرفاً بگویند در آنجا توقف کرده است (م ۹۸۲)

آیهاللَّه مکارم: و مقداری ذکر خدا بگوید. (م ۹۷۹).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: احتیاط این است که شب عیـد را در مزدلفه بیتوته کنـد هر چنـد وجوب بیتوته ثابت نشـده است.

(همان).

آیهاللَّه فاضل: نیّت این مانـدن که یک احتیاط وجوبی است. غیر از نیّت ماندنی است که به عنوان واجب فتوایی در م ۹۸۰ ذکر شد. بنابر

ص: ۱۹۶

این دو نیّت جداگانه باید صورت پذیرد. (همان).

آیهاللّه بهجت: احتیاط این است که شب عید را در مزدلفه بیتوته کند. (همان).

آیهاللّه زنجانی: سوّمین امر لازم در مشعرالحرام یاد کردن خداست و در آن فرقی نیست که به صورت دعا باشد یا ذکر خداوند متعال، و ترک آن، حج را باطل نمی کند. (ص ۱۶۸ م ۶۵۸) و بر حجاج واجب نیست که شب عید را در مشعرالحرام بسر بزند، لکن اگر شب دهم وارد مشعرالحرام شدند بنابر احتیاط مستحب باید تا طلوع فجر در آنجا قربه الی اللّه بمانند. (ص ۱۶۶ م ۶۵۱ و ۶۵۲) و وقوف کردن در تمام بین الطّلوعین واجب نیست و حدّاقل واجب، مسمّی وقوف است بقدری که بگویند در مشعرالحرام بوده است. بنابر این اگر کسی کمی قبل از طلوع آفتاب وارد مشعر شود و وقوف نماید کافی است. ولی کسی که بین الطلوعین را در مشعر درک کرد نمی تواند قبل از روشن شدن هوا بلکه بنابر احتیاط قبل از طلوع آفتاب، از آن خارج شود.

(ص ۱۶۷ م ۶۵۵).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، تبریزی، صافی و مکارم:

وقوف در مزدلفه از طلوع فجر تا طلوع آفتاب، واجب است. (م ۹۸۲).

آیهاللّه وحید: احتیاط وقوف از طلوع فجر تا طلوع آفتاب است و آنچه رکن است وقوف مختصر است. (ص ۱۵۶ م ۳۷۰).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: احوط و اشهر وجوب ماندن تا طلوع آفتاب است. (م ۹۸۲).

ص: ۱۹۷

آیهاللَّه صانعی: واجب است شب را تا بعد از طلوع فجر در مشعر وقوف نماید و ماندن بیش از آن تا طلوع آفتاب مبنی بر احتیاط است.

(م ۹۷۹).

آیهاللَّه سیستانی: واجب است پس از حرکت از عرفات، مقداری از شب عید را تا صبح در مشعرالحرام بماند، و پس از آن تا طلوع آفتاب نیز باید بماند، گرچه کوچ کردن به طرف وادی محسّر قبل از طلوع آفتاب به اندکی، جایز است، و جایز نیست از آن تجاوز کند. (م ۹۷۹).

خروج از مشعر قبل از آفتاب

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله، فاضل، سیستانی، تبریزی، صافی، نوری و صانعی: اگر قبل از طلوع آفتاب از وادی محسّر تجاوز کرد گناهکار است ولی کفّاره بر او نیست. (م ۹۸۱).

آیهاللَّه مکارم: اگر عمداً قبل از طلوع آفتاب کوچ کند، حج باطل نیست، ولی گناه کرده و یک گوسفند باید کفّاره بدهد. (همان).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: احوط کفّاره یک گوسفند است. (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: احوط دادن یک گوسفند است ولی اقوی واجب نبودن آن است. (همان).

آیهاللَّه بهجت: بعضی یک گوسفند کفّاره واجب دانسته اند.

(همان).

توضیح: فتوای آیهاللَّه خامنه ای یافت نشد.

ص: ۱۹۸

وقوف اختیاری و اضطراری مشعر

۱- وقوف اختیاری از طلوع فجر تا طلوع آفتاب ۲- و وقوف اضطراری شب، از سر شب تا صبح ۳- و وقوف اضطراری روز، از طلوع آفتاب تا ظهر روز عید قربان است. (م ۹۸۶).

کوچ ذوی الاعذار و زنان به منی در شب

کوچ زنان و ذوی الاعذار از مشعر:

احتیاط واجب بعد از نیمه شب: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل و نوری).

مقداری از شب: (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، مکارم، بهجت، خامنه ای، تبریزی، سیستانی، وحید، خوئی رحمه الله، زنجانی، صافی و صانعی)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری: جایز است برای کسانی که عذری دارند، قدری از شب که در مشعر توقّف کردند کوچ کنند به منی. مثل: زن ها و بچه ها و بیماران و پیرمردان و اشخاص ضعیف و اشخاصی که برای پرستاری یا راهنمایی آن ها لازم است همراه باشند. و احتیاط واجب آن است که پیش از نیمه شب حرکت نکنند. (م ۹۸۳).

آیهاللَّه مکارم و آیهاللَّه صانعی: این احتیاط (حرکت بعد از نیمه شب) مستحب است. (همان).

ص: ۱۹۹

آیهاللّه زنجانی: این چند گروه می توانند مقداری از شب عید را در مشعرالحرام وقوف نمایند و روانه منی شوند و احتیاط آن است که قبل از نیمه شب وقوف را ترک نکنند. (ص ۱۶۸ م ۶۶۰).

آیهاللّه فاضل: می توانند (ذوی الاعذار) بعد از نصف شب از مشعر خارج شوند. (ص ۳۳۵ م ۸۰۰).

آیهاللّه بهجت: برای این (ذوی الاعذار) جایز است شب عید مقداری وقوف نموده و قبل از طلوع فجر بسوی منی کوچ کنند.

(م ۹۸۳ همان).

همچنین آیهاللّه تبریزی (ص ۱۵۴ م ۳۷۸)، آیهاللّه سیستانی: (ص ۳۷۴ م ۳۷۴) آیهاللّه خویی رحمه الله (ص ۱۸۹ م ۳۷۷) و آیهاللّه وحید (ص ۱۵۶ م ۳۷۱).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: برای مضطرّ و خائف و صاحب عذر و زنان، افاضه از مشعر به منی در شب، جایز است هر چند قبل از نصف باشد. (مجمع المسائل، ۱/ ۴۹۴ م ۲).

آیهاللّه صافی: (ذوی الاعذار و زنان) اگر شب را در مشعر به قصد وقوف مانده باشند می توانند پیش از طلوع فجر از مشعر به منی بروند. (ص ۱۵۴، م ۱۵۹).

آیهاللّه خامنه ای: متعرض این (احتیاط واجب) نشده است.

نتیجه: بنابر این بانوان مطلقا می توانند وقوف لیلی مشعر را انجام داده و قبل از اذان صبح از مشعر به منی کوچ کنند.

ص: ۲۰۰

برگشت خدمه کاروان ها برای درک وقوف اختیاری مشعر

بازگشت خدمه ای که شب با زنان به منی رفته اند برای وقوف اختیاری مشعر:

لازم نیست: (آیات عظام: امام خمینی، مکارم، نوری، سیستانی، بهجت، گلپایگانی. صافی، اراکی و صانعی).

در صورت امکان برگردند: (آیات عظام: خویی رحمه الله، تبریزی، فاضل و زنجانی).

س- خدمه کاروان ها و راهنمای بانوان که پس از نصف شب و انجام وقوف اضطراری از مشعر به منی می روند آیا لازم است برای وقوف اختیاری (از اذان تا طلوع آفتاب) به مشعر برگردند؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، بهجت، نوری، مکارم و صانعی: لازم نیست (م ۹۸۳).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: اگر بتوانند ولو یک لحظه قبل از طلوع آفتاب باید به مشعر برگردند و در فرض عجز اگر بتوانند باید قبل از ظهر روز عید به آنجا برگردند. (م ۹۸۳).

آیهاللّه فاضل: لازم است همراهان معذورین و ... در صورت امکان برای درک وقوف اختیاری به مشعر برگردند (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر ممکن بود و حرجی نباشد برگردند. (همان).

آیهاللّه سیستانی: می توانند به وقوف شب عید اکتفا نمایند.

(همان).

ص: ۲۰۱

بازگشت خدمه نایب به مشعر

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خویی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، تبریزی و فاضل: خـدمه ای که (از ذوی الاعذار نبوده اند) و با زن ها قبل از طلوع فجر به منی می روند، ولی خود را قبل از طلوع آفتاب به مشـعر می رسانند و وقوف رکنی مشعر را درک می کنند، حجّشان نیابتاً صحیح است هر چند مرتکب حرام شده اند. (م ۹۹۲).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه نوری: با فرض ترک عمدی، نیابت محلّ اشکال است. (همان).

آیهاللَّه مکارم: اگر لازم بوده است با زن ها به منی بروند گناهی نکرده اند. (همان).

آیهاللَّه سیستانی: نیابت آن ها به هر حال صحیح است. (همان).

آیهاللَّه بهجت: اگر عذر طاری است صحیح است. (همان).

آیهاللَّه صانعی: ... (اگر ذوی الاعذار نبوده اند) در زمان استنابه، صحیح است. (همان).

توجه: به بحث نیابت خدمه کاروان نیز رجوع شود.

ص: ۲۰۲

فصل سوم: واجبات منی

اشاره

واجبات منی سه چیز است:

۱- رمی جمره عقبه

۲- قربانی

۳- حلق یا تقصیر

۱- رمی جمره عقبه

اشاره

امام خمینی رحمه الله: وقت انداختن سنگ از طلوع آفتاب روز عید است تا غروب آن (م ۱۰۰۰).

آیهاللّه مکارم: ضرورتی ندارد که حجّاج محترم به خود زحمت دهند و سنگ را به ستون ها بزنند، بلکه کافی است، سنگ را به دایره اطراف ستون ها پرتاب کنند و اگر به ستون ها بزنند و در پای آنها بیفتد کافی است، ولی تحمل این مشقّت لازم نیست (مناسک حج، م ۲۷۲ و م ۱۰۰۱).

شرایط سنگ

۱- ریگ (حصی) باشد نه شن و نه سنگ بزرگ.

۲- از حرم باشد. مانند: مشعر، منی و شهر مکه. ولی از مسجدالحرام و مسجد خیف و بنابر احوط از سایر مساجد نباشد. و

ص: ۲۰۳

مستحب است از مشعر بردارد.

۳- بکر باشد (استفاده نشده باشد) ولی اگر شک کند که دیگری از آن استفاده کرده، جایز است از آن استفاده کند. (م ۱۰۰۲).

۴- مباح باشد. (م ۹۹۶- ۹۹۷، ۹۹۸ و ۹۹۹).

شرایط رمی جمره

۱- به قصد قربت باشد.

۲- سنگ ها را بیندازد.

۳- به جمره بخورد. و در صورت شک به اصابت، آنقدر بزند که یقین حاصل شود، اصابت کرده است. (۱۰۰۵).

۴- هفت عدد باشد. و در صورت شک در مقدار سنگ ها آنقدر بیندازد تا یقین به هفت عدد حاصل شود.

۵- به تدریج بیندازد. (م ۱۰۰۱).

پاک بودن سنگ ها لازم نیست. (م ۱۰۱۴) آیهاللّه بهجت: خلافت احتیاط است. (همان) و نیز طهارت از حدث و خبث شرط نیست.

(م ۱۰۱۴).

رمی زنان در شب عید

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: زن ها مطلقا مجازند رمی جمره عقبه را در شب عید انجام دهند. (م ۱۲۸۳).

ص: ۲۰۴

رمی زنان در شب ۱۱ و ۱۲

امـام خمینی رحمه الله و سـایر آیـات عظام: رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان (زن ها) در شب صـحیح است که از رمی در روز معذور باشند. (م ۱۳۰۵).

آیهاللّه سیسـتانی: کسی که معذور از رمی در روز است باید نایب بگیرد و نمی تواند در شب رمی نماید، مگر چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذور باشند. (م ۱۲۵۷)

نیابت از معذورین رمی در روز

می توانند نایب بگیرند: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله و نوری).

تفصیل: (آیهاللّه خامنه ای).

نمی توانند نایب بگیرند: (سایر آیات عظام).

س- کسانی که با عذر از رمی در روز، می توانند شب رمی کنند (مثل مریض، علیل، ترس تزاحم جمعیت) آیا لازم است شب رمی کنند یا می توانند همان روز نایب بگیرند؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله و نوری: می توانند نائب بگیرند. (م ۱۲۸۶).

آیهاللّه خامنه ای: اگر از قبیل عذرهایی است که مجوّز رمی در شب قبل است مانند خوف و شغل و امثال آن، موردی برای استنابه

ص: ۲۰۵

نیست، ولی اگر از عذرهایی است که در روز حادث شده است می تواند نایب بگیرد ولی اگر در شب بعد رفع شد احتیاط واجب آن است که عمل را اعاده کند (همان).

آیهاللّه سیستانی: کسی که معذور از رمی در روز است باید نایب بگیرد و نمی تواند در شب رمی نماید، مگر چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منی معذور باشند. (همان). (به فتوای معظم له رمی زنان در شب عید اشکال ندارد).

آیات عظام: اراکی، بهجت، گلپایگانی رحمه الله، صافی، صانعی و تبریزی: باید شب رمی نماید (همان).

آیهاللّه فاضل: احتیاط واجب آن است که شب رمی کنند (همان).

آیهاللّه مکارم: تا بتوانند در شب رمی کنند نائب گرفتن مشکل است (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر رمی در شب و روز بر آن ها (زنان) حرجی باشد می توانند نایب بگیرند. (ص ۱۸۲ م ۷۱۰).

رمی در طبقه دوّم

جایز است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، نوری، بهجت، صانعی، خامنه ای، زنجانی و مکارم).

بنابر احتیاط مجزی نیست: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، وحید، گلپایگانی رحمه الله، صافی، تبریزی و سیستانی).

ص: ۲۰۶

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، صانعی و نوری: در طبقه دوّم جمرات، رمی جایز است و لازم نیست در طبقه اول رمی نماید. (م ۱۲۸۴).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: در طبقه تحتانی رمی کنند و رمی در طبقه فوقانی خلاف احتیاط است. (همان).

آیهاللّه مکارم: ظاهر این است که رمی از طبقه بالا نیز کفایت می کند و تا هنگامی که به حوضـچه هائی که اطراف سـتون ها است، سنگ پرتاب شود و از بالا به پائین بیفتد، کافی است. (مناسک حج، م ۲۸۶).

آیهاللّه بهجت: جایز است. (همان).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه سیستانی: اکتفا به رمی مقدار اضافه شده محلّ اشکال است. احوط آن است که به همان مقداری که در گذشته بوده (طبقه پائین) رمی کند و در صورت عدم امکان، خود به مقدار اضافه شده (طبقه فوقانی) رمی کند و نائب بگیرد برای زدن به مقدار سابق (طبقه اوّل) (همان)

همچنین آیهاللّه تبریزی (ص ۱۵۹ م ۳۸۳ مناسک معظم له) و آیهاللّه وحید (ص ۱۶۱ م ۲۷۶).

آیهاللّه خامنه ای: (رمی در طبقه دوم جایز است) اگر چه احتیاط مستحب، رمی از مکان متعارف در گذشته است. (همان).

آیهاللّه زنجانی: رمی در طبقه فوقانی کافی است. (ص ۱۷۵ م ۶۸۲).

ص: ۲۰۷

روی دیوار سیمانی جمره عقبه

آیا چهره عقبه را از همه اطراف می توان رمی نمود؟ (م ۱۲۹۹)

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: دیوار سیمانی (که سابقاً) پشت جمره عقبه بوده (و برداشته شده است) جزء جمره نیست و رمی دیوار کفایت نمی کند. اگر به جمره بزند کافی است. (م ۱۲۹۹).

آیهاللّه فاضل و آیهاللّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب رمی آن قسمت که سابقاً دیوار بوده، کافی نیست. (همان).

۲- قربانی

اشاره

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: واجب است بر کسی که حج تمتع بجا می آورد ذبح یک هدی، یعنی یک شتر یا یک گاو یا یک گوسفند. و شتر افضل است و پس از آن گاو بهتر است. (م ۱۰۲۰) ذبح از عبادات است و در آن قصد قربت لازم است. (م ۱۰۴۴)

شرایط قربانی

۱- سن قربانی (بز کمتر از ۲ سال و میش کمتر از یک سال نباشد).

۲- سالم باشد.

۳- خیلی پیر نباشد.

۴- تام الاجزاء باشد. (کور، لنگ، گوش بریده، دم بریده، شاخ بریده یا شکسته نباشد).

ص: ۲۰۸

۵- لاغر نباشد.

۶- خصی (اخته) نباشد.

۷- بیضـیه کوبیده نباشد. به احتیاط واجب (آیات عظام: خامنه ای، فاضل، بهجت، مکارم، گلپایگانی رحمه الله و صانعی) شرط نمی دانند.

۸- در اصل خلقت بی دم نباشد، به احتیاط واجب.

۹- در اصل خلقت بی بیضه نباشد. (م ۱۰۲۳ جزئیات را در مناسک محشی ببینید).

قربانی در روز عید

بنابر احتیاط واجب: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خوئی رحمه الله، تبریزی، خامنه ای، فاضل، نوری و صانعی).

واجب نیست: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، زنجانی، صافی، مکارم، سیستانی و وحید).

واجب است. (آیهاللَّه بهجت).

آیـات عظـام: امـام خمینی رحمه الله، خویی رحمه الله، صـانعی، فاضـل، خـامنه ای، نوری و تبریزی: احتیاط واجب آن است که ذبح هدی را از روز عید تأخیر نیندازد. (م ۱۰۳۲).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: این احتیاط واجب نیست. (م ۱۰۳۲).

آیهـاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: بنابر احتیاط اختیاراً جایز نیست ذبـح هـدی را از روز عیـد تأخیر بینـدازد اگر چه اقوی جواز آن است. (همان).

ص: ۲۰۹

آیهالّله مکارم: تا روز سیزدهم جایز است. (همان).

آیهالّله زنجانی: احتیاط مستحب آن است که قربانی در روز دهم ذی حجّه ذبح شود ولی اگر اختیاراً در روز یازدهم و یا دوازدهم هم ذبح شود جایز است و مجزی. (ص ۱۸۸ م ۷۳۸).

آیهالّله بهجت: واجب است ذبح هدی در روز عید و اما بعد از عید پس مجزی است در بقیه ذی الحجّه، اگرچه خلاف احتیاط است تکلیفاً تأخیر آن بدون عذر ... (م ۱۰۳۲).

آیهالّله وحید: بعید نیست تأخیر ذبح تا روز سیزدهم اگرچه احوط و افضل آن است که در عید انجام شود. (۱۶۳ م ۳۷۹).

آیهالّله سیستانی: این احتیاط مستحب است و می تواند در روزهای تشریق هم قربانی کند. (همان).

قربانی در شب

آیات عظام: امام خمینی، نوری، صافی: ذبح در شب کفایت می کند (م ۱۰۸۰).

آیهالّله خویی و فاضل: کفایت نمی کند (همان).

آیهالّله اراکی: کفایت مشکل است (همان).

آیهالّله سیستانی: احتیاط واجب این است که در شب، قربانی نکند (همان).

آیهالّله گلپایگانی: ذبح در شب یازدهم بنابر احوط جایز نیست.

ص: ۲۱۰

آیهاللَّه تبریزی: ذبح در شب بعد از عید، خلاف احتیاط است (همان).

آیهاللَّه بهجت: اگر به دلایلی نتواند تا مغرب قربانی کند، بعد از اذان مغرب هم می تواند (همان).

آیهاللَّه مکارم: تا روز سیزدهم جایز است (همان).

شرایط ذابح

احتیاط واجب اینکه ذابح مؤمن باشد: (امام خمینی رحمه الله).

مسلمان باشد کافی است: (سایر آیات عظام) (م ۱۰۴۲).

اگر ذابح نائب در انجام قربانی شده باید مؤمن باشد امّا اگر در خصوص ذبح است مسلمان باشد کافی است: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، فاضل، نوری، و خامنه ای) (همان).

قربانی باید بعد از رمی باشد

احتیاط واجب: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، مکارم، نوری، سیستانی و بهجت).

واجب است: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، وحید، تبریزی، صافی و زنجانی).

اقوی (آیهاللَّه فاضل).

احتیاط مستحب (آیهاللَّه صانعی).

ص: ۲۱۱

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، مکارم، بهجت و نوری:

باید ذبح را بعد رمی جمره عقبه بکند به احتیاط واجب. (م ۱۰۲۸).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: واجب است بعد از رمی باشد. (همان).

همچنین آیهاللَّه وحید (۱۶۳) و آیهاللَّه تبریزی (ص ۱۶۰).

آیهاللَّه فاضل: بنابر اقوی. (م ۱۰۲۸).

آیهاللَّه سیستانی: بنابر احتیاط باید آن را پس از رمی جمره عقبه بجا آورد ولی اگر آن را به علّت ندانستن حکم شرعی یا فراموش نمودن آن، مقدّم نمود اعاده لازم نیست. (همان).

آیهاللَّه صافی: بعد از رمی قربانی کند. (م ۱۷۳).

آیهاللَّه زنجانی: تا رمی نکرده جایز نیست قربانی نماید. (ص ۱۸۱ م ۷۰۶).

آیهاللَّه صانعی: بنابه احتیاط مستحب. (م ۱۰۲۸).

نیابت در قربانی

نائب نیّت کند و احتیاطاً حاجی: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، بهجت، خامنه ای، نوری، صافی، سیستانی و فاضل).

حاجی نیّت کند: (آیات عظام: خویی رحمه الله، صانعی، مکارم، زنجانی، تبریزی و وحید).

هر دو نیت کند (آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله).

ص: ۲۱۲

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، سیستانی، بهجت، خامنه ای، نوری و فاضل: جائز است که ذبح را کسی دیگر به نیابت انجام دهد و نیّت را نائب کند، و احتیاطاً خود شخص هم نیّت کند.

(م ۱۰۴۱).

آیهالّله مکارم: نیّت را حاجی می کند. (همان).

آیهالّله زنجانی: جایز است دیگری برای انسان ذبح کند و از باب نیابت نیست و خود شخص می بایست نیّت کند و نیّت ذابح کفایت نمی کند (ص ۱۹۰ م ۷۴۹).

- (و در صورتی که نیابت داد) نیز باید منوب عنه (حاجی) قصد قربت داشته باشد ... و تا هنگام ذبح نیز قصد قربت ادامه داشته باشد، در صورت نیابت بنا بر مشهور نائب باید مؤمن باشد ولی ذابح لازم نیست مؤمن باشد. (ص ۱۹۰ م ۷۵۰ و ۷۵۱).

آیهالّله صافی: باید نائب نیت کند و احوط آن است که علاوه بر نائب، خودش نیز اگر در وقت ذبح حاضر باشد نیت کند و اگر خودش در قربانگاه حضور ندارد موقعی که نائب را می فرستد، خودش نیّت کند و نیّت را تا وقت انجام ذبح مستمرّ بدارد. (همان).

آیهالّله گلپایگانی رحمه الله: علاوه بر خودش ذابح نیز باید نیّت کند.

(همان).

آیهالّله خویی رحمه الله و آیهالّله تبریزی: و نیّت از صاحب قربانی تا هنگام کشتن (باید) مستمرّ باشد و کشنده لازم نیست نیت کند. هر چند احوط و اولی نیّت کردن اوست (همان).

ص: ۲۱۳

آیهاللّه وحید: لازم است صاحب قربانی نیت را تا ذبح مستمرّ بدارد. و نیت ذابح معتبر نیست. (۱۶۹ م ۳۹۶).

آیهاللّه صانعی: بلکه اقوی است (نیّت خود فرد) (همان).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر به کسی وکالت بدهد که خودش (وکیل) قربانی کند نمی تواند وکالت را به دیگری واگذار کند.

(م ۱۱۰۵).

قربانی کردن بدون اذن

س- شخصی بدون گرفتن وکالت در ذبح به این خیال که اذن فحوی از او دارد، برایش قربانی می کند، آیا کافیست؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: کافی نیست مگر او را وکیل کرده باشد. (۱۰۸۸) و پول قربانی از جیب او رفته است، مگر آن که غروری در بین باشد (۱۰۸۹).

آیهاللّه بهجت: چنانچه احراز رضایت کرد و شاهد حال هم دال بر رضایت بود به طوری که اگر او بفهمد، راضی است، کفایت می کند.

(همان).

آیهاللّه خامنه ای: این ذبح محل اشکال است و احتیاط واجب اکتفا نکردن به ذبح نایب است بدون اذن قبلی از منوب عنه.

(همان).

ص: ۲۱۴

مسلخ جدید

ذبح در مسلخ جدید:

مجزی است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، فاضل، نوری، خامنه ای، مکارم و صانعی) (م ۱۰۷۸ و ۱۰۸۵).

در صورت عدم تمکّن و تعذّر مجزی است: (آیات عظام:

گلپایگانی رحمه الله، خوئی رحمه الله، بهجت، زنجانی، تبریزی، سیستانی و صافی) (همان).

آیهاللَّه وحید: ... در صورت عدم تمکّن تا آخر ایام تشریق بخاطر تقیه یا حرجی بودن، ذبح در وادی محسِّر، جایز است. (ص ۱۶۳).

ذبح با کارد استیل

صحیح نیست (امام خمینی رحمه الله، آیهاللَّه سیستانی و آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله و صانعی).

صحیح است. (سایر آیات عظام).

س- آیا ذبح با کاردهای استیل که معلوم نیست آهن است یا نه چگونه است؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی و اراکی: صحیح نیست (م ۱۰۹۴).

آیهاللَّه مکارم و آیهاللَّه نوری: با هر فلزّ برنده ای صحیح است.

(همان).

آیهاللَّه فاضل: اشکال ندارد (همان).

ص: ۲۱۵

آیهاللَّه بهجت: اگر در تیزی و حدّت مثل آهن باشد تا انتهای ذبح، بعید نیست حکم آهن را داشته باشد به الغای خصوصیت (همان).

آیهاللَّه خامنه ای: وسیله ی ذبح باید آهن باشد و استیل (فولاد همراه با موادّ ضد زنگ) در حقیقت همان آهن است و ذبح با آن مانع ندارد (همان).

آیهاللَّه زنجانی: ذبح با استیل اشکال ندارد هر چند بداند از آهن نیست ولی احتیاط مستحب در ترک است. (ص ۲۳۰ م ۸۰۵).

آیهاللَّه صافی: اگر محرز نباشد که استیل آهن است صحیح نیست (همان).

آیهاللَّه صانعی: (صحیح نیست) مگر آن که محرز شود که یک قسم آهن است (همان).

آیهاللَّه سیستانی: خالی از اشکال نیست. (همان).

آیهاللَّه خویی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: مانعی ندارد. (همان).

نجس شدن احرام ذابح

س- محرمی که لباس احرامش بر اثر ذبح نجس شده آیا می تواند به مقداری که برای دیگران ذبح کند در لباس احرام نجس باشد؟

امام خمینی رحمه الله: در صورت امکان باید لباس را تطهیر کند و اگر نکرد ضرری به احرام یا ذبح ندارد. (م ۱۱۰۷).

ص: ۲۱۶

آیهاللَّه سیستانی: بنابر احتیاط واجب تطهیر کند (همان).

آیهاللَّه بهجت: بنابر احوط تطهیر کند (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: احتیاط مستحب تطهیر یا تعویض آن است. (همان).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: بنابر احتیاط لباس را تطهیر کند (همان).

تذکر: سایر آیات عظام موافق امام هستند.

تقسیم قربانی

تقسیم (تثلیث) قربانی:

واجب نیست: (آیات عظام امام خمینی رحمه الله، نوری، صانعی و فاضل).

احتیـاط واجب است: (آیـات عظـام: خوئی رحمه الله، گلپایگـانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، بهجت، تبریزی، وحیـد و صافی) برای حلّ مشکل، از فقیر نیابت در تصرّف ذبیحه بگیرد.

سهم فقیر واجب است: (آیات عظام: مکارم، سیستانی و زنجانی).

آیـات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، صانعی و نوری: تقسیـم قربانی به سه قسم واجب نیست. (م ۱۰۷۷) (امّا) احتیاط آن است که ذبیحه را سه قسـمت کنند، یک قسـمت را هدیه بدهند، و یک قسـمت را صدقه بدهند، و قدری هم از ذبیحه بخورند و صدقه را به مؤمنین بدهند و لکن هیچ یک از این احتیاطها واجب نیست. و اگر صدقه را

ص: ۲۱۷

به فقراء کفار بدهد یا آن که تمام ذبیحه را به آن ها بدهد اشکال ندارد و ضامن حصّه فقراء نیست. لیکن احتیاط: خصوصاً در خوردن قدری از ذبیحه، خیلی مطلوب است. (م ۱۰۴۰).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: این احتیاطها واجب است (همان).

آیهاللّه خوئی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: این احتیاط واجب است ...

و نسبت به صدقه و اهداء انسان می تواند از فقراء و مؤمنین آشنا در شهر خود وکالت در قبول و اعراض بگیرد و بعد از ذبح از طرف آن ها قبول و قبض کرده و بدون تقسیم اعراض نماید. و در صورتی که در منی متمکّن از تقسیم نیست اخذ وکالت مزبور لازم است و اگر این عمل را با فرض تمکّن انجام ندهد بنا بر احتیاط واجب ضامن است.

(همان).

آیهاللّه مکارم: تقسیم ذبیحه به سه قسمت واجب نیست ولی واجب است قسمتی از آن را به فقراء بدهد. (همان).

آیهاللّه بهجت: تثلیث قربانی احوط است و با فرض عدم امکان، تکلیف ساقط است. احوط آن است که نسبت به سهم فقیر از او وکالت در تصرّف بگیرد و از طرف موکّل خود به عنوان صدقه و هدیه قبض نماید و احتیاطاً بعداً قیمت هر دو مقدار را به فقیر مؤمنی و مؤمن دیگر بپردازد. (استفتاءات ۱۱۴ س ۵۳).

آیهاللّه سیستانی: خوردن و هدیه دادن به مسلمان واجب نیست امّا ثلث سوّم آن بنابر احتیاط واجب به فقراء مسلمان صدقه

ص: ۲۱۸

بدهد. (همان) و در مناسک ص ۲۹۴ فرمودند: و اگر صدقه دادن ممکن نباشد یا موجب مشقت و زحمت زیادی بشود وجوب آن ساقط می شود و رساندن آن به خود فقیر لازم نیست بلکه کفایت می کند به وکیل او داده شود اگرچه وکیل خود قربانی کننده باشد. آنگاه وکیل بر حسب اجازه موکّل در آن تصرف می کند. به هدیه دادن یا فروش یا اعراض از آن و یا غیر اینها (همان).

آیهاللّه زنجانی: بهتر است گوشت قربانی را سه قسمت کرده، قسمتی را هدیه دهد و قسمتی را به فقیر صدقه دهد و قدری هم از ذبیحه بخورد و خوردن و هدیه کردن واجب نیست. بلی صدقه دادن واجب است و احتیاط واجب آن است که مقدار آن از ثلث قربانی کمتر نباشد. برای صدقه دادن می تواند از فقیر مؤمنی که در حرم حضور دارد خواه اهل حرم باشد یا از ایران آمده باشد، وکالت بگیرد که پس از ذبح مقدار لازم را تملیک وی نموده در آن جا رها نماید یا از او بخرد. (ص ۱۹۴- ۱۹۵ م ۷۶۹).

آیهاللّه وحید: لازم است ۱۳ گوشت قربانی را به فقیر مؤمن صدقه بدهد و احتیاط آن است که ۱۳ آن را نیز به مؤمن هدیه نماید و مقداری ولو کم از آن بخورد و می تواند از طرف فقیر مؤمن برای تصرف در سهم فقیر، وکیل باشد که آن را بفروشد، یا ببخشد و یا رها کند.

(ص ۱۶۹).

ص: ۲۱۹

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: احتیاط واجب آن است که قدری از قربانی را خودش بخورد و قدری را هدیه دهد و مقداری را به فقیر مؤمن صدقه بدهد و احتیاط آن است که هر یک از صدقه و هدیه کمتر از ثلث قربانی نباشد و احتیاط آن است که هدیه را هم به مؤمن بدهد و در هدیه فقر شرط نیست. (و در وکالت می فرمایند: بهتر است که از بعضی از برادران دینی و فقرای مؤمن که آن ها را می شناسند وکالت بگیرد که از جانب آن ها ثلث قربانی را قبول ... و همانجا بگذارد.) (مناسک آیهاللّه صافی، م ۱۸۹، ۱۹۱ و ۱۹۲) (آداب و احکام حج م ۸۰۱) و معظّم له در استفتاءات ویژه ص ۱۱۴ س ۵۳ می فرماید: احتیاط واجب خوردن است و در صورتی که در معرض بیماری باشد، خوردن آن لازم نیست.

قربانی در وطن

جایز نیست: (سایر آیات عظام) (م ۱۰۹۷).

جایز بلکه لازم است: (آیهاللّه مکارم) اگر قربانی در منی از بین می رود و به هیچ وجه قابل استفاده نیست (و نیز در شرایط فعلی که تعدادی از قربانی ها مصرف می شود) باید پول آن را کنار گذارده و در شهر خودش قربانی کند، در ماه ذی الحجه آن سال و اگر نتوانست در سال بعد در ایّام تشریق. (همان) (محشی ۱۰۹۷).

ص: ۲۲۰

دعای قربانی

مستحب است هنگام قربانی این دعا خوانده شود.

وَجَّهتُ و جَهی لِلـذّی فَطَر السَّمواتِ وَالْارضَ حَنیفاً مُسْلِماً وَ مـا انَـا مِنَ المُشـرکینَ، انّ صَـلوتی وَ نُسُـکی وَ مَحْیـای وَ مَماتی لِلّهِ رَبّ العالمینَ لاشَریکَ لَهُ وَ بِذلِکَ أمِرْتُ وَ أَنا مِنَ الْمُسْلِمینَ، الّلهُمَّ مِنْکَ وَ لَکَ، بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ اکْبَر الّلهُمَّ تَقَبَّلْ مِنّی.

۳- حلق یا تقصیر

اشاره

حاجی بعـد از قربانی بایـد حلق یا تقصـیر کنـد، و حلق یا تقصـیر از عبادات است که بایـد با قصد قربت انجام شود. (م ۱۱۲۴) و اگر کسی دیگری او را حلق یا تقصیر کند. باید خودش نیت کند و بهتر آن است که سلمانی هم نیت کند (م ۱۱۲۵).

صروره (کسی که سال اوّل حجّ اوست):

احتیاط واجب حلق کند: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، سیستانی و صافی).

مخیّر است: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، فاضل، مکارم، وحید، بهجت، خامنه ای، نوری، تبریزی و صانعی).

در حجّه‌الاسلام حلق، و در غیر آن مخیّر است: (آیه‌اللَّه زنجانی).

ص: ۲۲۱

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صافی و سیستانی: هر مکلفی مختار است که بعد از ذبح کردن، یا سر بتراشد و یا از ناخن یا موی خود قدری بچیند، مگر کسی که سال اوّل حجّ او باشد که باید بنابر احتیاط واجب سر بتراشد. (م ۱۱۲۰).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، فاضل، خامنه ای، بهجت، نوری و تبریزی:

احتیاط مستحب این است که سر تراشیدن را اختیار کند، و مخیر بودن او خالی از قوّت نیست. (همان) آیهاللّه خامنه ای: (ولا تیعین علیه الحلق و ان کان صروره نعم الاحوط له ذلک) (مناسک الحج م ۲۷۹) همچنین آیهاللّه وحید (م ۴۰۱).

آیهاللّه مکارم و آیهاللّه نوری: چنین کسی (که سال اوّل اوست) نیز مخیّر است و سر تراشیدن متعیّن نیست. (همان).

آیهاللّه زنجانی: مردی که حجهالاسلام خود را بجا می آورد باید حلق نماید هر چند سفر اوّل حج او نباشد، ولی اگر حجهالاسلام نباشد مخیّر است هر چند سال اوّل حج او باشد. (۲۰۶ م ۸۱۵ و ۸۱۶).

آیهاللّه صانعی: کسی که سفر اول حج او می باشد افضل این است که حلق را اختیار کند گر چه تخییر بین حلق و تقصیر خالی از قوت نمی باشد (همان).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: کسی که بخواهد دیگری را حلق نماید نمی تواند قبل از اینکه خودش حلق یا تقصیر کند، سر او را

ص: ۲۲۲

بتراشـد ولی می توانـد نـاخن دیگری را برای تقصـیر بگیرد، و ازاله موی دیگری برای تقصـیر نیز قبـل از خـارج شـدن از احرام جایز نیست. ولو برای تقصیر (م ۱۱۴۶).

حلق در شب

صحیح است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، صانعی، سیستانی، بهجت، نوری، فاضل و زنجانی).

احتیاط واجب در روز (آیات عظام: خویی رحمه الله، اراکی رحمه الله و تبریزی، صافی، گلپایگانی رحمه الله و مکارم).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، نوری و صانعی: حلق در شب هم صحیح است و کفایت می کند. (م ۱۱۴۳).

آیهاللّه خوئی رحمه الله: بنابر احتیاط واجب باید در روز باشد. (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: حلق در شب خلاف احتیاط است و اگر در روز عید ترک نمود، روز یازدهم باید حلق نماید. (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: تقصیر و حلق را در شب انجام ندهند. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: بنابر احتیاط واجب حلق یا تقصیر بایـد در روز عیـد باشد و اگر تأخیر انداخت انجام آن در شب یازدهم یا بعد از آن کافی است (همان).

آیهاللّه زنجانی: انجام آن (حلق یا تقصیر) در شب نیز صحیح است و کفایت می کند. (ص ۲۰۸ م ۸۲۸).

ص: ۲۲۳

آیهاللّه مکارم: احتیاط در ترک حلق در شب است (همان).

آیهاللّه تبریزی: بنابر احتیاط حلق باید در روز باشد، پس اگر در روز عید انجام نگرفت باید در روز بعد انجام گیرد (همان).

آیهاللّه سیستانی: حلق در شب عید جایز نیست، مگر برای خائف و به احتیاط مستحب از روز عید تأخیر نشود. ولی بعد از عید در شب هم کافی است. (همان).

آیهاللّه بهجت: حلق در روز عید است و در صورت تأخیر، شب هم مجزی است (همان).

حلق در منی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: محل تراشیدن سر و تقصیر نمودن، منی است و جایز نیست اختیاراً در غیر آنجا. (م ۱۱۳۰).

حلق در خارج از منی

اگر حلق در خارج منی انجام گرفت:

اعاده حلق و اعمال مکّه: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، خامنه ای، مکارم، زنجانی و صانعی).

صحیح است و اعاده اعمال لازم نیست. (آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه سیستانی).

اجزاء در صورت جهل و غفلت: (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، صافی، فاضل و تبریزی).

ص: ۲۲۴

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، نوری و صانعی:

اگر حلق و تقصیر در منی نبوده باید اعاده شود (م ۱۱۴۹) و اعمال مکّه چون طواف و ... را اعاده کند (م ۱۱۵۰).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، صافی و تبریزی: در صورتی که از جهت جهل به مسأله و غفلت در غیر منی، حلق کرده باشد، در این صورت اجزاء بعید نیست. هر چند احتیاط آن است که در صورت امکان به منی برگردد و حلق کند (م ۱۱۴۸).

آیهاللّه خویی رحمه الله: اعاده اعمال مکّه لازم نیست (م ۱۱۵۰).

آیهاللّه مکارم: این حکم در صورت عمد مسلّم است و در صورت جهل یا نسیان عمل آن ها صحیح است و اگر می تواند به منی برگردد و سر خود را بتراشد و یا کوتاه کند، برگردد. و بنابر احتیاط اعمال مکّه را اعاده کند. (م ۱۱۴۸، ۱۱۵۰).

آیهاللّه سیستانی: کسی که در غیر منی اگر چه عمداً سر خود را بتراشد به همان اکتفا کند ولی واجب است در صورت امکان موی خود را به منی بفرستد. و اعمال وی صحیح است. (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر حلق یا تقصیر در منی درست نبوده بنابر احتیاط باید اعاده شود و اعمال مکه نیز اعاده کند مگر آنکه بعد از کوچ کردن از منی باشد. (۲۱۱ م ۸۴۳).

آیهاللّه فاضل: مگر این که از روی جهل قصوری یا غفلت و نسیان در غیر منی حلق کرده باشد که در این صورت محل شده و ... هر چند

ص: ۲۲۵

که در صورت امکان و عدم عسر و حرج بهتر است به منی بر گردد و حلق کند و اعمال مترتّبه را اعاده کند. (م ۱۱۴۸).

ترتیب رمی، ذبح و حلق

عدم رعایت ترتیب:

در صورت جهل اعاده لازم نیست، در صورت عمد با امکان احتیاط اعاده است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خویی رحمه الله، صافی، گلپایگانی رحمه الله، فاضل، نوری، وحید و تبریزی).

مطلقاً اعمال صحیح است: (ایات عظام: مکارم، صانعی، خامنه ای، سیستانی و بهجت).

وجوب رعایت ترتیب (آیهاللّه زنجانی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، صافی و فاضل: به احتیاط واجب باید در مِنی، اوّل رمی جمره کند و بعد از آن ذبح کند و بعد تقصیر یا حلق. اگر بر خلاف این ترتیب عمل کند پس اگر از روی غفلت و سهو بوده اعاده لازم نیست، و اگر از روی جهل به مسأله بوده بعید نیست که اعاده نخواهد و احتیاط به اعاده است، و اگر از روی علم و عمد بوده در صورت امکان احتیاط را ترک نکند. (م ۱۱۳۹ و ۱۱۴۰).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: در صورت علم و عمد و امکان باید اعاده کند. (م ۱۱۴۰).

ص: ۲۲۶

آیهاللَّه خوئی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: ترتیب واجب است و عدم رعایت آن اگر از روی جهل و نسیان بوده اعاده لازم نیست (۱۱۳۹ و ۱۱۴۰).

آیهاللَّه خامنه ای و آیهاللَّه مکارم: ترتیب مزبور واجب است و اگر رعایت نکند گناه کرده اما عملش صحیح است. (همان).

آیهاللَّه وحید: احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را بعد از رمی و ذبح انجام دهد ولی اگر نسیاناً یا جهلًا ترتیب را رعایت نکرد.

اعاده لازم نیست. (ص ۱۷۱).

آیهاللَّه سیستانی: می تواند قبل از ذبح حلق یا تقصیر کند در صورتی که قربانی را در منی تهیه کرده باشد. (م ۱۱۳۹).

آیهاللَّه صانعی: ترتیب مستحب است. (همان).

آیهاللَّه بهجت: در صورت جهل و نسیان اعاده لازم نیست و همین طور در صورت تعمّد بنابر مشهور که اظهر تمامیت آن است.

(همان).

آیهاللَّه زنجانی: حلق و تقصیر را باید بعد از ذبح انجام داد.

(ص ۸- ۲۰۷ م ۸۲۵).

تأخیر قربانی از روز عید

اگر قربانی از روز عید تأخیر افتاد:

نمی تواند حلق کند: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، زنجانی، بهجت، خویی رحمه الله، مکارم و فاضل).

ص: ۲۲۷

باید حلق کند: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، خامنه ای و نوری).

می تواند حلق کند: (آیات عظام: صانعی، گلپایگانی رحمه الله، صافی، تبریزی و سیستانی با تفصیل).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، فاضل، بهجت و خویی رحمه الله: اگر قربانی به دلیلی از روز عید تأخیر افتاد، بنابر احتیاط نمی تواند حلق کند و از احرام خارج شود و بعد قربانی کند بلکه ترتیب بین قربانی و حلق و اعمال مترتبه بر آن را باید مراعات کند، علی الاحوط.

(م ۱۱۴۲).

آیات عظام: اراکی رحمه الله و نوری: اگر ذبح را تأخیر انداخت، تأخیر حلق جایز نیست. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: تأخیر حلق یا تقصیر از روز عید بر کسی که ذبح را تأخیر انداخته واجب نیست. بلکه احتیاط واجب آن است که حلق یا تقصیر را در روز عید انجام دهد (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: می تواند حلق کند و از احرام خارج شود، ولی اعمال مکّه باید بعد از قربانی و حلق انجام شود (همان).

آیهاللّه مکارم: اگر رعایت این احتیاط واجب را نکند عمل او باطل نیست. (همان).

آیهاللّه زنجانی: تا قربانی نکرده نمی تواند حلق یا تقصیر کند.

(ص ۲۰۸ م ۸۲۶).

ص: ۲۲۸

آیهاللّه سیستانی: اگر قربانی را در منی تهیّه کرد جایز است تقصیر یا حلق (در روز عید). (همان).

آیهاللّه تبریزی: ... اگر قربانی در روز عید ممکن نباشد می تواند بعد از رمی، حلق یا تقصیر را در روز عید انجام دهد و مُحلّ شود و قربانی را تأخیر بیندازد. (همان).

آیهاللّه صانعی: ترتیب بین قربانی و حلق مستحب است. (همان).

حلال شدن محرمات

امـام خمینی رحمه الله و سـایر آیـات عظـام: پس از حلق یـا تقصـیر همه محرّمات حلال می شود جز بوی خوش و زن (بوی خوش با طواف زیارت و نماز و سعی و زن با طواف نساء و نماز آن حلال می شود).

(م ۱۱۷۹).

آیهاللّه مکارم: احتیاط در ترک صید است و هر چند در خارج حرم باشد (۱۱۷۹ و ۱۱۴۱).

آیهـاللّه گلپایگـانی رحمه الله و آیهـاللّه صافی: صـید وزن بر او حرام است و احوط اجتناب از بوی خوش پیش از طواف نساء و نماز آن است (م ۱۱۷۹).

توضیح: صید و کندن گیاهان حرم همچنان حرمت آن ها تا زمانی که حاجی در مکه است باقی می ماند.

ص: ۲۲۹

رمی روز ۱۱ در صورت عدم ذبح

- کسی که نتوانسته ذبح کند، و حلق یا تقصیر نیز ننموده است، آیا می تواند رمی روز یازدهم را انجام دهد؟

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: مانع ندارد. (ص ۵۰۳ س ۱۳۰۳).

بیتوته در منی

وقت بیتوته در منی:

نیمه اوّل: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، نوری، صافی، بهجت و صانعی).

مخیّر بین نیمه اوّل یا دوّم: (آیات عظام: خویی رحمه الله، فاضل، مکارم، خامنه ای، تبریزی، سیستانی، وحید) (زنجانی: در شب یازدهم).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی، صافی، نوری، اراکی و صانعی: واجب است بر حاجی که شب یازدهم ذی الحجّه و شب دوازدهم را در منی بیتوته کند، یعنی در آنجا بماند، از غروب آفتاب تا نصف شب. (م ۱۲۲۰) (نیمه شب را باید از اوّل غروب تا طلوع آفتاب حساب کنند بنابر احتیاط واجب) (م ۱۲۲۶) ولی آیات عظام تبریزی، خامنه ای، خویی رحمه الله، سیستانی و مکارم می فرمایند: می تواند از سر شب تا بعد از نیمه شب و یا از قبل از نیمه شب تا طلوع فجر در آنجا بماند (همان).

ص: ۲۳۰

آیهاللَّه اراکی رحمه الله و آیهاللَّه نوری: از غروب شرعی (همان و م ۱۲۲۶).

آیهاللَّه فاضل: و بعید نیست که بتوان به نیمه دوّم شب اکتفاء کرد. (همان).

آیات عظام: خویی رحمه الله، مکارم، تبریزی، خامنه ای و سیستانی:

می توانـد از سـر شب تا بعـد از نیمه شب و یا از قبل از نیمه شب تا طلوع فجر در آنجا بماند. (م ۱۲۲۰) همچنین آیهاللَّه وحید: (ص ۱۷۹ م ۴۲۴).

آیهـاللَّه زنجـانی: در شب یازدهم حاجی مخیّر است بین نیمه اوّل (از اوّل غروب تا نیمه شب) و بین اصـباح یعنی قبل از فجر تا طلوع فجر در منی باشـد. و در شب دوازدهم بنـابر احتیـاط واجب از غروب آفتـاب تـا هنگـام طلوع آفتـاب در منی باشـد. (ص ۲۲۷ م ۶- ۹۰۵).

آیهاللَّه بهجت: تا بعد نصف شب (همان).

امام خمینی و سایر آیات عظام: بیتوته بر چنـد طائفه واجب نیست مثل: ۱- بیماران و پرسـتاران آن ها. و کسانی که بیتوته برای آنان مشقت داشته باشد.

۲- کسانی که شب را در مکه بیـدار باشـند و به عبادت می پردازند (م ۱۲۲۲). آیهـاللَّه تبریزی و آیهاللَّه خوئی: بنابر احتیاط در مکه قدیم (همان).

توضیح: طایفه اوّل یک گوسفند کفّاره بدهد، (وجوباً یا احتیاطاً) (م ۱۲۳۲).

آیهاللَّه صانعی: بنابر احتیاط مستحب (همان).

ص: ۲۳۱

کفّاره ترک بیتوته

امام خمینی رحمه الله و آیهاللَّه نوری: کسی که ترک کند بیتوته به منی را برای هر شبی یک گوسفند باید قربانی کند، (م ۱۲۲۹) و فرقی نیست بین آنکه از روی علم و عمد باشد یا نسیان و یا ندانستن مسأله.

(م ۱۲۳۰).

آیهاللَّه مکارم: بنابر احتیاط واجب (یک گوسفند قربانی کند) (همان).

آیات عظام: اراکی رحمه الله، خامنه ای و مکارم: بنابر احتیاط فرقی نیست بین علم ... (همان).

آیهاللَّه فاضل: ثبوت کفّاره در جاهل و ناسی و معذور مبنی بر احتیاط است (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، خویی رحمه الله، بهجت، سیستانی، تبریزی و صافی: احتیاط این است که در صورت فراموشی و یا ندانستن حکم نیز یک گوسفند کفاره بدهد (م ۱۲۳۰).

آیهاللَّه وحید: اقوی عدم وجوب کفّاره است در مورد نسیان یا جهل به حکم وقتی قاصر باشد گرچه احوط کفّاره است و همچنین احوط برای معذور کفّاره است (ص ۱۸۰ م ۴۲۶).

آیهاللَّه زنجانی: در کفّاره (ترک بیتوته) فرقی بین عالم و جاهل، متوجه و غافل، قادر و عاجز نیست. بلکه ترک بیتوته و اصباح اگر

ص: ۲۳۲

حرجی باشد هر چند جایز است ولی بنابر احتیاط واجب کفّاره دارد.

(ص ۲۳۰ م ۹۱۲).

آیهاللَّه صانعی: بنابر احتیاط مستحب (کفّاره) در غیر عمد و غیر جاهل مقصّر، بلی در عمد و جهل از روی تقصیر کفّاره واجب است.

(م ۱۲۳۰).

بیتوته در مکه برای عبادت

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، خامنه ای، فاضل، مکارم، نوری و صانعی: کسانی که شب را در مکه بیدار باشند و به عبادت مشغول باشند تا صبح و کار دیگر جز آن نکنند مگر کارهای ضروری از قبیل خوردن و آشامیدن بقدر احتیاج و تجدید وضو، (واجب نیست در منی بیتوته کنند).

(م ۱۲۲۲).

آیهاللَّه وحید: (ص ۱۸۰ م ۴۲۵)، آیهاللَّه صافی: (ص ۱۹۱ م ۲۱۵).

آیهاللَّه سیستانی: کسی که از منی اوّل شب یا پیش از آن بیرون رفته و در مکّه در تمام مدّت نیمه دوّم شب تا طلوع فجر مشغول به عبادت شده کفایت می کند (م ۱۲۲۲).

آیهاللَّه بهجت: کسی که در مکّه در تمام شب مشغول به عبادت بوده بجز حاجت ضروری مانند: خوردن و آشامیدن و نوم غالب و

ص: ۲۳۳

تطهیر و امثال آن ها، کار دیگری نداشته و مراد از عبادت، طواف و سعی است علی الاحوط. (همان).

آیهاللّه زنجانی: کسی که قبل از غروب از منی خارج شود و اعمالش قبل از طلوع فجر تمام شود، اگر می تواند باید هنگام طلوع فجر خود را به منی برساند. ولی اگر از اوّل غروب تا طلوع فجر به اعمال مکّه و مقدمات و آداب آن اشتغال داشته باشد ترک بیتوته و اصباح، بر او جایز ولی مکروه است. (این مسأله مربوط به شب یازدهم می باشد) در شب دوازدهم و شب سیزدهم بنابر احتیاط واجب باید از غروب آفتاب روز قبل تا طلوع آفتاب روز بعد در منی بماند و از آنجا خارج نشود حتی برای طواف و سعی واجب. (ص ۲۲۸ م ۹۰۸).

آیهاللّه خویی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: کسی که در مکّه تمام شب و یا باقیمانده از شب اگر بعد از دخول در شب از منی خارج شده و مشغول به عبادت بوده کفایت می کند. (م ۱۲۲۲).

کوچ از منی

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: کسانی که جایز است برای آنان کوچ کردن در روز دوازدهم، باید بعد از ظهر کوچ کنند و جایز نیست قبل از ظهر، و کسانی که در روز سیزدهم کوچ می کنند، مختارند هر وقت را بخواهند کوچ کنند. (م ۱۲۳۶).

ص: ۲۳۴

خروج از منی در صبح دوازدهم

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، نوری، صافی و صانعی: اگر حاجی صبح دوازدهم به مکه بیاید واجب نیست برای نَفْر، بعد از ظهر به منی برگردد گرچه رفتن او به مکه قبل از ظهر جایز نیست. (م ۱۲۳۷).

آیات عظام: اراکی رحمه الله، مکارم و بهجت: بنابر احتیاط برگردد.

(همان).

آیهاللَّه سیستانی: اگر (در منی) متعلقاتی ندارد بنابر احتیاط جایز نیست پیش از ظهر خارج شود گرچه نیّت برگشتن داشته باشد، و اگر خارج شد به احتیاط واجب باید برای نفر بازگردد چه پیش از ظهر چه بعد از آن. (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه تبریزی: باید برگردد برای تحقّق نَفْر بعد از ظهر. (همان).

آیهاللَّه فاضل: بنابر احتیاط واجب باید برای نَفْر بعد از ظهر به منی برگردد و ... (همان).

آیهاللَّه خوئی رحمه الله: اگر می تواند قبل از ظهر به منی بیاید تا بعد از ظهر برگردد واجب است وگرنه بر او چیزی نیست. (همان).

خروج بعد از نیمه شب دوازدهم

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: اگر شب دوازدهم بعد از نصف شب از منی خارج شد، واجب نیست برای رمی جمره پیش از

ص: ۲۳۵

ظهر بـه منی بر گردد بلکه می توانـد بعـد از ظهر رمی کنـد، ولی اگر قبـل از ظهر به منی بیایـد نمی توانـد پیش از آن کـوچ کنـد (م ۱۲۴۹).

آیهاللّه اراکی رحمه الله و آیهاللّه فاضل: بنابر احتیاط، لازم است قبل از ظهر بیاید. (همان).

شرایط کفّاره:

شرطی ندارد: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

شرایط قربانی را دارد: (آیهاللّه زنجانی).

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: گوسـفندی که باید (جهت کفّاره) قربانی شود هیچیك از شرایط هدی را که در منی برای حج باید ذبح کند لازم نیست داشته باشد و محل معینی ندارد، اگر چه احتیاط آن است که در منی قربانی کند (م ۴- ۱۲۳۳).

آیهاللّه سیستانی و آیهاللّه خامنه ای: بنابر احتیاط واجب باید در منی قربانی کند و اگر نکرد بنابر اظهر هر جا که قربانی نماید مجزی است (همان).

آیهاللّه زنجانی: باید شرایط قربانی حج تمتع را داشته باشد و محل معینی ندارد (ص ۲۳۱ م ۹۱۸).

ص: ۲۳۶

فصل چهارم: طواف نساء

اشاره

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: طواف نساء و نماز آن اگر چه واجب است و بدون آن زن حلال نمی شود، لکن رکن نیست و ترک عمدی آن موجب باطل شدن حج نمی شود، بلکه واجب است بر کسی که حج کرده آن را بجا آورد، و اگر بجا نیاورد زن بر او حلال نمی شود، بلکه آنچه از زن بر او حرام شده بود مثل عقد کردن و خطبه کردن و شاهد شدن نیز حلال نمی شود بنابر احتیاط واجب (م ۱۱۸۲).

طواف نساء اختصاص به مرد ندارد بلکه بر زن و خنثی و خصی و بچه ممیز نیز لازم است. که اگر طواف نساء نکنند، مرد بر زن حلال نمی شود و زن بر آن ها حلال نمی شود (م ۱۱۸۱).

همچنین آیهاللّه زنجانی: بلکه اگر کسی طواف نساء را ترک کند و فوت کند باید از ترکه او برای انجام طواف نساء نائب بگیرند. (ص ۲۱۹ م ۸۷۲) و آیهاللّه وحید: (ص ۱۷۵ م ۴۱۴).

نیت نائب در طواف نساء

به نیت از منوب عنه (گلپایگانی رحمه الله، خویی رحمه الله، صافی، فاضل، سیستانی و وحید (م ۴۱۴)).

ص: ۲۳۷

به نیابت ما فی الـذمّه یا منوب عنه (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، بهجت، مکارم، نوری، صانعی و تبریزی) (م ۱۲۰۴).

یک طواف نساء برای چندین عمره

کفایت می کند: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، اراکی رحمه الله، مکارم، صانعی و نوری)

کفایت نمی کند: (سایر آیات عظام)

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، مکارم، نوری و صانعی: اگر شخصـی چندین عمره مفرده بجای آورده باشد و در هیچکدام طواف نساء نکرده باشد یک طواف نساء برای تمام آن ها کفایت می کند (م ۱۲۰۳).

آیات عظام: خوئی رحمه الله، تبریزی و صافی: هر احرام، طواف نساء مستقل لازم دارد (همان).

آیات عظام: فاضل، بهجت و سیستانی: بنابر احتیاط واجب برای هر کدام یک طواف نساء انجام دهد (همان).

آیهاللَّه زنجانی: هر عمره مفرده یک طواف نساء مستقل دارد.

(۲۲۱ م ۸۸۱).

آیهـاللَّه خـامنه ای: علی الظّاهر واجب است برای هر عمره مفرده جـداگانه طواف نسـاء بجـا آورد اگرچه تحلّل با طواف نساء واحد بعید نیست (همان).

ص: ۲۳۸

فصل پنجم: فاصله بین دو عمره مفرده

اشاره

فاصله دو عمره:

کمتر از ۳۰ روز به قصد رجاء: (امام خمینی رحمه الله).

فاصله معتبر نیست: (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، خامنه ای، زنجانی، صانعی، بهجت و نوری).

کمتر از ده روز به قصد رجاء: (آیهاللَّه اراکی رحمه الله).

هر ماه قمری یک عمره: (آیات عظام: خویی رحمه الله، فاضل، مکارم، سیستانی، صافی، تبریزی و وحید).

امام خمینی رحمه الله: تکرار عمره مانند تکرار حج مستحب است و در مقدار فاصله بین دو عمره اختلاف فرموده اند و احوط آن است که در کمتر از یک ماه بقصد رجاء بجا آورده شود (م ۱۷۳).

آیهاللَّه خامنه ای: فاصله معینی شرط نیست ولی بنابر احتیاط در هر ماه فقط یک عمره برای خود می تواند بجا آورد لکن آوردن عمره برای غیر خود هر نفر یک عمره، جایز است. (همان).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: فاصله انداختن بین دو عمره مفرده لازم نیست، بلکه می توان در یک روز چندین عمره مفرده بجا آورد. (همان).

آیهاللَّه صانعی: بلکه اقوی عدم اعتبار فاصله است. بنابر این می تواند هر روز عمره مفرده انجام دهد (همان).

ص: ۲۳۹

آیهاللّه اراکی رحمه الله: و احوط آن است که در کمتر از ده روز به قصد رجاء آورده شود. (همان).

آیات عظام: خویی رحمه الله، مکارم، صافی، سیستانی، فاضل و تبریزی: فاصله یک ماه شرط نیست بلکه در هر ماه قمری می توان یک عمره بجا آورد (م ۱۷۳ و ۱۸۶).

آیهاللّه زنجانی: فاصله انداختن بین دو عمره مفرده لازم نیست.

حتی می توان در یک روز چندین عمره مفرده انجام داد. (۳۳ م ۹۵).

آیهاللّه نوری: می تواند هر روز یک عمره به جا آورد (همان).

آیهاللّه بهجت: اظهر عدم اعتبار فصل است بین دو عمره، اگر چه افضل در عمره دوّم این است که در ماه دیگری غیر از ماه عمره سابقه باشد و یا با فاصله ده روز بین دو احرام باشد، بلکه احدالفصلین احوط است (همان).

آیهاللّه وحید: بنابر احتیاط دو عمره در یک ماه برای خودش نمی تواند بجا آورد، بلی می تواند عمره دوّم را (در یک ماه) رجاءً بجا آورد. (ص ۵۵ م ۱۳۴).

فاصله دو عمره نیابتی

فاصله دو عمره برای دیگری:

فاصله شرط است: (امام خمینی رحمه الله، آیهاللّه مکارم).

فاصله شرط نیست: (سایر آیات عظام).

ص: ۲۴۰

س- آیا فاصله بین دو عمره مفرده ای که هر دو یا یکی از آن ها به نیابت از دیگران باشد لازم است؟

امام خمینی رحمه الله و آیهاللَّه مکارم: فرق نمی کند (م ۱۸۶).

آیات عظام: خویی رحمه الله، سیستانی، تبریزی، فاضل و صافی:

چنانچه بخواهد یک عمره برای خود و یک عمره برای دیگری بجا آورد در یک ماه جایز است و همچنین است اگر هر دو عمره برای دو نفر باشد. (همان).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: اگر عمره به نیابت از دیگری باشد رعایت فاصله لازم نیست. (همان).

آیهاللَّه خامنه ای: آوردن عمره برای دیگران هر نفر یک عمره، جایز است (م ۱۷۳). همچنین آیهاللَّه وحید (۵۵ م ۱۳۴).

آیهاللَّه زنجانی: فاصله معتبر نیست. (۳۳ م ۹۵).

آیهاللَّه نوری: فاصله معتبر نیست (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، بهجت و صانعی: فاصله شرط نیست.

(همان).

س- انجام یک عمره مفرده استحبابی، به نیّت خود و به نیّت تبرّعی دیگران، صحیح است یا نه؟

آیات عظام: تبریزی، سیستانی، صانعی، صافی، خامنه ای، فاضل و نوری: اشکال ندارد و صحیح است (ص ۵۶۶ س ۳۲).

آیهاللَّه مکارم: احتیاط آن است، آن را به نیّت خود به جا آورد و هر مقدار از ثواب آن را که می خواهد بر دیگران هدیه کند (همان).

ص: ۲۴۱

عمره مفرده برای چند نفر

آیات عظام امام خمینی و سایر آیات عظام: انجام عمره مفرده یا طواف مستحبی، به نیت چند نفر، اشکال ندارد، و در اعمال، از جمله طواف نساء باید به نیّت همه باشد (م ۱۲۸).

عبور از میقات بدون احرام

آیات عظام: امام خمینی، نوری و صانعی: در صورتی که از وقت احرام یک ماه نگذشته است لازم نیست محرم شود و می تواند بدون احرام وارد مکه شود (م ۲۴۱).

آیات عظام: تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، خامنه ای (م ۲۴۲)، اراکی، گلپایگانی و خویی: اگر در همان ماهی که محرم شده، مراجعت کند، لازم نیست محرم شود (همان).

آیهاللّه بهجت: احوط این است که اگر در همان ماه یا گذشتن ۳۰ روز وارد می شود، محرم شود (همان).

برداشتن خاک و سنگ از صفا و مروه و مشعر و ...

جایز نیست (امام خمینی، مکارم، خامنه ای، بهجت و صانعی).

بنابر احتیاط جایز نیست (اراکی، تبریزی، گلپایگانی)

مانعی ندارد (سیستانی).

ص: ۲۴۲

س- آیا مقداری از خاک و سنگ صفا و مروه یا مشعر یا حرم را می شود با خود آورد؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه مکارم: از صفا و مروه جایز نیست و از مشعر مانع ندارد. (م ۱۳۴۷).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: (جایز نیست) بنابر احتیاط. (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: بیرون بردن خاک و سنگ از حرم ممنوع است علی الاحوط. (م ۱۳۴۷).

آیهاللّه بهجت: برداشتن خاک و سنگ از مسجدالحرام و صفا و مروه جایز نیست و اگر آورده باید برگرداند ولی از سایر اماکن حرام نیست. (م ۱۳۴۷).

آیهاللّه تبریزی: مانعی ندارد، ولی از مسجدالحرام و مسجد خیف و سایر مساجد جایز نیست و برگرداندن آن لازم است.

(ص ۵۵۱ س ۱۲).

آیهاللّه فاضل: از صفا و مروه جایز نیست، و از غیر آن دو مانعی ندارد و در هر صورت برگرداندن لازم نیست. (همان).

آیهاللّه سیستانی: اشکال ندارد و برگرداندن واجب نیست.

(همان).

آیهاللّه صافی: بنابر احتیاط از آوردن خاک و ریگ حرم خودداری شود و اگر آورده در صورت تمکن برگرداند. (همان).

ص: ۲۴۳

آیهاللّه نوری: از صفا و مروه اشکال دارد و باید برگرداند.

(همان).

آیهاللّه صانعی: از صفا و مروه جایز نیست و از بقیه مشاعر احتیاط در ترک است و در برگرداندن آن ها در حدّ قدرت اهتمام ورزد.

(همان).

برداشتن قرآن از مسجدالحرام

امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام: برداشتن قرآن از مسجدالحرام بدون این که از متصدی ذی ربط بگیرند، جایز نیست و باید برگردانده شود. (چه کلمه وقف و یا مشابه آن بر آن نوشته شده باشد یا نباشد). (م ۱۳۴۶).

ص: ۲۴۴

فصل ششم: نماز در مکّه و مدینه

تخییر نماز در مکه و مدینه:

مسجدالنبی و مسجدالحرام: (امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه اراکی رحمه الله).

مسجدالنبی و مسجدالحرام زمان پیامبر: (آیهاللّه بهجت).

تمام شهر مکه و مدینه: (آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، مکارم، فاضل، خامنه ای، صافی، سیستانی، نوری و صانعی).

شهر مکه و مدینه قدیم: (آیات عظام: خوئی رحمه الله، وحید و تبریزی).

امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه اراکی رحمه الله: تخییر بین قصر و اتمام در مکّه و مدینه اختصاص به مسجدالحرام و مسجدالنّبی دارد و در تمام مکّه و مدینه جاری نیست بلی اختصاص به مسجد اصلی ندارد و در جاهای توسعه داده شده مسجد هم جاری است. هر چند احتیاط اقتصار بر مسجد اصلی است. (م ۱۳۱۶).

آیهاللّه خوئی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی: ظاهراً اختصاص (به مسجدالحرام و مسجدالنبی) ندارد بلکه این حکم در شهر قدیمی مکه و مدینه جاری است. (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، مکارم، خامنه ای، فاضل، صافی، نوری، صانعی و سیستانی: می تواند در دو شهر مکه و مدینه نماز را تمام بخواند و اختصاصی به مسجدالحرام و مسجدالنبی ندارد. (همان).

ص: ۲۴۵

آیهاللّه وحید: مسافر در شهر مکّه قدیم و مدینه زمان حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم مخیّر است نماز را شکسته یا تمام بخواند، و تمام افضل است، هر چند احوط آن است که در خارج از مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله و سلم حتّی ملحقات آن دو مسجد بعد از زمان ائمه علیه السلام نماز را تمام نخواند. (توضیح المسائل م ۱۳۶۴).

آیهاللّه بهجت: مسافر می تواند در مسجدالحرام و مسجدالنّبی نماز را تمام بخواند و احتیاط در این است که نماز را شکسته بخواند و احتیاط واجب آن است که در جائی که اوّل جزء این مساجد (مسجدالحرام و مسجدالنّبی صلی الله علیه و آله و سلم) نبوده و بعد به آن ها اضافه شده، نماز را شکسته بخواند. (رساله ص ۲۱۶ م ۱۱۰۲).

نماز در عرفات و مشعر و منی

تمام است (امام خمینی رحمه الله و سایر آیات عظام).

تفصیل (آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه سیستانی).

س- در صورت قصد اقامه ده روز در مکه، نماز در عرفات، مشعر و منی و بعد از مراجعت به مکه چگونه است؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صانعی، نوری، تبریزی، خامنه ای و صافی: در فرض مذکور تمام است. (م ۱۳۵۸) و در صورتی که در بازگشت قصد اقامه در مکه را نداشته باشد، اگر از عرفات که به مکه باز می گردد، از جهت اینکه محل اقامه است می رود و بعد از مکه قصد مسافرت می کند، نمازش تمام است. (م ۱۳۵۹).

ص: ۲۴۶

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله: اگر بعد از بازگشت از عرفات، قصد ماندن ده روز، در مکه را نداشته باشد، نماز در عرفات تمام و در بازگشت، در مشعر و منی شکسته و در مکّه مخیر است (م ۱۳۵۸).

آیهاللَّه بهجت: در مواردی که نماز در مکه تمام است، در عرفات و مشعر و منی هم تمام است و گرنه قصر است (م ۱۳۵۸).

آیهاللَّه زنجانی: کسی که قصد اقامه ده روز در مکه نموده نماز او در مکه و عرفات و مشعر و منی تمام است، ولی مسافری که تصمیم دارد در اثنای ده روز برای انجام اعمال خود به عرفات و مشعر و منا برود تمام نمازهای او قصر است. (همان).

آیهاللَّه فاضل و آیهاللَّه مکارم: اگر در مکه قصد اقامت کرده (قبل از عرفات) نماز او در مکه و عرفات و بازگشت تمام است. (م ۱۳۵۹).

آیهاللَّه سیستانی: اگر در حدّ مسافت شرعی نباشد نماز تمام است و در بازگشت از عرفات اگر قصد بازگشت به وطن را داشته و مکّه به عنوان محل عبور او می باشد، نه محل اقامت، نمازش در مشعر و منی شکسته و در مکّه مخیّر است. (م ۱۳۵۸).

اقامه نماز جماعت در هتل

جایز نیست. (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای، نوری و صانعی).

در صورت مفسده اشکال دارد. (آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله، صافی، بهجت و زنجانی).

ص: ۲۴۷

ولو تقیّه نماز را به جماعت نخوانند (آیهاللّه فاضل).

اگر خلاف تقیه نباشد اشکال ندارد. (آیهاللّه سیستانی).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای و صانعی و نوری: در مکه و مدینه در مسافرخانه و هتل نباید نماز را به جماعت بخوانند و می توانند در جماعت سایر مسلمین در مساجد شرکت کنند و نماز را به جماعت بخوانند. (م ۱۳۱۵).

آیهاللّه مکارم: نمازهای جماعت کاروانی و بزرگ، اشکال دارد و امّا چند نفری اشکال ندارد. (همان).

آیات عظام: اراکی رحمه الله، گلپایگانی رحمه الله و صافی: در صورتی که مفسده داشته باشد. (همان).

آیهاللّه فاضل: اگر خلاف تقیه ولو تقیه مداراتی است نماز را به جماعت نخوانند. (م ۱۳۱۵).

آیهاللّه بهجت: مانعی ندارد اگر مستلزم مفسده نباشد. (همان).

آیهاللّه زنجانی: اگر مفسده ای همچون سبک شدن شیعه در کار نباشد اشکال ندارد. (استفتاءات س ۶۳).

آیهاللّه سیستانی: اگر خلاف تقیه نباشد اشکال ندارد ولی شرکت در جماعت مسلمین بهتر است. (م ۱۳۱۵).

آیهاللّه خویی رحمه الله: متعرض این مسأله نشده اند.

ص: ۲۴۸

شرکت در نماز جماعت اهل سنّت

مجزی است (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، صافی، فاضل، صانعی و مکارم).

قرائت را آهسته بخواند. (آیات عظام: سیستانی، تبریزی و خویی رحمه الله).

در شرایط تقیه و اضطرار مجزی است (آیهاللَّه بهجت و آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله).

احتیاط اعاده نماز (آیهاللَّه زنجانی).

س- شرکت در نماز جماعت اهل سنّت و خواندن نمازهای یومیّه با آن ها (در مساجد)، آیا کفایت از نماز واجب می نماید یا نه؟

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، فاضل، صانعی و مکارم: کفایت می کند. (استفتاءات حج ص ۱۳۱ س ۶۴)/ (م ۱۳۱۳).

آیهاللَّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللَّه صافی: نماز با عامه در حال ضرورت بی اشکال است و در غیر این حال، شرکت در نماز آنان خوب است لکن با تمکن نماز را با شرایط کامل اعاده کند. واللَّه العالم.

(م ۱۳۱۳) آیهاللَّه صافی: اگر موجب تألیف قلوب آنها و رفع اتهام به شیعه باشد (شرکت در جماعت آنان خوب است) و اعاده لازم نیست گرچه موافق با احتیاط است. (همان).

آیهاللَّه بهجت: اگر کار ضروری ندارند خارج نشوند و خوب است شرکت کنند (همان).

ص: ۲۴۹

آیات عظام: سیستانی، تبریزی و خویی رحمه الله: در صورتی که قرائت را خود آهسته بخواند- و اگر نمی شود به نجو حدیث نفس بخواند کفایت می کند. و در نماز جمعه بعد از آن، نماز ظهر را بخواند (م ۱۳۱۳).

آیهاللّه زنجانی: مناسب است در نماز جماعت اهل سنت شرکت کنند ولی بنابر احتیاط نماز را دوباره بخوانند. (استفتاءات س ۶۴).

ضرورت شرکت در نماز جماعت

س- گاهی مشاهده می شود که هنگام برپایی نماز جماعت در مسجدالحرام و مسجدالنبی، بعضی از حجاج از مسجد خارج می شوند و یا در کناری ایستاده و تماشا می کنند، لطفاً نظر مبارك را در این باره مرقوم فرمایید. (استفتاءات حج ص ۱۳۳ س ۶۶).

امام خمینی رحمه الله: وقتی که در «مسجدالحرام» یا «مسجدالنبی» نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلّف نکنند و با سایز مسلمین به جماعت نماز بخوانند. (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: این عمل خوبی نیست و حجاج محترم شیعه باید از اینگونه اعمال بپرهیزند و کاری نکنند که انگشت نما و مورد اعتراض واقع شوند. واللّه العالم (همان).

آیهاللّه خامنه ای: اینگونه برخورد با نماز جماعت مسلمین بسیار زشت و ناپسند است و اگر موجب هتك نماز و وهن مذهب و تحریک

ص: ۲۵۰

دیگران به اعتراض و عیب جویی باشد، حرام است. (همان ص ۴۰ س ۱۰۸).

آیهاللَّه اراکی رحمه الله: احوط آن است که در نماز جماعت شرکت کنند و از آنچه موجب تفرقه می شود جداً پرهیز کنند. (همان).

آیهاللَّه فاضل: بعید نیست حرمت این معنی، زیرا که موجب اتّهام شیعه می باشد. (همان).

آیهاللَّه بهجت: اگر شغل ضروری ندارند خارج نشوند و خوب است شرکت کنند. (همان).

آیهاللَّه تبریزی: کاری که موجب وهن به شیعه باشد جایز نیست. واللَّه العالم (همان).

آیهاللَّه زنجانی: کار بسیار ناپسندی است و جداً باید از آن خودداری شود. (همان).

آیهاللَّه مکارم: باید از جماعت تخلف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند.

آیهاللَّه صافی: خروج از مسجد در هنگام اقامه جماعت و یا ایستادن و شرکت نکردن شایسته نیست بلی اگر ضرورتی ایجاب کند مانع ندارد. واللَّه العالم. (همان).

آیهاللَّه صانعی: وقتی که در «مسجدالحرام» یا «مسجدالنبی» نماز جماعت منعقد شد، مؤمنین نباید از آنجا خارج شوند و باید از جماعت تخلّف نکنند و با سایر مسلمین به جماعت نماز بخوانند. (همان).

ص: ۲۵۱

سجده بر فرش در جماعت

جواز و عدم اعاده: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، صانعی، نوری، مکارم و خامنه ای).

مشروط: (سایر آیات عظام).

س- هنگام شرکت در نماز جماعت مسجدالحرام و مسجدالنبی یا سایر مساجد مکه و مدینه آیا می تواند بر فرش سجده کرد یا نه (استفتاءات ص ۱۳۴ س ۶۷)، (م ۱۳۳۴).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، اراکی رحمه الله، خامنه ای، مکارم، صانعی و نوری: در مسجدالنبی صلی الله علیه و آله و سلم (و سایر مساجد) سجده کردن روی فرش های مسجد مانع ندارد و مهر گذاشتن جایز نیست و لازم نیست در جایی که سنگ است نماز بخوانند یا حصیر و مانند آن با خود ببرند. (م ۱۳۳۴).

آیهاللّه خویی رحمه الله: اگر تمکّن از سجود بر آنچه سجده بر آن جایز است ندارد، سجده صحیح است. (همان).

آیهاللّه سیستانی: اگر تقیه اقتضاء کند و در همانجا ما یَصّح السّجود علیه نباشد، سجده صحیح است و لازم نیست از آنجا به جای دیگر منتقل شود. (همان).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و صافی: اگر فرادی می خواند و ضرورتی نباشد نباید به فرش سجده کند، و اگر به جماعت می خواند سجده بر

ص: ۲۵۲

فرش در مواردی که به خاطر تقیه ضرورت داشته باشد، مانع ندارد. و حکم لزوم اعاده و عدم آن در مسأله ۱۳۱۳ گذشت (همان).

آیهاللَّه فاضل: اگر مخالف تقید نباشد و موجب هتک و انگشت نما شدن نشود، باید در محلی که بتواند پیشانی را بر سنگ های مسجد قرار دهد سجده نماید (همان).

آیهاللَّه بهجت: در صورت امکان سجده بر ما یصح السجود علیه، اکتفا به غیر آن خلاف احتیاط است ... (همان).

آیهاللَّه تبریزی: در صورت تمکن (مهر گذاشتن) لازم است (همان).

آیهاللَّه زنجانی: در صورتی که محذوری در سجده کردن بر سنگ و چیزهای دیگری که می توان بر آن سجده کرد نباشد نمی توان بر فرش سجده کرد و در این صورت اگر بر فرش سجده کرد اعاده لازم است، بلکه با وجود محذور نیز احتیاط در اعاده است. (همان).

خواندن نماز مغرب قبل از وقت

س- شرکت در نماز جماعت مغرب اهل سنت، با توجه به اینکه نماز مغرب آن ها زودتر از مغرب شرعی نزد شیعیان است، آیا کفایت از نماز مغرب می نماید یا نه؟

امام خمینی رحمه الله: در فرض مرقوم جماعت صحیح است و اعاده ندارد (استفتاءات ص ۱۳۵ س ۶۸).

ص: ۲۵۳

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله: شرکت با آن ها مندوب است ولی در صورت تمکن اعاده نماید. واللّه العالم. (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: وقت هم مثل سایر شرایط و اجزاء است که با تقیه ساقط می شود. (همان).

آیهاللّه فاضل و آیهاللّه مکارم: کفایت می کند. (همان).

آیهاللّه خامنه ای: معلوم نیست قبل از وقت، داخل در نماز شونـد و نمازبا آنان مانع نـدارد و کفایت از نماز مغرب می نمایـد. (همان ص ۴۰ س ۱۱۰).

آیهاللّه بهجت: اشکال ندارد. (همان).

آیهاللّه تبریزی: اگر محرز شود که آفتاب غروب کرده بعید نیست مجزی باشد. واللّه العالم. (همان).

آیهـاللّه زنجانی: چنانچه بـدون ضـرورت نماز را زودتر از وقت شـرعی در نزد شـیعیان بخواننـد بایـد نماز را دوباره بخواننـد، بلکه با ضوررت نیز احتیاط در اعاده است. (همان).

آیهاللّه سیستانی: اگر قبل از دخول وقت، نماز با آن ها بخواند مُجزی نیست. (م ۱۳۴۱).

آیهاللّه صانعی: در فرض مرقوم جماعت صحیح است و اعاده ندارد. (استفتاءات س ۶۸).

س- خواندن نماز در پشت بام مسجدالنبی صلی الله علیه و آله و سلم چه صورت دارد؟ (استفتاءات حج، ص ۱۳۸ س ۷۱).

آیهاللّه فاضل: چنانچه موقع اقامه جماعت بالای پشت بام باشد

ص: ۲۵۴

لازم است همانجا در نماز شرکت کند ولی اختیاراً رفتن بالای بام هنگام نماز جایز نیست. (همان).

آیهاللّه بهجت: احتیاط مراعات شود. (همان).

آیهاللّه تبریزی: در صورتیکه قرائت را خود اتیان نماید و سایر شرایط نماز را به مقدار ممکن رعایت نماید مجزی است. واللّه العالم.

(همان).

آیهاللّه زنجانی: صحیح نیست. (همان).

آیهاللّه مکارم: احتیاط آن است در داخل مسجد نماز بخواند.

(همان).

آیهاللّه سیستانی: جایز است ولی باید برای خود آهسته بخواند و اگر آهتسه هم ممکن نباشد در دل خود بخواند. (همان).

آیهاللّه صافی: در صورتی که خود اهل سنت با همین وضع اقتدا می کنند شیعیان نیز شرکت کنند. واللّه العالم. (همان).

نماز جماعت به نحو استداره

مجزی است: (آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، نوری، خامنه ای، گلپایگانی رحمه الله، صافی و صانعی).

تقیّهً جایز است: (آیهاللّه فاضل).

اگر مقدم بر امام نباشد: (آیات عظام: اراکی رحمه الله، بهجت و مکارم).

قرائت را آهسته بخواند: (آیهاللّه خوئی رحمه الله و آیهاللّه تبریزی).

ص: ۲۵۵

س- کسی که نماز را در مسجدالحرام به نحو استداره خوانده است، به طوری که رو در روی امام جماعت و یا طرفین او ایستاده بوده است، آیا این نماز احتیاج به اعاده دارد؟ (م ۱۳۳۶).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله صانعی: با وضع فعلی نیاز به اعاده ندارد.

آیهالّله فاضل: اگر تقیّهً به طریق مذکور نماز خوانده اعاده ندارد و در غیر مورد تقیه صلاه استداره ای جایز نیست. (همان).

آیات عظام: گلپایگانی رحمه الله، صافی و مکارم: نماز به نحو استداره مانعی ندارد ولی بنابر احتیاط باید به حسب دائره مقدم بر امام نباشد و همچنین بنابر احتیاط با مراعات قید قبلی نزدیک تر از امام به کعبه هم نباشد. (همان).

آیهالّله نوری: با حفظ نسبت در تمام دایره صحیح است (همان).

آیهالّله خویی رحمه الله: جایز نیست، ولی به هر حال چون اقتداء صوری است باید قراءت را ولو آهسته و اگر نمی شود به نحو حدیث نفس بخواند و این نماز مجزی است. (همان).

آیهالّله اراکی رحمه الله: در صورت تأخّر مأموم در مواضع سجود و اقرب نبودن به کعبه از امام به حسب دائره. (همان).

آیهالّله تبریزی و سیستانی: در هر صورت باید قراءت را خود ولو بنحو حدیث نفس بخواند. (همان).

آیهالّله بهجت: با حفظ نسبت در صف مأمومین با امام و نیز امام

ص: ۲۵۶

به کعبه اگر محفوظ باشد تا تمام دور حتی اطراف حجر اسماعیل علیه السلام و عدم حایل بین مأموم، دور نیست تصحیح نماز جماعت به طور استداره در اطراف کعبه یا مسجد و در امام غیرمرضی مراعات وظیفه منفرد لازم است (م ۱۳۳۶).

آیهاللّه خامنه ای: نماز کسانی که پشت سر یا دو طرف امام ایستاده اند صحیح است، لکن نماز افرادی که روبروی امام قرار دارند صحیح نیست (همان).

اتصال صفوف در جماعت

س ۲۰- در ایام خلوت امام جماعت مقابل در کعبه، یا کنار مقام ابراهیم به نماز می ایستد، و چند صف دور کعبه تشکیل می شود و بقیه جمعیت داخل شبستان ها هستند و اتصال صفوف برقرار نیست آیا اتصال صفوف شرط است یا به همان مقداری که آنان نماز را صحیح می دانند کافی است، به علاوه بانوان که اتصال آن ها به ناچار قطع است، تکلیف چیست؟ (ص ۵۵۸)

آیهاللّه خامنه ای: همانطور که آن ها نماز را صحیح می دانند کفایت می کند، واللّه العالم.

آیهاللّه نوری همدانی: لازم است اتّصال صفوف را مراعات کنند.

آیهاللّه یوسف صانعی: صحّت بنظر آن ها در باب تقیه که مورد سؤال از آن موارد است کفایت می کند.

ص: ۲۵۷

آیهاللَّه فاضل لنکرانی: چنانچه هنگام اقامه جماعت اتفاقاً داخل شبستان ها بودند همانجا اقتدا کنند و نماز صحیح است هر چند اتصال برقرار نباشد. ولی اختیاراً و با وسعت وقت آنجا نروند و نمانند. و در این مسأله فرقی بین آقایان و بانوان نیست.

آیهاللَّه مکارم شیرازی: در مورد بانوان که راه دیگری ندارند، اشکالی ندارد. ولی در مورد آقایان چنانچه بتوانند اتصال صفوف را رعایت کنند، لازم است.

آیهاللَّه شیخ جواد تبریزی: اقتدا به آن ها صوری است و باید قرائت را خودش ولو آهسته بخواند و اگر آهسته هم نمی تواند بخواند حدیث نفس کند واللَّه العالم.

آیهاللَّه بهجت: مراعات آنچه را خود آن ها شرط می دانند بنمایند و در هر صورت نماز را اعاده کنند علی الاحوط.

آیهاللَّه سیستانی: به همان نحو که آن ها نماز می خوانند می تواند نماز بخواند ولی باید قرائتش را آهتسه و اگر نمی شود مخفیانه بخواند.

آیهاللَّه صافی گلپایگانی: با فرض عدم وجود تقیّه، نماز خود را اعاده نماید. واللَّه العالم

نماز فرادی در مساجد

س- اگر وارد مسجد شد و دید جماعت اهل سنت تمام شده و نمازگزاران در مسجد هستند، آیا می تواند نماز را فرادی بر طبق

ص: ۲۵۸

شرایط موجود بخواند یا به محل اقامه خود برگردد و نماز بخواند؟ (م ۱۳۳۷).

آیات عظام: امام خمینی رحمه الله، خامنه ای و نوری: می تواند در همانجا و بر طبق نماز آنان بجا آورد.

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: اگر فرادی می خواند و ضرورتی نباشد نباید به فرش سجده کند. (م ۱۳۳۴).

آیهاللّه خویی رحمه الله: با وجود مکان سنگ فرش، باید به آنجا برود (م ۱۳۳۵)

آیهاللّه فاضل: باید در منزل با رعایت شرایط معتبره بخواند مگر تقیه اقتضای غیر آن را داشته باشد. (م ۱۳۳۷).

آیهاللّه تبریزی: با وجود مکان سنگ فرش در مسجد باید در آنجا نماز بخواند و در غیر این صورت اگر روی فرش هم سجده کند مجزی است. (همان).

برای اطلاع از نظر سایر آیات عظام به مسأله ۱۳۳۴ مراجعه شود.

خواندن سوره سجده در نماز

اگر امام جماعت اهل سنت در نماز سوره سجده دار بخواند و در حال نماز به سجده می رود و برمی خیزد (ص ۵۵۴، س ۱۶):

اولًا: تکلیف مأموم چیست؟

ثانیاً: اگر عمداً یا سهواً یا جهلًا سجده را ترک کرد، نمازش چه حکمی دارد؟

ص: ۲۵۹

ثالثاً: اگر ندانسته به رکوع رفت و سپس سجده انجام داد و مجدداً ایستاد تکلیف چیست؟

آیهاللّه بهجت: در سجده با آنان تبعیت کند و در جمیع فروض نماز را اعاده کند.

آیهاللّه خامنه ای: بایـد تبعیت کننـد، بلی اگر خلاف تقیه نباشـد، می توانند تبعیت نکنند و در هر صورت تبعیت مضـرّ نیست؛ و اگر خلاف تقیه نباشد، نمازش صحیح است، گر چه رعایت احتیاط خوب است (همان).

آیهـاللّه فاضـل: تکلیف تبعیت است و نمـاز صـحیح است. اگر به هر جهت سـجده را ترک کرده است به نمـاز لطمه ای نمی خورد، ولی اگر خلاف تقیه نیست، بعد از نماز احتیاطاً سجده را انجام دهد و اگر ندانسته به رکوع و سجده رفته، بعداً به قیام برگشته است، نمازش باطل است و باید اعاده کند (همان).

آیهاللّه مکارم: تکلیف تبعیت است و احتیاطً نماز را اعاده کند و در دو صورت دیگر هم احتیاط در اعاده است (همان).

آیهاللّه صافی: اگر عنوان تقیه داشته، نماز صحیح است، و در غیر مورد تقیه، مجرد سماع آیه سجده، موجب وجوب سجده نیست، و ترک سـجده لازم است و انجام آن به سـماع، هر چنـد به ایماء باشد موجب بطلان نماز است. بلی در صورت اسـتماع و عدم تقیه به اشاره سجده کند و زیاد شدن رکوع در صورت مذکور موجب بطلان نماز است (همان).

ص: ۲۶۰

آیهاللّه سیستانی: اگر امام سجده کرد، او هم سجده کند و پس از اتمام احتیاطاً اعاده کند و اگر امام سجده نکرد او با ایماء و اشاره سجده کند، نماز صحیح است و اگر عمداً یا جهلًا یا سهواً سجده نکرد نماز صحیح است و اگر به رکوع رفت بنابر احتیاط واجب، نماز باطل است (همان).

آیهاللّه تبریزی: در فرض استماع، باید با ایماء سجده کند و احوط اعاده آن بعد از نماز است و با ترک آن نماز باطل نمی شود و اگر رکوع کرد، یا سجده زائد، انجام داد باید نماز را اعاده کند.

آیهاللّه نوری همدانی: ۱- نمازش را بخواند و دوباره اعاده کند.

۲- ... اگر مشغول خواندن ذکر شود تا سکوت طولانی که محو کننده صورت نماز است به عمل نیاید، نماز صحیح است. ۳- نماز باطل است.

آیهاللّه صانعی: تکلیف اولی عمل بر وفق تقیّه است ... ولی اضافه شدن رکوع، موجب بطلان نماز است.

ص: ۲۶۱

فصل هفتم: متفرقه

خمس فیش حجّ

س- پولی که برای ثبت نام حج پرداخت شده و سال خمسی بر آن گذشته و هنوز نوبت او نرسیده، مشمول خمس می باشد یا نه؟

امام خمینی رحمه الله و آیهاللّه صانعی: اگر قرعه برای همان سال به نام او درآمد خمس ندارد، و اگر سال های بعد درآمد، باید حساب کند و خمس آن را بپردازد، مگر آنکه قبلًا استطاعت داشته و نتواند به حج برود، مگر این که پول را بدهد. (استفتاءات ویژه حج ص ۵۰ س ۳).

آیهاللّه گلپایگانی رحمه الله و آیهاللّه صافی: در صورتی که پول را از درآمد آن سال برای نام نویسی حج واریز نموده جزء مؤنه محسوب است و خمس ندارد هر چند سال بر آن بگذرد.

آیهاللّه تبریزی: خمس دارد. (همان).

آیهاللّه اراکی رحمه الله: اگر حج بر او مستقر بوده و پول برای ثبت نام برای سفر حج پرداخته است علی الاحوط خمس دارد وگرنه خمس دارد علی الاقوی. (همان).

آیهاللّه فاضل: چنانچه حجهالاسلام قبلًا بر او استقرار پیدا نکرده، لازم است خمس آن را بپردازد. (همان).

ص: ۲۶۲

آیهالله مکارم و همچنین آیهالله زنجانی: در صورتی که در هنگام ثبت نام، سال بر آن نگذشته باشد خمس ندارد. (همان).

آیهالله سیستانی: خمس ندارد. (همان).

آیهالله نوری: در صورتی که همان سال که پول را برای سفر حج پرداخته است مستطیع شده است خمس ندارد. هر چند که سال های بعد به حج مشرف شود. (همان).

خمس فیش عمره

س- کسی که برای عمره مفرده ثبت نام کرده، و در سال بعد به عمره مشرف شد، آیا سرِ سال خمس، به این پول خمس تعلّق می گیرد یا نه؟ (ص ۵۵۶، س ۱۷).

آیهالله بهجت: در فرض سؤال خمس واجب نیست. (همان).

آیهالله فاضل: در فرض مذکور خمس پول را باید بدهد مگر اینکه دیگر نتواند پول را از سازمان حج پس بگیرد که در این صورت خمس ندارد. (همان).

آیهالله خامنه ای: در فرض مزبور خمس ندارد. (همان).

آیهالله صانعی: متعلّق خمس نمی باشد و مؤونه شده. (همان).

آیهالله گلپایگانی رحمه الله و آیهالله صافی: پول مذکور خمس ندارد.

واللّه العالم. (همان).

آیهالله سیستانی: خمس دارد. (همان).

ص: ۲۶۳

آیهالّله نوری: خمس به آن تعلّق نمی گیرد. (همان).

آیهالّله تبریزی: باید آن را تخمیس نماید واللّه العالم. (همان).

نذر روزه

س- آیا انسان زمانی که در مکه یا مـدینه یا شـهر دیگری است می توانـد نـذر کند که در این شـهر در حال مسافرت روزه بگیرد یا لازم است پیش از رسیدن به آن شهر نذر کرده باشد و یا لازم است وقتی که در محلّ است نذر کند تا بتواند در سفر روزه بگیرد؟

آیهالّله سیستانی: در همانجا می تواند نذر کند. (استفتاء).

آیهالّله فاضل: خیر، نذر برای روزه مستحبی در سفر باید قبل از سفر انجام شود و در حین سفر این نذر صحیح نیست. (همان).

آیهالّله مکارم: نذر روزه در سفر اشکال دارد مگر در مدینه با شرایط خاصّی. (همان).

آیهالّله نوری: باید وقتی که در محلّ است نذر کند. (همان).

آیهالّله بهجت: فرق نمی کند و در سفر هم می تواند نذر کند.

(همان).

آیهالّله صافی: اگر در حالی که مسافر است نذر کند که در همین سفر روزه بگیرد محل اشکال است. (همان).

ص: ۲۶۴

ص: ۲۶۵

اضافه کتاب می باشد که از کتاب صفحه بندی شده حذف گردیده است

ص: ۲۶۶

ص: ۲۶۷

ص: ۲۶۸

۱- استطاعت

۱- داشتن ضروریات زندگی، م/ ۱۶، ۱۷.

۲- پول ارث، م/ ۱۵۱.

۳- پول ثبت نام سوریه، م/ ۶۸.

۴- اموال مشترک، م/ ۹۷.

۵- پول قرضی، م/ ۶۵، ۷۴، ۱۶۷.

۶- پول نیابت، م/ ۳۸، ۵۶.

۷- حقوق کارمندی، م/ ۷۷.

۸- فروش کتب و اشیای زائد در زندگی، م/ ۲۸، ۱۰۱.

۹- مهریه، م ۴۷، ۶۹، ۸۴.

۱۰- فیش پدر، م/ ۷۰، ۷۱، ۸۸، ۱۵۵/ س ۱، ۲، ۳ استفتائات جدید.

۱۱- وجوه شرعی، م/ ۴۸، ۵۰، ۵۸، ۸۲، ۹۰، ۱۰۰، ۲۲، ۴۰.

۱۲- نداشتن پول قربانی، م/ ۸۹.

۱۳- حج با اموال صغیر، م/ ۹۶.

۱۴- خدمه کاروان ها و پزشکان، م/ ۵۸، ۵۹، ۳۷.

۱۵- استطاعت خیالی، م/ ۶۶.

۱۶- رجوع به کفایت، م/ ۳۹، ۴۰، ۹۲، ۱۰۲.

۱۷- نیاز به پول فیش، م/ ۷۹.

۱۸- استطاعت مالی، م/ ۱۵، ۹۷، ۷۹.

۱۹- استطاعت بدنی، م/ ۴۶، ۶۰، ۸۰، ۸۳.

ص: ۲۶۹

۲۰- استطاعت زن و به زحمت افتادن شوهر، م/ ۵۳.

۲۱- اذن شوهر، م/ ۸۷.

۲۲- دادن نوبت به دیگری، م/ ۷۳.

۲۳- استطاعت میقاتی، م/ ۵۴، ۹۲.

۲۴- استقرار حج، م/ ۷۸، ۸۱، ۱۱۶، ۳، ۵۵، ۷۶.

۲۵- بخشش پول حج به دیگران، م/ ۷۵، ۹۳، ۹۸.

۲۶- پرداخت پول حج برای دفع ضرر دشمن، م/ ۷۲.

۲۷- خروج از استطاعت، م/ ۵۷، ۹۳، ۹۵، ۲۴، ۲۳.

۲۸- نیاز به ازدواج، م/ ۱۸، ۹۸.

۲۹- فروش زمین، م/ ۵۱.

۳۰- تبدیل مسکن گران قیمت به ارزان قیمت، م/ ۴۹، ۱۰۱.

۳۱- بدهی (قرض و خمس)، م/ ۲۱، ۱۰۶، ۲۲.

۳۲- دیوانه شدن در حج، م/ ۱۳۶۵، ۱۰۳، ۱۴۵، ۲۴۳/ س ۲۵/ ۱ استفتائات جدید، م/ ۱۴۵، ۳.

۳۳- شک در استطاعت، م/ ۲۹،

۳۴- شرایط وجوب حجهالاسلام، م/ ۴.

۳۵- فوریت در حج، م/ ۲.

۳۶- بلوغ قبل از مشعرالحرام، م/ ۵.

۳۷- بی هوش شدن، م/ ۹۷۳، ۱/ ۳۴

۳۸- وصیت به حج، م/ ۸۶، ۸۸، ۷۱، ۱۵۱.

ص: ۲۷۰

۲- شرایط صحت حج

۱- شرایط صحت حج، م/ ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۳۲، ۶۷.

۲- ریا در عمل، م/ ۲۵۶، ۵۴۲.

۳- خمس و هزینه حج، م/ ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱.

۴- نیت ابطال عمره یا حج، م/ ۱۳۶۷.

۵- ملاک مشقت و حرج، م/ ۱۳۶۱.

۶- وسواس در اعمال، م/ ۷۴۲، ۷۶۳.

۳- حج کودک

۱- حج کودک، م/ ۱۳، ۱۰۴، ۱۰۵.

۲- بلوغ قبل از مشعرالحرام، م/ ۵.

۳- استطاعت بعد از بلوغ، م/ ۷، ۴، ۱۰۴، ۱۰۵.

۴- صحت حج بچه ممیز، م/ ۱۷، ۱۱۵۹.

۵- ولی طفل، م/ ۹.

۶- خوابیدن کودک در سعی، س ۱۹/ استفتائات جدید.

۴- نیابت

۱- عمره نیابتی، م/ ۱۸۸.

۲- وظیفه نایب در تقلید، م/ ۱۴۸، ۱۴۹.

ص: ۲۷۱

ص: ۲۷۲

ص: ۲۷۳

۸- احرام

ص: ۲۷۴

ص: ۲۷۵

۷- خواستگاری، م/ ۳۲۷.

۸- استمنا، م/ ۳۳۴.

۹- عطریات، م/ ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸ تا ۳۴۵.

۱۰- شامپو و صابون بودار، م/ ۴۹۵.

۱۱- سبزی های خوشبو، س ۹/ ۱/ استفتائات جدید.

۱۲- لباس دوخته، م/ ۱۳۱۹، ۱۳۶۴، ۲۸۳.

۱۳- دمپایی دوخته برای مرد، س ۲۲/ استفتائات جدید.

۱۴- فتق بند و همیان دوخته، م/ ۳۴۸، ۳۴۹.

۱۵- دمپایی و بند ساعت دوخته، س ۲۲، ۲۳/ استفتائات جدید.

۱۶- گره و سنجاق زدن لباس احرام، م/ ۲۸۷، ۳۵۱، ۳۵۲.

۱۷- سرمه کشیدن، م/ ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۲.

۱۸- نگاه کردن به آینه، م/ ۳۶۳ تا ۳۶۸، ۴۹۷.

۱۹- نگاه به دوربین عکاسی، م/ ۴۹۸.

۲۰- پوشاندن روی پا، م/ ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۴۸۴.

۲۱- پوشیدن جوراب- چکمه- گیوه و ...، م/ ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱.

۲۲- پوشاندن نعلین، م/ ۴۸۴.

۲۳- فسوق و فحش دادن، م/ ۳۷۲.

۲۴- دستور دادن، م/ ۵۲۷.

۲۵- جدال، م/ ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵ تا ۳۸۲.

۲۶- سوگندهای معمولی، م/ ۴۹۹.

ص: ۲۷۶

۲۷- کشتن جانوران، معتاد بدن، م/ ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵.

۲۸- انگشتر به دست کردن، م/ ۳۸۷ تا ۳۹۰.

۲۹- حنا بستن، م/ ۳۸۸، ۳۸۹.

۳۰- زیورآلات، م/ ۳۹۱ تا ۳۹۳.

۳۱- عینک زدن، م/ ۳۶۵.

۳۲- روغن مالیدن به بدن، م/ ۳۹۵ تا ۴۰۰، ۵۰۰.

۳۳- پماد، م/ ۵۰۰.

۳۴- ازاله مو از بدن، م/ ۴۰۱ تا ۴۰۹، ۵۰۲.

۳۵- تراشیدن سر و صورت، م/ ۹۱۵.

۳۶- پوشاندن سر، م/ ۴۱۰ تا ۴۲۷، ۵۰۳.

۳۷- دستمال به سر بستن برای سر درد، م/ ۴۸۱.

۳۸- خشک کردن سر، م/ ۵۰۳.

۳۹- داشتن موی مصنوعی، م/ ۵۰۴.

۴۰- پوشاندن زن صورت خود را، م/ ۴۲۸ تا ۴۳۶، ۵۰۵.

۴۱- خشک کردن صورت زن، م/ ۵۰۵، ۵۰۶.

۴۲- استضلال از تنعیم تا مسجد الحرام، م/ ۵۰۹، ۵۱۰.

۴۳- استضلال در مکه، م/ ۵۰۸، ۵۱۳، ۵۱۹، ۵۲۰، ۴۹۰.

۴۴- استضلال در شب و روز، م/ ۴۳۷ تا ۴۴۹، ۴۸۳، ۴۸۵، ۴۸۶، ۵۱۱، ۴۴۴، ۵۱۴.

۴۵- استضلال در عرفات، م/ ۵۱۸.

ص: ۲۷۷

۴۶- استضلال در مسیر راه بین مشعر و منا، م/ ۵۱۴، ۵۲۱.

۴۷- استضلال در قسمت جلوی ماشین، م/ ۵۱۲.

۴۸- مفهوم استضلال، م/ ۵۱۶.

۴۹- سایه ثابت، م/ ۴۸۲، ۴۸۸، ۵۱۲، ۵۱۹.

۵۰- خون از بدن بیرون آوردن، م/ ۴۵۰ تا ۴۵۳.

۵۱- تزریق آمپول، م/ ۴۸۷.

۵۲- ناخن گرفتن، م/ ۴۵۴ تا ۴۶۷، ۵۲۲.

۵۳- دندان کشیدن، م/ ۴۶۸، ۵۲۴.

۵۴- کندن درخت و گیاه حرم، م/ ۴۶۹ تا ۴۷۹.

۵۵- سلاح برداشتن، م/ ۴۸۰.

۵۶- حلال شدن محرمات، م/ ۸۹۳، ۱۱۴۱، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰.

۵۷- انجام محرمات با جهل یا غفلت، م/ ۳۲۳، ۱۳۲۰.

۱۰- کفارات

۱- جماع، م/ ۳۱۵.

۲- ملاعبه، م/ ۱۲۱۳.

۳- کفاره استعمال بوی خوش، م/ ۳۴۳.

۴- پوشیدن لباس دوخته، م/ ۳۴۵، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۱۳۱۹.

۵- سرمه کشیدن، م/ ۳۶۱.

۶- نگاه به آینه، م/ ۳۶۶.

ص: ۲۷۸

۷- پوشیدن روی پا، م/ ۳۷۱.

۸- فسوق، م/ ۳۷۲.

۹- جدال، م/ ۳۷۷ تا ۳۸۲.

۱۰- انگشتر به دست کردن، م/ ۳۹۰.

۱۱- پوشیدن زیور برای زنان، م/ ۳۹۴.

۱۲- روغن مالیدن، م/ ۳۹۹، ۴۰۰.

۱۳- ازاله مو و سر تراشیدن، م/ ۴۰۵ تا ۴۰۹، ۹۱۳.

۱۴- ماشین کردن سر قبل از حلق، م/ ۱۱۴۵.

۱۵- پوشاندن سر، م/ ۴۲۴ تا ۴۲۷، ۵۲۶. ۵۳۶.

۱۶- پوشاندن صورت برای زنان، م/ ۴۳۵، ۴۳۶.

۱۷- استظلال، م/ ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۸۳، ۴۸۶.

۱۸- بیرون آوردن خون از بدن، م/ ۴۵۳.

۱۹- ناخن گرفتن، م/ ۴۵۸ تا ۴۶۷.

۲۰- کشیدن دندان، م/ ۴۶۸.

۲۱- کندن درخت یا گیاه حرم، م/ ۴۷۴ تا ۴۷۶.

۲۲- خروج از مشعر الحرام قبل از طلوع صبح، م/ ۹۸۴.

۲۳- شرایط کفاره، م/ ۱۳۲۷.

۲۴- محل ذبح کفاره، م/ ۱۳۱۷.

۲۵- مصرف کفارات، م/ ۱۳۲۹، ۱۳۵۳.

۲۶- ارتکاب غیر عمدی محرمات، م/ ۸۹۵، ۱۳۲۰.

ص: ۲۷۹

۲۷- ترک بیتوته به منا، م/ ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴.

۱۱- عادت و ... زنان

۱- دخول مستحاضه به مسجدالحرام، م/ ۵۶۱.

۲- مستحاضه در حال طواف، م/ ۷۲۹.

۳- عادت نشدن بعد از ۵۰ و ۶۰ سالگی، م/ ۷۳۵.

۴- لک دیدن مستحاضه، م/ ۷۳۰.

۵- مستحاضه کثیره در طواف، م/ ۷۲۵، ۷۲۷.

۶- اعمال زن حائض در عمره مفرده، م/ ۱۸۹.

۷- حیض بعد از شوط چهارم، م/ ۷۲۲.

۸- حیض بعد از علم به بطلان طواف، م/ ۷۲۳.

۹- عبور حائض از مسجدالحرام برای سعی، م/ ۸۷۰.

۱۰- مصرف قرص، م/ ۷۲۸، ۷۳۶.

۱۱- لک دیدن بعد از عمل، م/ ۹۳۱، ۹۷۴، ۹۷۵.

۱۲- لک دیدن زنی که حیض نمی شود، م/ ۷۳۴.

۱۳- انجام طواف و سعی به تصور پاکی، م/ ۷۳۱.

۱۴- سعی در حال حیض، م/ ۸۶۲.

۱۵- یقین حائض در میقات به عدم امکان انجام عمره تمتع، م/ ۲۲۱، ۲۹۲، ۹۳۲، ۹۲۲.

۱۶- ورود حائض عصیناً به مسجد شجره، م/ ۲۴۸.

ص: ۲۸۰

۱۷- عبور حائض از میقات بدون احرام، م/ ۲۱۶.

۱۸- تجدید احرام در محاذی جحفه برای حائض، م/ ۲۳۰، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۴۴.

۱۲- آداب و مستحبات حرم و مکه

۱- ورود به مکه با احرام، م/ ۱۷۱، ۱۷۲، ۲۵۰، ۱۳۶۴، ۹۲۳.

۲- آداب دخول مسجدالحرام، م/ ۵۳۰.

۳- استحباب انجام اعمال حج در روز عید در مکه، م/ ۱۱۷۲.

۴- تطهیر مسجدالحرام، م/ ۱۳۴۹.

۵- عبور جنب و حائض در مسجدالحرام و مسجدالنبی (ص)، م/ ۱۳۴۶.

۶- غسل مستحبی برای ورود به مسجدالحرام و طواف، س ۲۴/ استفتائات جدید.

۱۳- طواف

۱- علم به بطلان اعمال بعد از تقصیر، م/ ۶۴۷، ۶۵۰، ۷۰۵.

۲- ترک طواف، م/ ۶۷۰، ۶۸۹، ۶۳۰.

۳- حجاب زن در طواف، م/ ۷۵۴، ۸۸۵.

۴- علم به بطلان وضو بعد از اعمال، م/ ۱۳۶۲.

۵- ختنه، م/ ۵۷۲، ۵۷۳.

ص: ۲۸۱

۶- شک قبل از حجرالاسود بین دور هفتم یا هشتم، م/ ۶۲۵.

۷- کثیرالشک در عدد دورها، م/ ۶۲۸.

۸- شک در طهارت، م/ ۵۵۶، ۵۵۹.

۹- شک در صحت طواف، بعد از عمل، م/ ۶۲۳، ۱۳۲۴.

۱۰- شک در اشواط و یقین به صحت بعد از عمل، م/ ۶۵۵، ۶۶۰.

۱۱- فراموش کردن طواف، م/ ۶۸۹.

۱۲- شک در زیادی یا نقص، م/ ۶۲۲.

۱۳- قطع طواف با عذر، م/ ۶۱۹، ۶۵۸، ۶۷۳، ۶۷۵، ۷۶۰.

۱۴- شک بین هفت و هشت، م/ ۶۲۵.

۱۵- شک در وضو و غسل در اثنای طواف، م/ ۵۶۰.

۱۶- شک در نیت منوب عنه در اثنا طواف، م/ ۶۹۵.

۱۷- شک در اشوط طواف مستحبی، م/ ۶۲۷.

۱۸- گمان به عدد دورهای طواف، م/ ۶۲۹، ۶۵۵.

۱۹- طواف در غیر موسم حج، م/ ۱۵۲، ۷۱۰.

۲۰- طواف کردن و حمل مریض یا طفل، م/ ۶۳۳، س ۱۳/ استفتائات جدید.

۲۱- محدث شدن در طواف، م/ ۶۷۸.

۲۲- ناقص بودن طواف کودک، م/ ۷۵۹، س ۱۳/ استفتائات جدید.

۲۳- مبطون و مسلوس، م/ ۷۳۸.

۲۴- طواف مریض، م/ ۶۵۸، ۶۷۲، ۶۸۵.

ص: ۲۸۲

ص: ۲۸۳

ص: ۲۸۴

۶۲- توجه بطلان طواف در اثناء عمره دوم، س ۳۳/ استفتائات جدید.

۶۳- مستحبات طواف، م/ ۱۲۱۹.

۶۴- نیابت از مریض در طواف، م/ ۵۳۷، ۶۱۹.

۶۵- وقت فوت طواف عمره تمتع، م/ ۵۳۴.

۶۶- قراه، م ۶۱۱ تا ۶۱۴.

۱۴- نماز طواف

۱- مبادرت به نماز طواف، م/ ۷۷۷.

۲- کیفیت نماز طواف، م/ ۷۷۳ تا ۷۷۵، ۷۷۷، ۷۸۶، ۷۹۹.

۳- نماز پشت مقام ابراهیم، م/ ۸۱۴، ۸۱۶، ۸۱۹، ۸۲۱، ۱۹۰، ۷۷۸.

۴- نماز طواف حائض، م/ ۸۱۱.

۵- نماز طواف به هنگام ازدحام، م/ ۶۷۶، ۷۴۷، ۷۷۹ تا ۷۸۰، ۷۹۷، ۷۹۸، ۸۰۴، ۸۲۱.

۶- خواندن نماز طواف به جماعت، م/ ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۱۸.

۷- صحیح خواندن نماز طواف، م/ ۷۷۸، ۷۸۹، ۷۹۱، ۷۹۶.

۸- نماز طواف در غیر مقام ابراهیم (ع)، م/ ۸۱۵.

۹- شک در رکعات نماز، م/ ۷۷۶.

۱۰- حرکت در حال نماز طواف، م/ ۸۰۵، ۸۰۹.

۱۱- ترک نماز طواف، م/ ۸۲۳.

ص: ۲۸۵

ص: ۲۸۶

ص: ۲۸۷

۱۳- تقصیر سنّی برای شیعه، م/ ۸۹۹.

۱۴- ترک تقصیر، م/ ۹۰۷، ۹۰۸، ۸۹۱.

۱۵- شک در صحت تقصیر، م/ ۸۹۶.

۱۷- خروج از مکه بعد از عمره و ...

۱- خروج از مکه، م/ ۱۲۰۲، ۲۴۱، ۲۴۵، ۹۱۰.

۲- خروج خدمه از مکه، م/ ۲۳۷، ۹۱۱، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۴۳، ۹۴۴، س ۶ و ۲۶/ استفتائات جدید.

۱۸- تبدیل حج و عمره

۱- تبدیل حج تمتع به افراد، م/ ۹۲۱ تا ۹۲۸، ۹۷۵، ۹۲۳، ۹۲۴.

۲- تبدیل عمره تمتع به حج افراد، م/ ۵۳۳، ۹۳۵.

۳- تبدیل عمره تمتع به عمره مفرده، م/ ۱۳۲۶، ۹۳۳.

۴- تبدیل عمره مفرده به عمره تمتع، م/ ۱۹۶، ۹۲۹، ۹۳۰، ۱۳۳۲.

۱۹- احرام حج

۱- احرام حج از محلات جدید مکه، م/ ۹۵۱، ۹۵۴.

۲- احرام حج افراد از حرم جهلًا، م/ ۹۳۶.

۳- احرام حج تمتع، م/ ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۵.

۴- محل احرام حج تمتع، م/ ۹۴۶.

۵- ترک عمدی احرام، م/ ۹۵۰.

ص: ۲۸۸

۲۰- وقوف به عرفات

۱- وقوف به عرفات، م/ ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۶۰.

۲- مقدار رکن وقوف، م/ ۹۶۱، ۹۸۲.

۳- مستحبات وقوف به عرفات، م/ ۹۷۷.

۴- وقوف در حال بی هوشی یا خواب، م/ ۹۵۸.

۵- کراهت صعود به جبل الرحمه، م/ ۹۷۲.

۶- وقوف اضطراری عرفه، م/ ۹۶۸، ۹۷۶.

۷- درک وقوف اضطراری عرفات و اختیاری مشعر، م/ ۹۷۰.

۸- ترک وقوف اختیاری، م/ ۹۹۴.

۹- ترک وقوف اختیاری و اضطراری، م ۹۶۹.

۲۱- وقوف به مشعر

۱- حدود مزدلفه (مشعر)، م/ ۹۷۱.

۲- وقوف به مشعرالحرام، م/ ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱.

۳- مستحبات وقوف به مشعر، م/ ۹۹۵.

۴- ترک وقوف رکنی، م/ ۹۶۳.

۵- وقوف اختیاری و اضطراری، م/ ۹۸۶ تا ۹۸۹، ۹۹۰.

۶- ترک وقوف اختیاری مشعر، م/ ۹۹۱.

۷- ترک وقوف اضطراری مشعر. م/ ۹۹۳، ۱۳۵۷.

ص: ۲۸۹

۲۲- منا

۱- ترتیب اعمال مِنا، م/ ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۲، ۱۲۹۸.

۲- کوچ کردن از منا بعد از ظهر، م/ ۱۲۳۶، ۱۲۳۸.

۳- کوچ کردن از منا قبل از ظهر روز دوازدهم، م/ ۱۲۳۷، ۱۲۵۰.

۴- رفتن به مکه بعد از بیتوته شب دوازدهم برای معذورین، م/ ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹.

۵- حرمت روزه در ایام تشریف، م/ ۱۰۶۰ تا ۱۰۶۲.

۲۳- رمی جمرات

۱- رمی بیش از هفت سنگ، م/ ۱۳۰۲، ۱۳۰۷.

۲- سنگریزه های که از خارج به مشعر آمده است، م/ ۱۳۰۰.

۳- رمی جمرات برای زنان، م/ ۱۳۰۵.

۴- رمی جمرات معذورین، م/ ۱۲۷۰.

۵- شک در بودن سنگ، م/ ۱۰۰۳.

۶- رمی به نیابت مریض و بهبودی وی، م/ ۱۰۱۷، ۱۲۷۰.

۷- رمی جمره پیاده یا سواره، م/ ۱۰۰۸.

۸- رمی جمره در شب رای معذورین، م/ ۱۰۱۸، ۱۲۸۳، ۱۲۸۶، ۱۲۸۵، ۱۲۸۸.

۹- اعاده رمی در صورت ..... اصابت، م/ ۱۰۰۶.

ص: ۲۹۰

۱۰- بودن سنگ ها از حرم، م/ ۹۹۷.

۱۱- شک در استعمال سنگ ها، م/ ۱۰۰۲.

۱۲- شک در اصابت سنگ، م/ ۱۰۱۲، ۱۲۷۵، ۱۰۰۵، ۱۲۹۲.

۱۳- شک در رمی بعد از ذبح یا حلق، م/ ۱۰۱۱، ۱۲۷۷.

۱۴- رمی مجدد بعد از شک در عدد، م/ ۱۲۹۲.

۱۵- شک در عدد بعد از انصراف، م/ ۱۰۱۰.

۱۶- ظن به اصابت و عدد آن، ۱۰۱۳.

۱۷- عدم شرط طهارت، م/ ۱۰۱۴.

۱۸- نیابت از بچه وها و معذورین، م/ ۱۰۱۵، ۱۲۸۷.

۱۹- رمی جمره عقبه از قسمتی که قبلًا سیمانی بوده، م/ ۱۲۹۳، ۱۲۹۹.

۲۰- رمی جمره عقبه در شب برای زنان و نیابت آن ها، م/ ۱۲۹۳.

۲۱- رمی جمره عقبه روز سیزدهم، م/ ۱۳۰۱.

۲۲- رمی در شب بدون عذر، م/ ۱۲۸۸.

۲۳- رمی در شب برای نایب در رمی یا نایب در حج، م/ ۱۲۸۹، ۱۲۹۵.

۲۴- رمی در طبقه دوم، م/ ۱۲۸۴.

۲۵- ترک عمدی رمی جمرات، م/ ۱۲۵۳.

۲۶- نیابت رمی برای چند نفر، م/ ۱۲۹۷.

۲۷- یقین به ترک یکی از جمرات در روز، م/ ۱۲۷۸، ۱۲۸۲، ۱۳۰۶.

ص: ۲۹۱

ص: ۲۹۲

۱۴- احتمال چاقی در قربانی، م/ ۱۰۳۷.

۱۵- قربانی شاخ شکسته، م/ ۱۰۲۶.

۱۶- نبود قربانی، م/ ۱۰۳۰.

۱۷- توجه به سن هدی بعد از ذبح، م/ ۱۱۱۳.

۱۸- قربانی با پول مشترک، م/ ۱۰۸۲، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۲۱.

۱۹- قربانی با کارد استیل، م/ ۱۰۹۴.

۲۰- قربانی وکیل قبل از حلق یا تقصیر، م/ ۱۰۸۱.

۲۱- قربانی خصی، م/ ۱۰۲۴، ۱۱۰۱.

۲۲- قربانی در روز عید، م/ ۱۰۳۲، ۱۱۰۸، ۱۱۱۰، ۱۱۶۵.

۲۳- قربانی در شب، م/ ۱۰۸۰.

۲۴- قربانی در مسلخ جدید، م/ ۱۰۷۸، ۱۰۸۵.

۲۵- مومن بودن ذابح، م/ ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸.

۲۶- وکالت در قربانی توسط نایب حج، م/ ۱۰۷۹.

۲۷- بدل ذبیحه، م/ ۱۰۶۶، ۱۰۷۶.

۲۸- گرفتن روزه در محل، م/ ۱۰۶۸ تا ۱۰۷۳، ۱۰۷۵.

۲۵- حلق یا تقصیر

۱- حلق صروره، م/ ۱۱۶۲.

۲- حلق تمام سر، م/ ۱۱۲۲، ۱۱۵۵.

۳- حلق معذور، م/ ۱۱۶۴، ۱۱۵۷، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷.

ص: ۲۹۳

ص: ۲۹۴

ص: ۲۹۵

ص: ۲۹۶

۲- وقت نماز عشا، م/ ۱۳۴۱.

۳- نماز جماعت و عدم اتصال صفوف، س ۲۰/ استفتائات جدید.

۴- نماز استداره ای در مسجدالحرام، م/ ۱۳۳۶.

۵- نماز جماعت بر خلاف نظر اهل سنت، م/ ۱۳۳۹.

۶- نماز جماعت در مسجدالنبی و مسجدالحرام، م/ ۱۳۱۳.

۷- نماز جماعت در هتل، م/ ۱۳۱۵.

۸- خواندن سوره سجده دار در نماز جماعت، س ۱۶/ استفتائات جدید.

۹- سجده بر فرش، م/ ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۷.

۱۰- سجده بر پشت دست و روی سجاده، م/ ۱۳۴۲، ۱۳۳۸.

۱۱- نماز در عرفات، مشعر و منا، م/ ۱۳۵۸، ۱۳۵۹.

۳۱- متفرقات

۱- انجام اعمال حج بدون تقلید، م/ ۱۳۴۵.

۲- ثبوت ماه و تبعیت از حکم قاضی، م/ ۱۳۵۲، ۱۳۶۰.

۳- خمس عمره مفرده، س ۱۷/ استفتائات جدید.

۴- برداشتن سنگ از مشعر، م/ ۱۳۴۷، س ۱۲/ استفتائات جدید.

۵- رفتن به غار حرا، م/ ۹۱۶، ۹۱۹.

۶- لقمه حرم، م/ ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۵۵.

۷- ماشین کردن سر بعد از عمره، م/ ۹۱۲، ۹۱۳.

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقات رایانه‌ای

WWW